

MİMARLIK BİLİMLERİ VE UYGULAMALARI DERGİSİ

MBUD

e-ISSN: 2548-0170

2018, 3(2)

MİMARLIK FAKÜLTESİ

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

JOURNAL OF ARCHITECTURAL SCIENCES AND APPLICATIONS

JASA

e-ISSN: 2548-0170

2018, Volume 3 - Issue 2

MİMARLIK BİLİMLERİ VE UYGULAMALARI DERGİSİ

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ E-DERGİSİ

DERGİ SAHİBİ

Atıla GÜL, Prof. Dr.
Süleyman Demirel Üniversitesi Adına

DERGİ EDITÖRÜ

Atıla GÜL, Prof. Dr.

BÖLÜM EDITÖRLERİ

Erkan POLAT, Prof. Dr.

Seda ŞİMŞEK TOLACI, Dr. Öğr. Üyesi

Ömer Kamil ÖRÜCÜ, Dr. Öğr. Üyesi

TEKNİK EDITÖRLER

Pervin ŞENOL, Dr. Öğr. Üyesi
Şirin Gülcen EREN, Dr. Öğr. Üyesi

İlker ERKAN, Dr. Öğr. Üyesi
Ali Berkay AVCI, Arş. Gör.

Şehriban ERASLAN, Dr. Öğr. Üyesi
Mert ÇAKIR, Arş. Gör.

DİZGİ EDITÖRÜ

Mert ÇAKIR, Arş. Gör.

KAPAK TASARIMI

Ali Berkay AVCI, Arş. Gör.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Batı Yerleşkesi 32260 ISPARTA
Tel: 0246 211 8222 Fax: 0246 211 8231
e-posta: mbud@sdu.edu.tr

Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi bir Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi yayınıdır.

Çalışmaların tüm sorumluluğu yazara/yazarlarına aittir.

JOURNAL OF ARCHITECTURAL SCIENCES AND APPLICATION
E-JOURNAL OF SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY FACULTY OF ARCHITECTURE

OWNER

Atıla GÜL, Prof. Dr.
On behalf of Süleyman Demirel University

EDITOR

Atıla GÜL, Prof. Dr.

SECTION EDITORS

Erkan POLAT, Prof. Dr.

Seda ŞİMŞEK TOLACI, Dr.

Ömer Kamil ÖRÜCÜ, Dr.

TECHNICAL EDITORS

Pervin ŞENOL, Dr.

Şirin Gülcen EREN, Dr.

İlker ERKAN, Dr.

Ali Berkay AVCI, Res. Assist.

Şehriban ERASLAN, Dr.

Mert ÇAKIR, Res. Assist

COMPOSITION EDITOR

Mert ÇAKIR, Res. Assist.

COVER DESIGN

Ali Berkay AVCI, Res. Assist.

CONTACT INFORMATION

Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Batı Yerleşkesi 32260 ISPARTA

Phone: +90 246 211 8222 Fax: +90 246 211 8231

e-mail: mbud@sdu.edu.tr

Journal of Architectural Sciences and Applications is a publication of Süleyman Demirel University
Faculty of Architecture.

All the responsibilities belong to the authors of the articles.

HAKEM LİSTESİ / REVIEWER LIST

(Bu sayı için) / (For this issue)

Hakemler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.
The reviewers were listed in alphabetical order.

Candan KUŞ ŞAHİN	Doç. Dr. – Süleyman Demirel Üniversitesi Assoc. Prof. Dr. – Süleyman Demirel University
Deniz GÜNER	Prof. Dr. – Dokuz Eylül Üniversitesi Prof. Dr. – Dokuz Eylül University
Dicle AYDIN	Prof. Dr. – Necmettin Erbakan Üniversitesi Prof. Dr. – Necmettin Erbakan University
Ertan EĞRİBEL	Prof. Dr. – Yeni Yüzyıl Üniversitesi Prof. Dr. – Yeni Yüzyıl University
Funda UZ	Doç. Dr. – İstanbul Teknik Üniversitesi Assoc. Prof. Dr. – İstanbul Teknik University
Gülin BEYHAN	Prof. Dr. – Süleyman Demirel Üniversitesi Prof. Dr. – Süleyman Demirel University
İsmail Talih GÜVEN	Dr. – Kocaeli Üniversitesi Dr. – Kocaeli University
Mehmet TOPAY	Prof. Dr. – Süleyman Demirel Üniversitesi Prof. Dr. – Süleyman Demirel University
Murat AKTEN	Doç. Dr. – Süleyman Demirel Üniversitesi Assoc. Prof. Dr. – Süleyman Demirel University
Nur URFALIOĞLU	Prof. Dr. – Yıldız Teknik Üniversitesi Prof. Dr. – Yıldız Teknik University
Özgül YILMAZ KARAMAN	Doç. Dr. – Dokuz Eylül Üniversitesi Assoc. Prof. Dr. – Dokuz Eylül University
Sıdika ÇETİN	Doç. Dr. – Süleyman Demirel Üniversitesi Assoc. Prof. Dr. – Süleyman Demirel University
Şirin DÖNMEZ	Dr. Öğr. Üyesi – Süleyman Demirel Üniversitesi Dr. – Süleyman Demirel University
Tülay CANİTEZ	Dr. Öğr. Üyesi – Trakya Üniversitesi Assist. Prof. Dr. – Trakya University

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Sayfa / Pages

• Araştırma Makalesi / Research Article

- Edirne Rüstempaşa Kervansarayı'nın Yeni İşlevinin Değerlendirilmesi
(*The Evaluation of Edirne Rüstempaşa Caravanserai Reusing*).....1-20
Gamze Fahriye ERAYBAT PEHLİVAN
- 1960'dan Günümüze Kadarki Apartman Tipi Konutlarda Mekânsal Dönüşümün İncelenmesi: Gaziantep Örneği
(*Analysis of Spatial Transformation of Apartment Type Houses From 1960 Till Today: Gaziantep Case*).....21-51
Yurdağül GRÖÜCÜ
- Talep ve Niyet İkilemi ya da Tasarımın İtibarsızlaştırılması: 19. Yüzyılın Sonunda Kandilli'de Fransız Mektebi İnşası
(*Demand and Intention Dilemma or Discredit of the Design: Construction of the French School in Kandilli at the End of the 19th Century*).....52-62
Oya ŞENYURT
- Konutun Cinsiyeti
(*Gender of House*).....63-80
Gözde KAN ÜLKÜ
- Biodiversity and Urban Gardens: Medicinal and Aromatic Plants That Can Used in Erzurum (Turkey) Urban Gardens
(*Biyoyoçşitlilik ve Kentsel Bahçeler: Erzurum (Türkiye) Kentsel Bahçelerinde Kullanılan Tıbbi ve Aromatik Bitkiler*).....81-88
Işık SEZEN, Neslihan DEMİRCAN, Esen SEZEN KARAOĞLAN
- Kent Donatı Elemanlarında Özgün Tasarımların Peyzaj Ergonomisi Yaklaşımıyla İrdelenmesi
(*Evaluation of Original Designs in Urban Equipment Elements According to Landscape Ergonomic Approach*).....89-109
Elif AKPINAR KÜLEKÇİ
- Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak "Arkeoparklar"
(*Archeoparks: as a Presentation Method of Archeological -Sites*).....110-124
Yeliz KESKİN, Mine TANAÇ ZEREN

Edirne Rüstempaşa Kervansarayı'nın Yeni İşlevinin Değerlendirilmesi

Gamze Fahriye ERAYBAT PEHLİVAN*

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 58140, Sivas, Türkiye.

*e-mail: geraybat@selcuk.edu.tr

Öz

Değişimin sürekliliğine ayak uyduramayan tarihi yapılar, zamanla işlevini yitirmektedir. İşlevi sona eren yapılar, önce terk edilmekte daha sonra hızlı bir yıkılma sürecine girmektedir. Bu yapıları, kullanılabilir hale getirmek, günlük yaşamın içine dâhil etmek ve yaşatarak korumak için yeniden işlevlendirme yöntemi kullanılmaktadır. Bu çalışmada sürdürülebilir koruma anlayışının bir parçası olarak yeniden işlevlendirmenin önemini vurgulamak, yeniden işlevlendirmeyi teşvik etmek ve tarihi yapılara verilecek/verilmiş çağdaş işlevin yeterliliğini irdelemek amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, örnek olarak Edirne Rüstempaşa Kervansarayı'nın yeni işlevini irdelemek ve değerlendirmek hedeflenmektedir. Çalışmada öncelikle yapının tanımı, mimari özellikleri, geçmiş ve günümüz işlevi anlatılmıştır. Edirne Rüstempaşa Kervansarayı'na verilen yeni işlev; konum, mekânsal elverişlilik, mekânsal gereklilik ve mekânlar arası ilişki kurgusu açısından dört farklı çözümlemeyle ele alınmıştır. Belirtilen bu dört çözümleme; güçlü ve zayıf yanları, fırsat ve tehditleri olmak üzere incelenmiştir. SWOT analizi olarak isimlendirilen bu yöntemde, üstünlükler ve fırsatlar, yeniden işlevlendirmenin olumlu yönlerini oluştururken zayıflıklar ve tehditler olumsuz yönlerini meydana getirmektedir. Boyutsal yeterlilik için kaynak araştırması yapılarak boyut ve kapasiteyle ilgili kriterler belirlenmiştir. Belirlenen kriterlere göre mevcut mekânların boyutsal yeterliliği irdelenmiştir. Değerlendirmenin sonucunda otelde lobi, balo salonu, satış ofisleri, restoran, vestiyer ve servis merdiveni gibi mekanların bulunmadığı, bar ve toplantı salonu gibi mekanların yeni işleve elverişli olmadığı, müşteri ve servis sirkülasyonunun çakıştığı, resepsiyon bankosunun olması gerekenden daha kısa olduğu, yatak odalarının boyutlarının standartların alt sınırını sağladığı, kahvaltı salonu ve odaların iyi ışık almadığı ortaya çıkmaktadır. Yeni işlevin olumlu ve olumsuz yönleri göz önünde bulundurulduğunda, işlevsel aksaklıklara rağmen yeni işlevin sürdürülebilir korumaya katkıları ile ekonomik, çevresel, sosyal, tarihi ve kültürel katkıları bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rüstempaşa Kervansarayı, yeniden işlevlendirme, koruma

The Evaluation of Edirne Rüstempaşa Caravanserai Reusing

Abstract

Historical buildings that could not keep up with the continuity of change lose their functions by time. As for the buildings whose functions end, they are firstly abandoned and then their destruction process begins. Reusing method is used to make these buildings usable, include them into daily life and conserve. In this study, it is aimed to mention the importance of reusing as a part of sustainable conservation understanding, to encourage reusing and examine the sufficiency of contemporary function that has been given or will be given to historical buildings.

Atf: Eraybat Pehlivan, G. F. (2018). Edirne Rüstempaşa Kervansarayı'nın Yeni İşlevinin Değerlendirilmesi. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (2), 1-20.

DOI: [10.30785/mbud.370896](https://doi.org/10.30785/mbud.370896)

In this content, as an example, it is aimed to examine and evaluate new function of Edirne Rustempasa Caravanserai. Firstly, the definition, architectural features, the past and contemporary function of the building are explained in the paper. SWOT analysis is used as an analysis method in the study. The new function given to Edirne Rustempasa Caravanserai is dealt with as strengths, weaknesses, opportunities and threats with four different analyses as location, spatial convenience and necessity, and relationship among spaces. While superiorities and opportunities are positive aspects of re-using, weaknesses and threats are negative aspects. Criteria related to dimension and capacity are determined by researching sources for dimensional sufficiency. According to determined criteria, dimensional sufficiency of available spaces are examined. As a result of evaluation, it is seen that there are not any spaces such as lobbies, ball rooms, sales offices, restaurants, coat checks and service stairs in the hotel and spaces used for bar and meeting room are not suitable for their functions. What is more, clients and service circulation overlap and reception counter is shorter than it should be. Also, it is seen that dimensions of bedrooms provides lower standard limits and breakfast hall and rooms cannot get enough light. When positive and negative results of reusing are taken into consideration, there are contributions to sustainable conservation and economic, environmental, historical, social and cultural contributions of reusing although functional problems.

Keywords: Rüstempaşa Caravanserai, reusing, conservation

1. Giriş

Mimari miras, insan ömründen daha uzun bir yaşam süresine sahip, kültürel bir öğe ve toplumsal bir üründür (Cassar, 2009). Bu ürünlerin bir kısmı (cami, kilise, sinagog, çeşme gibi) özgün işlevini devam ettirmesine rağmen saray, medrese, tabhane, hamam, darüşşifa, kervansaray, han gibi yapılar özgün işlevini yitirmektedir; konut, sultani, idadi gibi yapılar da işlevsel olarak eskimektedir (Ahunbay, 2009; Altınoluk, 1998). Özgün işlevi hala devam eden yapılar hariç diğer tarihi yapılar, zamanla değişen ihtiyaçlara uygun olarak ilk yapılış amacından farklı amaçlarla ya da işlevsel güncellemeyle kullanılmaktadır (Ahunbay, 2009).

Yeniden kullanım olarak isimlendirilen bu kavram, geniş kapsamlı anlamıyla, bir yapının yeni koşullara ve ihtiyaçlara göre günümüz standartlarına uyum sağlayabilmesi için kapasitesini, işlevi veya performansını değiştiren müdahale olarak tanımlanmaktadır (Douglas, 2006: 1). Özellikle İngiltere, Birleşik Devletler, Kanada, Hong Kong, Kuzey Afrika ve Avustralya gibi ülkeler başta olmak üzere, tüm dünyada tarihi yapıların yeniden kullanımı, hükümet politikası ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamanın temelleri olarak görülmektedir (Conejos vd., 2011; Kincaid, 2002).

Ekonomik açıdan bakıldığında aslında yapıların tekrar kullanılma maliyetleri, yıkım ve rekonstrüksiyon maliyetlerinden daha düşüktür (Douglas, 2006).

Artan arsa fiyatları, restorasyon amacıyla yapılan strüktürel müdahalelerin getirdiği maliyetler, bu mali kaynakların temin edilme güçlüğü, yapıların zamanla işlevsiz kalması ve yapılardan ekonomik kazanç sağlama çabası göz önünde bulundurulduğunda, yeniden kullanımın haklı gerekçeleri bulunmaktadır (Kuban, 2000).

Mimari ve tarihi açıdan önem arz eden yapıların yeniden kullanımıyla bir yandan bakım ve onarım yapılırken öte yandan yapılar kaybettiği prestiji yeniden kazanmaktadır. Yeniden kullanım, harap haldeki bir tarihi yapının tekrar hayata kazandırılması yoluyla bölgede bir canlanma meydana getirmektedir (Douglas, 2006). Yapıların sürekli bakımının yapılması da onları yıkılma sürecinden kurtarmaktadır. Yani yeniden işlevlendirme tarihi yapıların korunması için bir araçtır (Ahunbay 2009).

Değerli bir kültürel mirasın geri dönüştürülmesinin sosyal, kültürel ve ekonomik avantajlar ile birlikte karbon emisyonlarının azaltılması ve enerji tasarrufu gibi çevresel faydaları da vardır (Yung ve Chan, 2012). Yeniden kullanım ile yapı üretimi yüzünden doğal kaynakların tükenme ve atık üretme oranı azalmaktadır (Langston, 2008; Langston ve Shen, 2007). Bu çevresel katkılar, yeniden kullanımı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir bileşeni haline getirmektedir (Yung ve Chan, 2012).

Yirmi birinci yüzyılda ortaya çıkan zorluklar ve stratejiler göz önünde bulundurulduğunda ve toplumdaki bazı temel gelişmeler, koruma kavramları ve mesleğimizin ışığında bir değerlendirme

yapıldığında (Cassar, 2009), mimari mirasın sürdürülebilir korunması için yeniden kullanım, bir gereklilik haline gelmiştir (Aydın ve Okuyucu, 2009).

Bu çalışmada, günümüz konfor koşullarını sağlayamayan kervansarayların kullanım dışı kalması sonucu harap olmasına engel olabilmek için yeni bir işlevin verilmesini teşvik etmek ve verilen yeni işlevin yapı için uygun olup olmadığını araştırmak amaçlanmaktadır.

Çalışma kapsamında, otel işlevi verilen Edirne Rüstempaşa Kervansarayı'nın korunmuşluk durumu, restitüsyon ve restorasyon sorunları yerine, yeni işlevinin yapı için uygun olup olmadığını incelemek hedeflenmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

Klasik Osmanlı Dönemi, Mimar Sinan yapısı olan Edirne Rüstempaşa Kervansarayı'nın tanımlanması, mekânların eski ve yeni kullanımlarının tespit edilmesi için materyal olarak kervansarayın çizimlerinden ve fotoğraflarından yararlanılmıştır. Ayrıca yerinde gözlem ve incelemelerde bulunulmuştur.

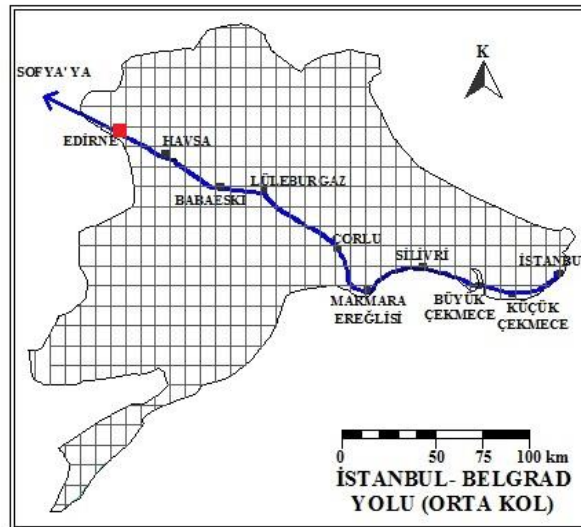
Çalışmada analiz yöntemi olarak SWOT analizinden faydalanılmıştır. SWOT analizi, karar vermeyi gerektiren bir durumun ya da bir projenin güçlü (Strengths) ve zayıf (Weaknesses) yönlerini, fırsat (Opportunities) ve tehditlerini (Threats) değerlendirmeyi sağlayan stratejik bir tekniktir. (Hay ve Castilla, 2006). SWOT analizi, eskiden işletmeler için kullanılan bir yöntemken günümüzde eğitim bilimleri, turizm, coğrafya, mühendislik ve mimarlık gibi alanlarda da kullanılmaktadır.

Bu analizde, Edirne Rüstempaşa Kervansarayı'na verilen yeni işlev; konum, mekânsal elverişlilik, mekânsal gereklilik ve mekânlar arası ilişki kurgusu olmak üzere dört farklı çözümlemeyle güçlü (üstün) ve zayıf yanları, fırsat ve tehditleri olmak üzere ele alınmıştır. Üstünlükler ve fırsatlar, yeniden işlevlendirmenin olumlu yönlerini oluştururken zayıflıklar ve tehditler olumsuz yönlerini meydana getirmektedir. Boyutsal yeterlilik için kaynak araştırması yapılarak boyut ve kapasiteyle ilgili kriterler belirlenmiştir. Belirlenen kriterlere göre mevcut mekânların boyutsal yeterliliği irdelenmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Yapının Kısa Tarihi ve Konumu

Han ve kervansaray birbirinden farklı kavramlar olup han daha çok şehir merkezinde yer alan, kervansaray ise uzak menzillerde yer alan konaklama yapısıdır (Güran, 1978). Büyük kervan yolu güzergâhında yer alan şehirlerde, kervanların şehir içinde konaklaması amacıyla yapılan hanlara da "kervansaray" denilmektedir (Kuban, 2007). Osmanlı orta kolu olarak bilinen "İstanbul-Belgrad" yolunun geçtiği Edirne'de, de konaklama yapıları "kervansaray" olarak isimlendirilmektedir (Şekil 3.1). Bu sebeple yapıya kervansaray denilmektedir.

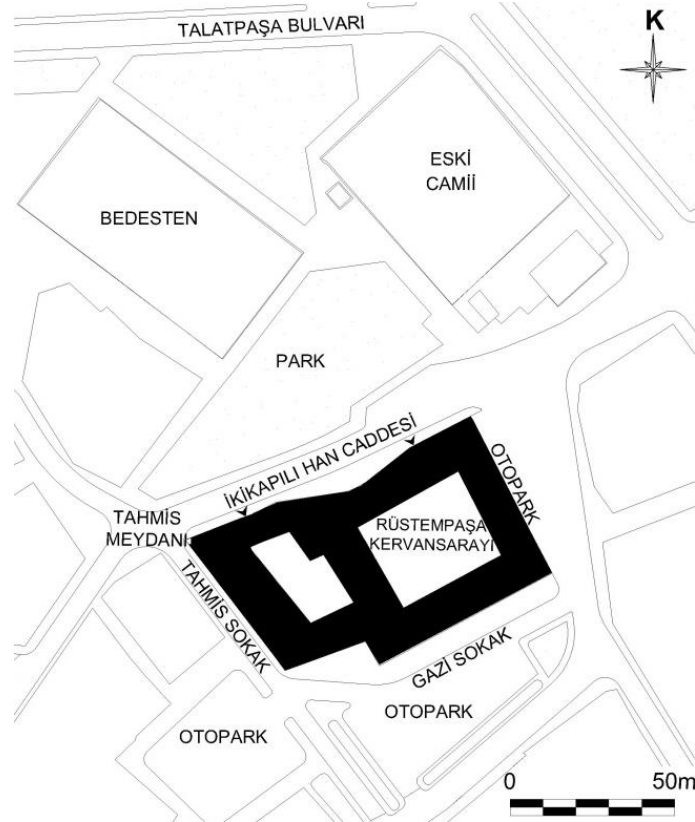

Şekil 3.1. İstanbul- Belgrad Yolu ve Edirne (Pehlivan, 2010)

Yapı, Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşa tarafından yaptırıldığından "Rüstempaşa Kervansarayı" olarak anılmaktadır (Cantay, 1988; Çakırlar, 1974) Büyük kervansaray ve küçük kervansaray olmak üzere iki birimden oluşan yapı, H.968 (M.1560-1561) yılında inşa edilmiştir (Akçıl, 2008). Büyük kervansarayı Mimar Sinan tarafından yapıldığı kesindir; ancak küçük kervansarayı kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir (Çakırlar, 1974).

A89 numaralı envantere kayıtlı yapı; Edirne İli, Sabuni Mahallesi, 24 pafta, 419 adada yer almaktadır (Edirne Belediyesi Arşivi, 2011). Adayı tamamen kaplayan yapının ana girişi, kuzeybatıdaki İki Kapılı Han Caddesindedir.

Tarihi kent çekirdeğinde yer alan kervansarayı kuzeyinde Eski Cami, kuzeybatısında İlhan Koman Parkı, parkın hemen arkasında Bedesten ve Tahmis Hamamı bulunmaktadır. Yapının kuzeydoğusunda iş merkezleri, güneydoğusunda otopark ve iş merkezleri, güneybatısında, otopark, iş merkezleri ve bir otel yer almaktadır. Yapının yakın çevresinde küçük oteller bulunmaktadır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Rüstempaşa Kervansarayı Otel'in yakın çevresi (Edirne Belediyesi Arşivi, 2011)

Dönemin en önemli konaklama yapılarından biri olan kervansaray, uzun yıllarca orijinal işlevinde kullanılmıştır. 1921 yılında bankerlerin iş merkezi, 1930'larda zengin tüccarların ticarethanesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kozaların satıldığı bir han olarak kullanılmıştır (Eraybat, 2011; Onur, 2006).

Kervan kültürünün bitmesi, yeni ulaşım ağlarının ve araçlarının ortaya çıkması, konfor koşullarının değişmesi, ekonomik kaynakların kıtlığı vb. sebeplerle gerekli bakım ve onarım çalışmaları yapılamayan kervansaray, harap olmuştur. Daha sonra yapının mülkiyetini üzerinde bulunduran Vakıflar Genel Müdürlüğü, ilk kez 1960-61 yıllarında restorasyon çalışmalarına başlamıştır. 1964-65 yılları arasında restorasyon çalışmaları devam etmiş, 1966 yılında otel işlevine dönüştürülmesine karar verilmiştir. Yeniden işlevlendirme projesi hazırlanarak 150 yataklı bir otel olarak 1972'de hizmete açılmıştır (Çakırlar, 1974). Bu projeye mimar Ertan Çakırlar, 1980 yılında Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü almıştır (Mihlayanlar ve Yardımlı, 2006). Kervansaray, 1980-1988 yılları arasında kullanılmamıştır (Küçükaya, 1990). 1988'den günümüze kadar otel işlevini sürdürmektedir.

3.2. Mimari Özellikler

Edirne Rüstempaşa Kervansarayı, Mimar Sinan'ın diğer kervansaraylarından farklı olarak külliye içinde değil, tek başına bir konaklama yapısı olarak inşa edilmiştir (Şekil 3.3). Bunun sebebi, konumu itibarıyla kervansarayın birçok ihtiyacının kent merkezinden karşılanabiliyor olmasıdır. Bunun dışında kervansaray içinde çözülmesi gereken temizlik, pişirme, yemek yeme gibi eylemlerin gerçekleştirildiği mekânlar, yatma hacimlerinden bağımsız bir şekilde düzenlenmiştir (Cantay, 1988). Bir başka deyişle, yatma birimleriyle hizmet birimleri fonksiyonel olarak birbirinden ayrılmıştır. Buna göre büyük kervansarayın zemin katı ve üst katı misafirlerin konaklaması için, küçük kervansarayın zemin katı ahır, mutfak ve depo amaçlı, üst katı hizmetlilerin konaklaması için kullanılmıştır (Süman, 2000) (Şekil 3.4, 3.5).

Şekil 3.3. Rüstempaşa Kervansarayı genel görünümü (Eraybat, 2011)

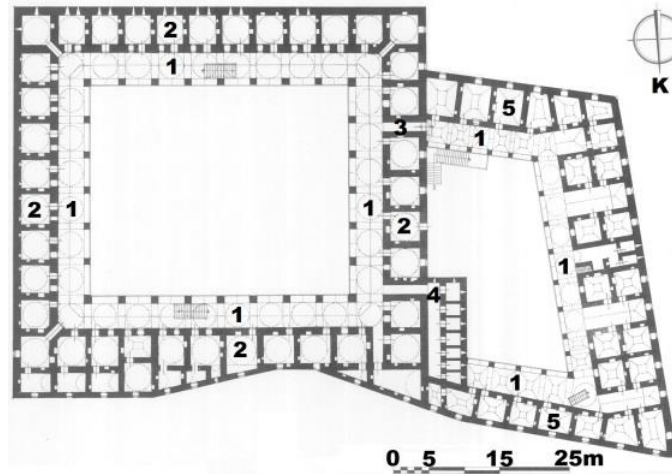
Birçok han ve kervansarayda, avlu hariç, hayvanlar ve insanlar aynı kapalı mekânın içinde bulunmaktaydı (Edirne Deveci Han, Edirne Ekmekçizade Ahmetpaşa Kervansarayı, Konya Horozlu Han, Burdur Susuz Han gibi). Edirne Rüstempaşa Kervansarayı'nda hayvanların bulunduğu yer ile insanların kaldığı yer mekân olarak hatta farklı binalarla birbirinden ayrılmıştır (Şekil 3.4, 3.5).

Yukarıda açıklanan bu plan özellikleri, kervansarayın, gelişmiş bir plan şemasına sahip olduğunu göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş Döneminin vermiş olduğu prestijin yansıması, Mimar Sinan'ın mimari tasarım denemeleri, Edirne'nin batıya açılan bir kapı ve kervan yolu üzerindeki büyük şehirlerden biri olması, bu tasarım anlayışının gelişmesinde etkili olmuş olabilir.

1-Girişler	2-Dükkânlar	3-Han Gör. Odaları	4-Odalar
5-Tuvaletler	6-Geçit	7-Mutfak/Depo	8- Ahır
9-Revaklar	10- Köşk Mescidi(Mevcut değil)		

Şekil 3.4. Rüstempaşa Kervansarayı zemin kat planı (Ülgen, 1948'den düzenlenmiştir.)

1- Revaklar	2- Odalar	3- Geçit
4-Tuvaletler	5-Hizmetli/Seyis Odaları	

Şekil 3.5. Rüstempaşa Kervansarayı üst kat planı (Ülgen, 1948'den düzenlenmiştir.)

Tasarımda dikkat çeken bir diğer husus da yapının plan şeklinin düzgün bir geometriye sahip olmamasıdır. Organik sokak dokusuna uyum sağlayan bir tasarım anlayışı kabul edilmiştir (Küçükkaya, 1990).

Şekil 3.6. Rüstempaşa Kervansaray Otel'in büyük avlusu

Büyük kervansaraydan girildiğinde muhtemelen han görevlilerine ait sağda ve solda olmak üzere iki adet oda yer almaktadır (Eraybat, 2011). Girişten revaklara geçildiğinde biri hemen sağda diğeri de karşıda olmak üzere iki adet merdiven bulunmaktadır (Şekil 3.4, 3.5). Avlunun hemen ortasında bir şadırvan vardır; ancak yapılan araştırmalar sonucunda, yapının özgün halinde, ortada bir köşk mescidinin bulunduğu bilinmektedir. Bu mescit, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında yıkılmıştır (Çakırlar, 1974).

Dikdörtgen büyük avluyu çevreleyen sütun ve kemerlerin olduğu revaklar, her iki katta da mevcuttur. Zemin kat yuvarlak kemerli, üst kat sivri kemerli revaklardan meydana gelmektedir (Şekil 3.6, 3.7). Revakların arkalarında konaklama fonksiyonuna ayrılmış odalar, odaların içlerinde nişler ve ocaklar yer almaktadır. Büyük kervansarayın üst katındaki odalardan ön cepheye bakanlar, iç içe geçilen iki odadan oluşmaktadır. Bu ikili odalardan revaklara yakın olanlar revaklardan aydınlanırken, ön cephe tarafındakiler bu cepheden ışık almaktadır. Bunların dışındaki odaların birçoğunda iç avluya ya da dışarıya bakan pencereler veya mazgallar vardır. Pencere ya da mazgal bulunmayan birkaç oda, hiç ışık almamaktadır (Şekil 3.4, 3.5).

Şekil 3.7. Rüstempaşa Kervansaray Otel'in revaklı galerisi (23.04.2010)

Küçük kervansarayın girişinin sağında dairesel bir merdiven, solunda muhtemelen han görevlilerine ait iki oda bulunmaktadır (Şekil 3.14), (Eraybat, 2011). Avlunun güneybatısındaki geniş mekân ahır, güneydoğusundaki küçük mekân mutfak ve depo olarak kullanılmıştır. Avlunun kuzeydoğu duvarında orijinal çeşme ve tuvaletler vardır (Çakırlar, 1974). Süman (2000), üst kattaki konaklama odalarının seyis ve diğer hizmetlilere ait olduğunu ifade etmektedir.

Kervansarayın ana girişi muhtemelen büyük kervansaray kısmındadır. Çünkü bu giriş, düşey kotta dükkân saçaklarından yükseltilmiş ve üstü dilimli ve burmalı bir kubbeyle örtülerek vurgulanmıştır. Aynı cephede küçük kervansaray tarafında daha mütevazı bir giriş daha bulunmaktadır. Bu cepheye formunu veren dükkânlar, sıra dizi halinde ve eyvan şeklinde düzenlenmiştir. Cepheyi oluşturan duvar, kesme taş üstüne almalı duvar örgüsünden oluşmaktadır. Üst katta pencerelerin etrafında, kesme taştan dikdörtgen pencere sövesi ve söve üstünde sivri tuğla kemer ve alınlık yer almaktadır (Şekil 3.8).

Şekil 3.8. Rüstempaşa Kervansaray Otel'in giriş cephesi

Yapının kuzeybatı cephesi, köşeleri kesme taş, diğer yerleri almalı duvar olmak üzere kurgulanmıştır. Bu cephede de dikdörtgen söveli pencereler ve mazgal pencere yer almaktadır. Güneybatı ve güneydoğu cephesinde, almalı duvarda tuğla sivri kemerli ve kemersiz dikdörtgen söveli pencereler mevcuttur. Ayrıca bu cephelerde beş adet strüktürel destek yer almaktadır.

Yapının saçığı, iki sıra tuğla kirpi saçak olarak tüm cephede dönmektedir. Büyük kervansarayın üst örtüsü kubbe, diğerininki kubbe ve tonuzdur.

3.3. Günümüz İşlevi

Kervansarayın girişi, otel işlevine dönüşümünden sonra değiştirilmiştir. Küçük kervansaray kısmından girildiğinde solda resepsiyon, sağda ise odalara çıkan merdiven yer almaktadır. Giriş kısmından devam edildiğinde solda tuvaletler, yere gömülü teknik mekân ve çeşme bulunmaktadır (Şekil 3.9, 3.10). Teknik mekânın bacası, görüntü kirliliği oluşturmamak için tuvaletlerden birinin içine saklanmıştır.

Şekil 3.9. Otelin resepsiyonu (Eraybat, 2011)

Şekil 3.10. Küçük avludaki teknik mekân girişi ve çeşme

Avlunun güneybatısındaki mekândan içeri girildiğinde sağda toplantı salonu, solda vestiyer ve servis birimleri, tam karşıda bar mekânı mevcuttur. Avlunun güneydoğusundaki mekân, kahvaltı salonu olarak düzenlenmiştir (Şekil 3.11, 3.12) Güzel havalarda, avluya servis açılmaktadır. Kahvaltı salonuyla servis birimlerinin bağlantısı vardır. Servis birimlerine hizmet sağlayan ayrı bir servis girişi bulunmaktadır.

Küçük avludan büyük avlu tarafına geçildiğinde sağdaki ve soldaki mekânlar idari birimler olarak tasarlanmıştır. Avluyu saran revakların arkasındaki diğer mekânlar, yatak odaları ve depolar olmak üzere kurgulanmıştır. Üst kattaki odalar da yatak odaları olarak değerlendirilmiştir. Cepheye bakan yatak odalarının oturma bölümleri de mevcuttur. Doğu köşesinde bulunan oda, hem üst katta hem alt katta kat servisi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.11. Rüstempaşa Kervansaray Otel'in küçük avlusu

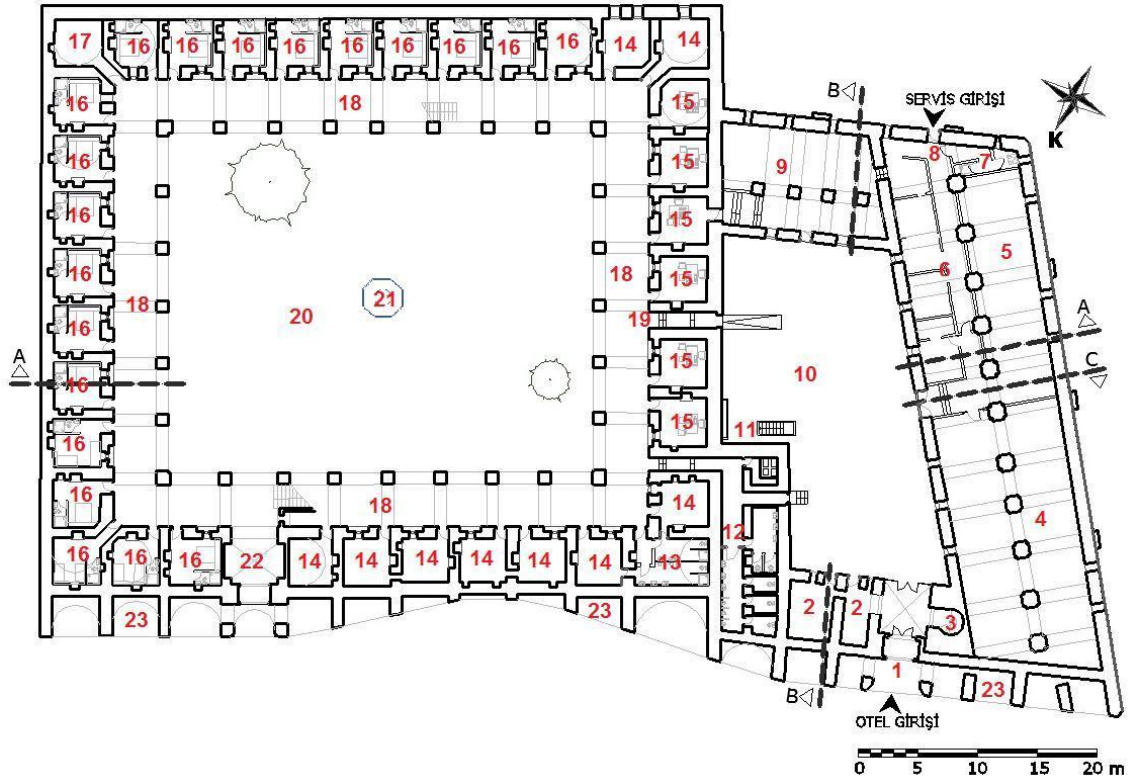

Şekil 3.12. Otelin barı

Üst katta batı köşesinde, her iki bloktan da kullanılabilen hamam ve duşlar tasarlanmıştır. Küçük avluya bakan revaklı galeri cam ve metal çerçeveye kapatılmış olup koridor haline getirilmiştir. Yatak odaları bu koridorun etrafına dizilmiştir. Bu katta müdüriyet, depo ve tuvalet de yer almaktadır (Şekil 3.13, 3.14, 3.15, 3.16, 3.17).

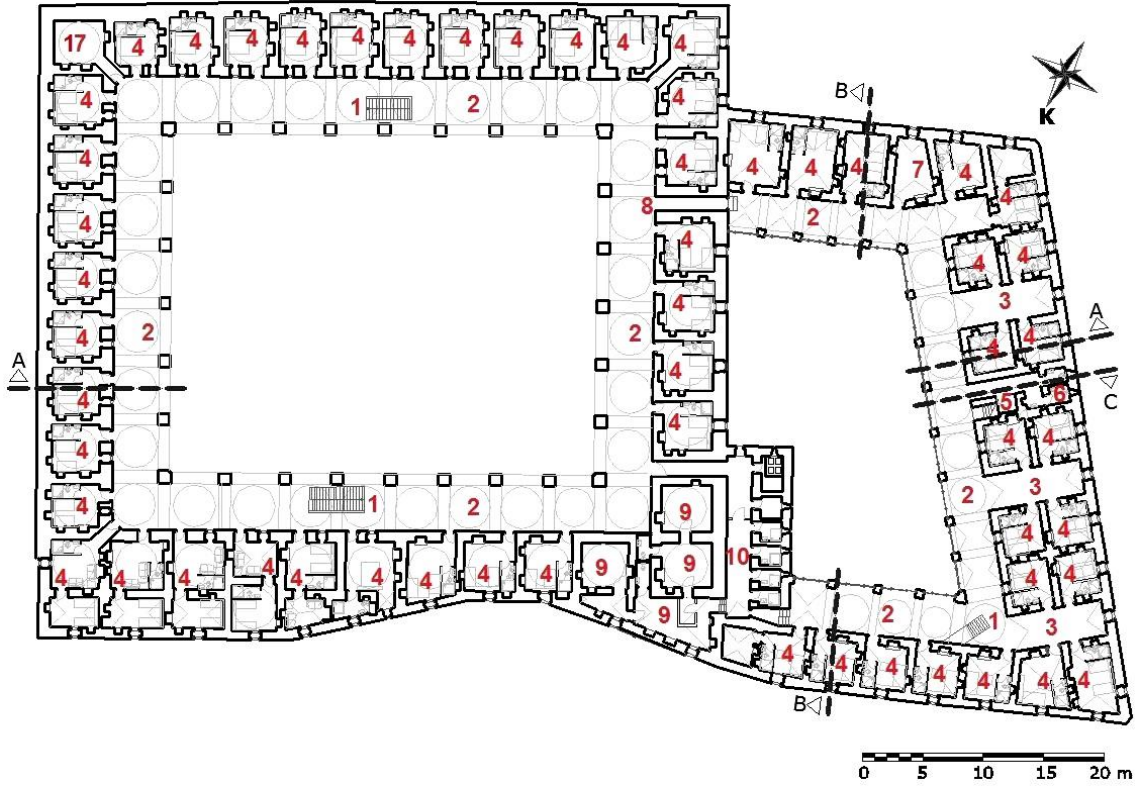

Şekil 3.13. Otelin yatak odası ve banyosu (Eraybat, 2011)

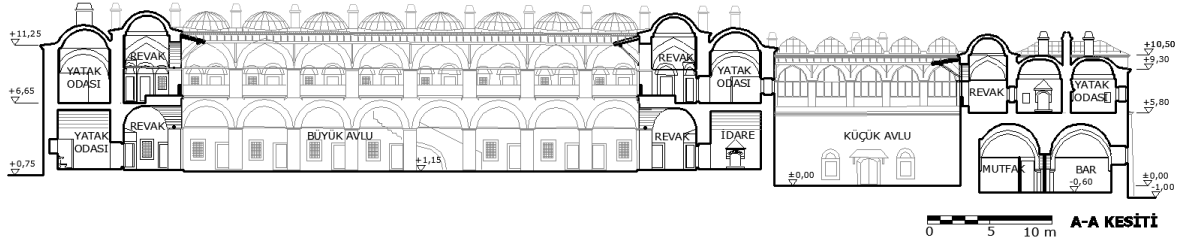
1- Giriş holü	2- Resepsiyon	3- Merdiven	4- Toplantı Salonu
5- Bar	6- Servis Birimleri	7- Islak hacim/depo	8- Servis holü
9- Kahvaltı salonu	10- Küçük avlu	11- Teknik mekân	12- Tuvaletler
13- Personel tuvalet	14- Depolar	15- İdari birimler	16- Yatak odaları
17- Kat servisi	18- Revaklar	19- Geçit	20- Büyük Avlu
21- Şadırvan	22- Giriş holü	23- Dükkânlar	

Şekil 3.14. Rüstempaşa Kervansaray Otel'in zemin kat planı (Çakırlar, 1974; Eraybat, 2011; T.Ü. Rölöve Arşivi, 1986)

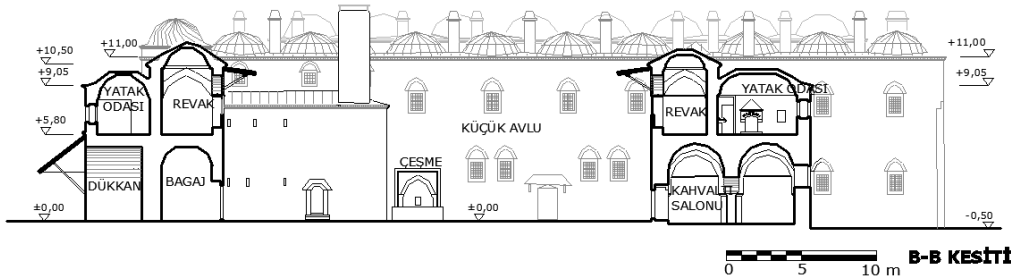

1-Merdiven	2- Revaklı galeri	3-Koridor	4-Yatak odaları
5-Depo	6-Islak hacim	7-Müdürîyet	8- Geçit
9- Hamam ve soyunma	10-Duşlar		

Şekil 3.15. Rüstempaşa Kervansaray Otel'in üst kat planı (Çakırlar, 1974; Eraybat, 2011).

Şekil 3.16. Rüstempaşa Kervansaray Otel'in A-A Kesiti (Eraybat, 2011; TÜ. Rölöve Arşivi, 1986; Ülgen, 1948)

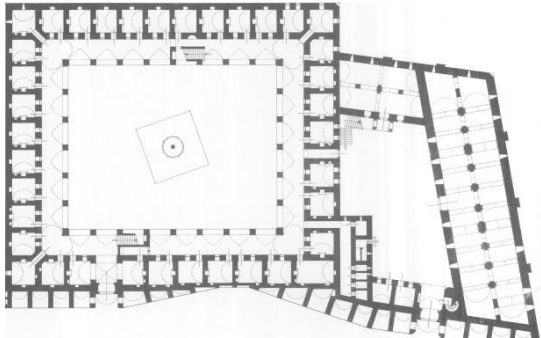

Şekil 3.17. Rüstempaşa Kervansaray Otel'in B-B Kesiti (Eraybat, 2011; TÜ. Rölöve Arşivi, 1986; Ülgen, 1948)

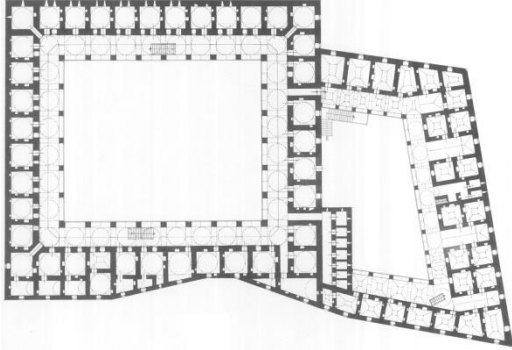
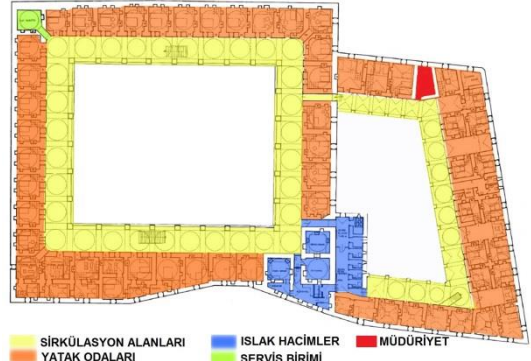
3.4. Yeni İşlevin Analizi

Bir yapıya yeni bir işlev verirken yapının konumu, mekânsal oluşumu (tek bir hacim, tekrarlanan hacim, karmaşık plan şeması), mekânların boyutları, mekânların işlevsel ilişkileri önem kazanmaktadır (Altınoluk, 1998). Bir işlevin yapıya uygunluğunu belirlemek için bu dört faktörün ele alınması gerekmektedir. Bunlara ek olarak ihtiyaç programı belirlenerek yeni işlevin gereklilikleri de tespit edilmelidir.

Otel işlevinin kervansaray için uygun olup olmadığını araştırabilmek amacıyla öncelikle küçük ölçekli bir otelde bulunması gereken mekânlar belirlenmiş ve kervansaray işlevindeki mekânların otel işlevine geçişte hangi mekânlara dönüştürüldüğü tespit edilmiştir. Daha sonra otel işlevinin konum, mekânsal elverişlilik, mekânsal gereklilik, mekânlar arası ilişki kurgusu açısından olumlu ve olumsuz yönleri irdelenmiş ve değerlendirilmiştir. Otel işlevindeki mekânların boyut ve kapasite yeterliliği hakkında fikir sahibi olabilmek için çeşitli literatür taramaları yapılarak kriterler belirlenmiştir. Belirlenen kriterlere göre değerlendirme yapılmıştır. Tüm veriler tablo haline getirilip aşağıda sunulmuştur (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1. Rüstempaşa Kervansaray'ının eski ve yeni işlevi

YAPININ TANIMI	GEÇMİŞTEKİ İŞLEVİ	GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ	ÇEVREDEKİ YAPILARIN İŞLEVİ
Yapının Adı: Rüstempaşa Kervansarayı	Konaklama amacıyla yapılmış olup uzun yıllar bu fonksiyonunu sürdürmüştür. Bir dönem iş merkezi olarak kullanılmıştır.	Otel	İbadet Ticaret Ofis Eğlence
Yapım yılı:1561			
Üslubu: Klasik Osmanlı			
Plan tipi: Şehir Hanı			
Kat Adedi: 2			
Malzeme: Taş+ tuğla			
Yapım Tekniği: Kâgir yığma			
Mülkiyeti: Vakıflar Genel Müdürlüğü			
KERVANSARAY İŞLEVİ		OTEL İŞLEVİ	
 <p>ZEMİN KAT PLANI</p>		 <p>ZEMİN KAT PLANI</p> <ul style="list-style-type: none"> <li style="margin-right: 10px;">YATAK ODALARI <li style="margin-right: 10px;">TOPLANTI SALONU <li style="margin-right: 10px;">SİRKÜLASYON ALANLARI <li style="margin-right: 10px;">İDARİ BİRİMLER <li style="margin-right: 10px;">YEME-İÇME MEKANLARI <li style="margin-right: 10px;">RESEPSİYON <li style="margin-right: 10px;">SERVİS BİRİMLERİ <li style="margin-right: 10px;">TUVALETLER <li style="margin-right: 10px;">DÜKKANLAR 	
Giriş holü ve hancı odaları		Küçük kervansaray bölümünde giriş holünün yeri korunmuş olup hancı odaları resepsiyon birimine dönüştürülmüştür. Büyük kervansaray bölümünde hancı odaları, yatak odası ve servis hizmeti amacıyla kullanılmaktadır.	

Tuvaletler	Tuvaletlerde küçük değişiklikler yapılmak suretiyle yeri aynen korunmuştur.		
Mutfak ve depo	Kahvaltı salonu olarak kullanılmaktadır.		
Ahır	Toplantı salonu, bar ve servis mekânlarına dönüştürülmüştür.		
Avlular	Avlular aynen korunmuştur. Sadece küçük avluya teknik mekân gömülmüştür.		
Odalar	Yatak odaları, kat servisi, depolar ve idari birimler olarak kullanılmaktadır.		
			
	BİRİNCİ KAT PLANI	BİRİNCİ KAT PLANI	
Revaklı galeri	Büyük kervansaray, hala revaklı galeri şeklindedir. Küçük kervansaraydaki revaklı galeri kapatılarak koridor haline getirilmiştir.		
Odalar	Odalara küçük bir banyo eklenip oda olarak kullanımına devam edilmiştir. Bazı odalar; hamam, kat servisi, müdüriyet vb. mekanlara dönüştürülmüştür.		
YENİ İŞLEVİN ANALİZİ			
	OLUMLU ÖZELLİKLER (güçlü yönler ve fırsatlar)	OLUMSUZ ÖZELLİKLER (zayıf yönler ve tehditler)	
KONUM	Yapının kent merkezinde olması, otel sakinlerinin ihtiyaçlarını kolayca karşılayabilmesi ve kenti rahatça gezebilmesi açısından avantaj sağlar.	Yapının ticaret alanlarının merkezinde olması, gürültü problemini de beraberinde getirmektedir. Cephesindeki dükkânlardan müzik CD'si satanlar gürültü faktörünü önemli ölçüde artırmaktadır.	
	Ulaşım çok kolaydır. Yapının ön cephesi yayalaştırılmış yoldur.	Diğer cepheleri araç trafiğine açıktır. Araç trafiğinin yapıya zarar vermesi kaçınılmazdır.	
	Otopark imkânı vardır.	Otopark, otelin ihtiyacını karşılamasına rağmen yapıya ciddi düzeyde zarar vermektedir (kirlilik, taşların bozulması, titreşim vb.).	
MEKANSAL	Bar	Karanlık mekân, bu işleve uygundur.	Dar ve uzun biçimlenmiş mekân, kullanışlı değildir (Şekil 3.12.).
	Kahvaltı Salonu	Kervansarayın ahır bölümünün büyük ve tek bir hacimden oluşması, kahvaltı salonu işlevi için idealdir. Güzel havalarda avluya servis açılmaktadır.	Avluya açılan pencereler yeterli değildir.

	Toplantı Salonu	Otelde böyle bir mekânın olması, otelin konaklama dışında da kullanılmasına imkân tanır.	Payeli olduğundan toplantı için uygun bir mekan değildir. Bir fuayeye ihtiyaç duyulabilir.
	Servis Mekânları	Kahvaltı salonu ve bar arasında yer alan servis birimlerinin yeri uygundur.	Mekânsal dönüşüm aşamasında tesisatın kurulumu yapının özgünlük değerine zarar vermiştir.
	Servis Girişi	Servis girişinin yeri uygundur. Servis birimlerinin ihtiyacını karşılamaktadır.	Yapıya sonradan yapılmış müdahaledir.
	Teknik Mekân	Küçük avlunun uygun bir köşesine gömülmüştür. Böylece teknik mekân gizlenmiştir.	Sürekli açık duran kapı, hem kontrolsüzlük hem de kötü bir görüntü oluşturmaktadır. Teknik mekâna inen boşluğun etrafına yapılan koruma amaçlı parmaklık ve mekânın havalandırması, yapının tarihi dokusuna uygun, estetik bir çözüm değildir.
	Yatak Odaları	Sıra dizi halinde tekrarlanan hacimler, otel işlevinde de yatak odası olarak kullanmaya elverişlidir.	Odaların adaptasyonu için tesisat kurulumu gereklidir. Ancak tarihi yapıların tesisat çözümü oldukça problemlidir. Odalardan bazıları iyi ışık almamaktadır.
	İdari Birimler	Kervansarayın tekrarlanan hacimlerden oluşan odaları, otelin idari birimleri için uygundur.	İdari birimlerin, iki avluyu birbirine bağlayan geçitle kesilmesi, ofislerde sese neden olabilir.
MEKANSAL ELVERİŞLİLİK	Avlular	Avlular, aynen korunmuş olup çok fonksiyonlu mekânlara dönüşmüştür. Büyük kervansarayda otel müşterisi olmadığında kermes, sergi vb. işler için büyük avlu kiralanabilir.	Avlunun açık olması, kışın problem oluşturabilir. Avluların düğün, davet gibi organizasyonlarda kullanılması, gürültü probleminden ötürü otel sakinlerini rahatsız etmektedir.
	Koridorlar	Küçük avlunun üst katındaki revaklı galerinin cam ile kapatılması, odalara sesin geçişini azaltmaktadır. Böylelikle iklim şartlarına uygun korunaklı bir koridor oluşmaktadır.	Büyük avluda bulunan yarı açık revaklar, iklimsel konfor koşullarının sağlanamamasına ve avluda gerçekleştirilen etkinliklerde ortaya çıkan sestən müşterilerin rahatsız olmasına neden olmaktadır.
	Tuvaletler	Tuvaletlerin çözümü doğrudur. Müşteri tuvaleti orijinal yerinde kurgulanmıştır. Diğer ıslak hacimler de odadan dönüştürülmüştür. Müşteri tuvaletinin geçit kısmındaki duvarları orijinal taş dokusuyla korunmuştur.	Mekânsal dönüşüm aşamasında tesisat ihtiyacı oluşmuştur. Tesisat sisteminin kurulumu yapının özgünlüğüne zarar vermiştir. Orijinal zemin döşemesi yok olmuştur. Zemin ve duvarlar yapının tarihi dokusuyla uyumsuz fayans malzemeyle döşenmiştir.
	Bacalar	Tuvaletteki mekânın biri iptal edilip kalorifer dairesinin bacası olarak kullanılmıştır. Odalardaki banyoların havalıkları yandaki	Bacaya dönüştürülmek üzere tuvaletlerden birine müdahale edilmiştir.

		odaların bacalarına bağlanmıştır. Böylelikle bacalar gizlenmiştir.	
	Kat Servisi ve Depolar	Kervansarayın odaları, bu fonksiyonlar için uygundur.	-
	Dükkânlar	Geçmişte dükkân olarak kullanılan mekânlar yine aynı fonksiyona hizmet etmektedir.	Esnafın dükkânlara müdahaleleri mevcuttur.
MEKÂNSAL GEREKLİLİK	Restoran	Otelde restoran olmamasına rağmen yapı çarşı içinde yer aldığından müşteriler bu ihtiyacı dışarıdan karşılayabilir.	İşletmeci açısından sorun oluşabilir. Otel sakinleri, yeme-içme ihtiyaçları için dışarı çıkacaklardır. Müşterinin otelde geçireceği zaman azalacağından otelin geliri daha da düşebilir. Restoran olmadığından otelin konaklama amacının dışında kullanılma olasılığı azalmaktadır.
	Lobi	Lobi yoktur; ancak otelin avlusu mevcuttur.	Avlu, lobi işlevini yerine getirecek şekilde düzenlenmemiştir. Açık alan olduğundan her iklimde kullanılması mümkün değildir.
	Balo Salonu	-	Balo salonu bulunmadığından işletmeci, büyük avluyu düğün, davet vb. aktiviteler için kiralamaktadır. Büyük avlu bu amaçla kullanılsa da gürültü problemi oluşturduğu için sakıncalıdır.
	Vestiyer	Barın girişinde duvara sabitlenmiş bir askılık yapılmıştır.	Ancak bu askılık sadece bar için yapılmış olup otelin ihtiyacını karşılamak için yeterli değildir. Ayrıca dışarıdan gelen müşterilerin de oteli kullanacağı düşünülürse; lobide girişe yakın kolay algılanabilecek bir yerde vestiyer çözümlenmelidir.
	Satış Ofisleri	Yapı, ticaret alanlarının merkezinde olduğundan müşteriler, bu ihtiyacını kolaylıkla çözebilir.	Akşam saatlerinde çarşıdaki dükkânların kapanması nedeniyle otel içerisinde, çeşitli ihtiyaçları karşılayan satış ofislerine ihtiyaç olabilir.
	Servis Merdiveni:	-	Kervansarayın mimari planı uygun olmadığından projelendirmede servis merdivenine yer verilmemiştir. Bunun yerine müşteri merdiveni kullanılmaktadır.
MEKÂNLAR ARASI İLİSKİ KURGUSU	-		Çamaşırlar toplandıktan sonra küçük avludan, toplantı salonu ve barın önünden geçilerek çamaşırhaneye ulaşılmaktadır. Temiz çamaşırların odalara ya da kahvaltı salonuna ulaştırılması aşamasında da aynı sorun mevcuttur.
	-		Büyük avlunun zemin katında idari birimler ile yatma birimleri iç içe olduğundan kullanıcılar, birbirini rahatsız edebilir.
	-		Teknik mekânın servis holüyle bir bağlantısı bulunmadığından teknik mekânda yapılacak bakım ve onarımda avludan geçilmesi gerekmektedir. Müşterilerin sirkülasyonu ile teknik mekâna erişim sirkülasyonu çakışmaktadır.
	-		Mutfak sirkülasyonu ile barın müşteri sirkülasyonu çakışmaktadır.

-	Büyük avludaki depolar ile yatak odalarının aynı yerde olması buradaki servis işlemlerini müşterilerin görmesine neden olmaktadır.
-	Üst kata servis için müşterilerin kullandığı merdiven ve koridor kullanılmaktadır.
Servis girişinin servis birimleriyle ilişkisi doğru kurgulanmıştır.	-
Servis birimlerinin kahvaltı salonuyla doğrudan bağlantısının olması doğru bir çözümdür.	-
Yatma birimlerini, kat olarak sosyal birimlerinden, servis birimlerinden ve idari birimlerden ayırmak, mahremiyeti sağlamak açısından doğru bir karardır.	Sadece büyük kervansaray tarafında yatma birimleriyle diğer birimler bir aradadır. İşletmeci, öncelikle küçük kervansaray tarafındaki odaları doldurmaktadır.

Yapının mevcut mekân boyutlarının, otel işlevini sağlıklı bir şekilde yerine getirmeye yeterli olup olmadığının belirlenmesi için ilgili yönetmeliklerden ve literatür taramasından yararlanmak gerekmektedir. Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik'e göre Rüstempaşa Kervansaray Otel, "özel tesisler" sınıfında yer almaktadır. Yönetmelik'te bu kategorideki turizm tesisleri için mimari bir sınırlama bulunmayıp sadece işletmeye yönelik sınırlamalar bulunmaktadır.

Otellerin mekân boyutları ve kapasitelerine ilişkin değişik kaynaklarda çok çeşitli standartlar bulunmaktadır. Küçük ölçekli bir şehir içi otelinin (iki ya da üç yıldızlı bir otel) kapasitesi esas alınarak gerekli mekân boyutları saptanmış ve aşağıda tablo haline getirilmiştir (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Boyutsal yeterliliğinin araştırılması

Mekân İsmi	Mevcut Mekânın Boyutları	Minimum Düzeyde Gerekli Mekânsal Boyutlar (Doğu, 1994; Apaydın 2007; Lawson, 1998; Ransley ve Ingram, 2004)	Açıklama
Otopark	Yaklaşık 19 araçlık park yeri mevcuttur.	19 – 37 araçlık park yeri 470 m ²	Arka tarafında ayrıca özel bir otopark alanı vardır. Otoparka ihtiyaç yoktur.
Resepsiyon	1.65 m (uzunluk) 11 m ² (alan)	3 – 5.25 m (uzunluk) 9.3 - 15 m ² (alan)	Yetersiz Yeterli
Yatak Odası	14 - 23 m ²	14.5 - 35 m ²	Odalar günümüz şartlarından küçük olsa da kabul edilebilir boyutlardadır. Boyutlar, suit oda için uygun değildir. Odaların boyutları küçük olduğundan banyoda 1.20 m uzunluğunda yarım oturma küvet kullanılmıştır (Şekil 3.13).
Toplantı Salonu	227 m ²	225 - 337.5 m ²	Yeterli
Bar	97 m ²	30 - 105 m ²	Yeterli
Kahvaltı Salonu*	111 m ²	75 - 120 m ² (45-60 kişilik)	Yeterli
Mutfak	88 m ²	50 - 55 m ²	Yetersiz

Çamaşırhane		48.75 - 59.25 m ²	
Personel duş, WC, soyunma vb.	63.5 m ²	45 - 97.5 m ²	Yeterli
Tuvaletler (Müşteri)	49 m ²	41 m ²	Yeterli
İdari Birimler	94 m ²	22.5 - 67.5 m ²	Yeterli
Depolar (toplam)	152 m ²	47.3 - 72 m ²	Yeterli
Sirkülasyon Alanları (toplam)	1135 m ²	660 m ²	Yoğunluğu karşılamaya yetecek boyutlardadır. Uzun koridor, ulaşımı zorlaştırabilir.
Geçitler	Zemin Kat 1.36 m Üst Kat 1.2 m	1.6 - 2.2 m	Koridor genişlikleri çok fazla olmasına rağmen geçitler olması gerekenden dardır.
*Kahvaltı salonu için belirlenmiş net bir değer olmadığından küçük otellerin restoran tasarımında kullanılan değerler alınmıştır.			

4. Değerlendirme ve Sonuç

Rüstempaşa Kervansaray Otel projesinin, Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmesinde, konaklama fonksiyonuyla birlikte koruma eyleminin yoğrulması etkili olmuştur. Fakat sosyal, kültürel ve teknolojik değişimlerin etkisiyle konfor kavramı, kullanıcı gereksinimleri ve konaklama anlayışı da değişime uğramıştır. Kervansaray yeniden işlevlendirilmiş olmasına rağmen değişimin sürekliliği zamanla yapının işlevsel olarak eskimesine neden olmuştur.

Rüstempaşa Kervansaray'na verilen yeni işlev incelendiğinde, konumun otel işlevi için oldukça uygun olduğu söylenebilir. Konumla ilgili yukarıda belirtilen bazı olumsuzluklar olmasına rağmen bu sorunlar basit çözümlerle ortadan kaldırılabilir.

Çalışmanın sonucunda, Rüstempaşa Kervansaray Otel'de bazı mekânların yer almadığı, bazılarının verilen işlevin mekânsal olarak elverişli olmadığı ortaya çıkmıştır.

Mekânsal elverişlilik açısından değerlendirildiğinde, bar ve toplantı salonu olarak kullanılan mekânlar, bu işlevler için uygun değildir. Kahvaltı salonu ve bazı odalar da iyi ışık almamaktadır. Avlu ise düğün, davet gibi organizasyonlarda kullanılmaya elverişli değildir.

Günümüz otelciliğinde, otelin kalbi olarak nitelendirilen ve verdiği mesaj yönünden otelin en prestijli mekânı olarak kabul edilen lobi, Rüstempaşa Kervansaray Otel'de bulunmamaktadır. Bu mekânın olmaması, bir yandan işlevsel aksaklıklara neden olurken öte yandan otelin müşteriler üzerinde bıraktığı ilk izlenim bakımından olumsuz etki oluşturmaktadır.

Lobinin dışında balo salonu, satış ofisleri, restoran, vestiyer ve servis merdiveni de eksiktir. Balo salonu, satış ofisleri ve restoran ihtiyacı, otel dışından da karşılanabildiği için zaruret arz etmemektedir. Balo salonu ve restoran olmadığı için vestiyer de önemini yitirmiştir. Ancak servis merdiveninin olmaması, işlev çakışmalarına neden olmaktadır. Özellikle müşteri ve servis sirkülasyonunun çakışması otel işlevi için sorun oluşturmaktadır.

Resepsiyonun alanı yeterli olmasına rağmen bankosunun uzunluğunun yeterli olmadığı görülmektedir. Bu durum tıpkı lobideki gibi otelin prestij öğelerinden biri olan resepsiyonun müşteri üzerinde oluşturduğu etkiyi zayıflatmaktadır. Bunun dışında mutfak ve çamaşırhanenin yer aldığı servis birimi, işlevini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmeye uygun boyutta değildir. Yatak odalarının boyutları, minimum düzeyde standartların alt sınırını sağlamasına rağmen yeni otellerin odalarından daha

küçüktür. Koridor görevi üstlenen revaklı galerilerin alanları, normalden fazladır; ancak yapının orijinal geçitlerinin genişliği, normal bir koridor genişliğinden dardır.

Yeniden işlevlendirilen kervansarayda işlevsel aksaklıkların yanı sıra, işletme sorunları da mevcuttur. İşletme sorunları, müşteri için çoğu zaman işlevsel aksaklıklardan daha rahatsız edici olmaktadır (Örneğin, oda temizliği, mobilyaların eskimesi ve yapıyla uyumsuzluğu, kahvaltının yetersiz bulunması, odanın ısıtma ve soğutma sorunu gibi). Bu sebeple müşterilerin memnuniyet düzeyi düşmektedir.

Kervansarayın kaybettiği prestiji yeniden kazanabilmesi için iyi bir yenileme projesine ihtiyaç vardır. Bu proje, bazı yapısal ek ve değişikliklerle otel işlevinin eksikliklerini gidermelidir. Bununla birlikte yapının konservasyon ve restorasyonunu da içermelidir. Kurumsal imajı oluşturmanın en önemli kısımlarından biri olan işletmeye yönelik sorunların da ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Tüm olumsuzluklara rağmen yeni işlevin olumlu yönleri de mevcuttur. Geçmişte konaklama işlevine hizmet eden kervansarayın günümüzde de aynı amaçla kullanılması, geçmiş ve günümüz arasındaki kavramsal bağlantıyı sağlamaktadır.

Yeni işlevin sağladığı bir diğer fayda, atıl durumdaki yapıların ekonomik geri dönüşüme katkısıdır. Bununla birlikte enerji tüketiminin ve karbon emisyonunun azaltılması yönüyle çevresel katkıları; yapıların tarihi, kültürel, sanatsal değerleri ile toplumsal benliği oluşturan değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması yönüyle sosyal ve kültürel katkıları da bulunmaktadır.

Ayrıca sürdürülebilir koruma anlayışının hâkim olduğu günümüzde, yeni işlev, tarihi yapıların yaşatılarak korunması sağlayan ve yapıları yıkılma sürecinden kurtaran bir çözümdür. Geçmişte Edirne'deki birçok han ve kervansarayın kullanım dışı kalması sonucu, terk edildiği ve zamanla yıkıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla yeni işlevin bir takım sorunları olsa da bütüncül bakıldığında kervansarayın günümüze kadar ulaşabilmesinde yapının kullanılmasının etkisi olmuştur.

Kaynaklar

- Ahunbay, Z. (2009). Tarihi çevrede koruma ve restorasyon. İstanbul, Türkiye: Yapı Endüstri Merkezi Yayını, ss. 8-98.
- Akçıl, N. Ç. (2008). Rüstem Paşa Kervansarayı-Edirne. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt:35, İstanbul, Türkiye: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, ss. 290-291.
- Altınoluk, Ü. (1998). Binaların yeniden kullanımı. İstanbul, Türkiye: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, ss. 22.
- Apaydın, B. B. (2007). Yapıların otel olarak yeniden kullanım bağlamında mekânsal dönüşümlerinin kavramsal ve kuramsal analizi. Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Bilim Dalı, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, Türkiye, ss.17-225.
- Aydın, D. ve Okuyucu, E. Ş. (2009). Yeniden kullanıma adaptasyon ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik bağlamında Afyonkarahisar millet hamamının değerlendirilmesi. Megaron YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, 3(3): 230-243.
- Cantay, G. (1988). Kervansaraylar. S. Bayram (Ed.), Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, İstanbul, Türkiye: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, cilt:1, 369-392.
- Cassar, M. (2009). Sustainable heritage: challenges and strategies for the twenty-first century. APT Bulletin: Journal of Preservation Technology, 40(1): 3-11.
- Conejos, S., Langston, C. and Smith, J. (2011). Improving the implementation of adaptive reuse strategies for historic buildings. Le Vie dei Mercanti S.A.V.E. HERITAGE: Safeguard of Architectural, Visual, Environmental Heritage, Naples, Italy, Jun. 2011, p.1-10.
- Çakırlar, E. (1974). Edirne Rüstempaşa Kervansarayı. Rölöve ve Restorasyon Dergisi, Ankara. Türkiye: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1 (1): 129-144.
- Doğu, O. (1994). Oteller. İstanbul, Türkiye: Eren Ofset Matbaası, ss. 8-13.
- Douglas, J. (2006). Building adaptation. 2nd edition, Edinburgh, UK: Elsevier Butterworth-Heinemann, p.1.
- Edirne Belediyesi Arşivi, (2011).

- Eraybat, G. F. (2011). Tarihi konaklama yapılarının doğuşu, gelişimi ve günümüzde çağdaş işlevle değerlendirilmesi: Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı örneği. Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, Türkiye, ss.201-207.
- Hay, G. J. and Castilla, G. (2006). Object-based image analysis: strengths, weaknesses, opportunities and threats (SWOT). 1st International Conference on Object-based Image Analysis (OBIA 2006), Salzburg University, Salzburg, Austria, 4–5 July 2006, p. 7-10.
- Güran, C. (1978). Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi. İstanbul: Vakıflar Genel Müd. Yayını, s.1.
- Kincaid, D. (2002). Adapting buildings for changing uses. New York, USA: Spon Press, p.3-4.
- Kuban, D. (2000). Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu kuram ve uygulama. İstanbul, Türkiye: Yapı Endüstrisi Yayını, ss.39-203.
- Kuban, D. (2007). "Osmanlı mimarisi. İstanbul, Türkiye: Yapı Endüstrisi Yayını, ss.75-408.
- Küçükkaya, G. A. (1990). Mimar Sinan Dönemi İstanbul-Belgrad arası menzil yapıları hakkında bir deneme. Vakıflar Dergisi, 21: 183-254.
- Langston, C. (2008). The sustainability implications of building adaptive reuse. CRIOCM 2008 International Research Symposium on Advancement of Construction Management and Real Estate, Beijing, China. Nov.2008.
- Langston, C. and Shen, L. Y. (2007). Application of the Adaptive Reuse Potential Model in Hong Kong: A Case Study of Lui Seng Chun. International Journal of Strategic Property Management, 11: 193- 207.
- Lawson, F. R. (1998). Hotels and resorts: planning, design, and refurbishment. 2nd edition, Oxford, UK: Elsevier Butterworth-Heinemann, p.118-288.
- Mıhlayanlar, E. ve Yardımlı, S. (2006). Edirne'nin Rüstem Paşa Kervansarayı ve çevresinde hava kirliliğine bağlı bozulmalar. Yöre Aylık Kültür Dergisi, 73: 3-14.
- Onur, O. (2006). XVI'dan XX.yüzyıla belgelerle Edirne. İstanbul, Türkiye: Edirne Valiliği Yayınları, ss. 170-180.
- Pehlivan, E. (2010). Doğu Trakya'da Roma Dönemi Yolları. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, Türkiye.
- Ransley, J. and Ingram, H. (2004). Developing hospitality properties and facilities. 2nd edition, Oxford, UK: Elsevier Butterworth-Heinemann, p.197-221.
- Süman, Ş. L. (2000). Edirne'de 15. ve 16. yüzyıl Osmanlı Dönemi han ve kervansaraylarının mimarisi ve onarım sorunları. Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, Türkiye, ss.31-44.
- T.Ü. Rölöve Arşivi, (1986). Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı Çizimleri.
- Ülgen, A. S. (1948). Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı Genel Durum Planı/Zemin Kat Planı/ Üst Kat Planı/Kesitler, Levha 226-231.
- Yung, E. H. K. and Chan, E. H. W. (2012). Implementation challenges to the adaptive reuse of heritage buildings: towards the goals of sustainable*, low carbon cities. Habitat International, 36. 352-361.

1960'dan Günümüze Kadarki Apartman Tipi Konutlarda Mekânsal Dönüşümün İncelenmesi: Gaziantep Örneği

Yurdagül GÖRÜCÜ*

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 27100, Gaziantep, Türkiye.

* e-mail: yurdagul.gorucu@gmail.com

Öz

Konutların mekânsal kuruluş özellikleri incelendiğinde yaşam biçimi, yapılış dönemi özellikleri, mekân kullanımları gibi birçok konuda bilgi edinmek mümkündür. Cumhuriyetin ilanı ile başlayan toplumsal hayattaki değişimler yaşam biçimi ve dünya görüşünü de değiştirmiştir. Değişen yaşam biçimiyle ilişkili olarak konut kullanımı ve konut iç mekân dizilişi değişmiştir. Bu çalışma, Cumhuriyet sonrası sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta yaşanan değişimlerin mimariye ve konut kullanımına etkisini 1960'dan günümüz dönemine kadar Gaziantep'teki apartmanlar özelinde incelemeyi hedeflemiştir. Araştırmada, çalışma alanı kapsamında ele alınan mahallelerde cephe karakteristiklerine bakılarak on iki apartman tipi konut fotoğrafları çekilerek tespit edilmiştir. Tespit edilen apartman adresleri ve ada, parsel bilgileri belirlenerek mimari projelerine ulaşmak için Gaziantep Belediyesi İmar Müdürlüğü arşivinde detaylı bir araştırma yapılmıştır. Projelerin onay/ruhsat tarihleri dikkate alınarak 1960'dan günümüz dönemine kadar 20'şer yıllık dönemlere ayrılarak projeler gruplandırılmıştır.

Tespit edilip mimari projelerine ulaşılan on iki apartman tipi konut için detaylı analiz tablolarının hazırlanması ve dönemsel olarak karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. Bu tablolarda konutların, ada-parcel bilgileri, yapı nizamı, taban alanı kat sayısı, kat alanı kat sayısı, bağımsız ünite sayısı gibi genel karakteristik bilgilerinin yanı sıra, mekânların analizine yönelik olarak mekân türleri, mekân sayıları, toplam kullanım alanları, erişim grafiği ve şematik diyagramından meydana gelmektedir.

Gaziantep kenti özelinde apartman tipi konut yapıları planlama ve tasarım sürecinin, temel ilkelerini ve geçirmiş olduğu değişim-dönüşüm sürecini tarihsel arka plana dayalı olarak analiz etmeyi amaçlamayan bu araştırma sonucunda, apartman yapılarında tipolojik değişikliklerin yaşandığı tespit edilmiştir. Plan şeması, erişim grafiği ve alansal büyüklükler açısından bakıldığında dönemler arasında bir değişim yaşandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Apartman, mekân, tipoloji.

Analysis of Spatial Transformation of Apartment Type Houses From 1960 Till Today: Gaziantep Case

Abstract

When the spatial structure characteristics of the houses are examined, it is possible to obtain information about life style, construction period features, use of space. The changes in the social life, started with the proclamation of the Republic, have changed the way of life and the world view. Housing use and housing interiors have also changed in relation to the changing lifestyle. The aim of this study is to analyze the effects of the changes in the social, cultural and economic life exercised in the After Republican Period on architecture and housing use on the basis of apartments of Gaziantep from 1960s till today.

Atf: Görücü, Y. (2018). 1960'dan Günümüze Kadarki Apartman Tipi Konutlarda Mekânsal Dönüşümün İncelenmesi; Gaziantep Örneği. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (2), 21-51.

DOI: [10.30785/mbud.393881](https://doi.org/10.30785/mbud.393881)

In the study, twelve apartments in the study area neighborhoods have been determined and photographed on the basis of facade characteristics. A detailed search was carried out in the archives of the Directorate of Development of the Municipality of Gaziantep in order to find out the architectural projects from addresses and island, parcel information. By taking into consideration of project approval / license dates, projects have been grouped into 20 year periods from 1960s to the present.

Detailed analysis tables were prepared for twelve apartments, architectural projects are maintained and comparative periodical analyzes were conducted. These tables are composed of information of general characteristics of the buildings such as island-parcel information, building order, floor area coefficient, total area co-efficient, number of storeys, number of independent units besides space types, space numbers, total area usage, access graphic and schematic diagrams.

As a result of this study, which has not aimed to analyze the basic principles and the change-transformation process of the apartment housing type in Gaziantep city based on the historical background, it has been determined that typological changes are experienced in apartments. In terms of plan diagram, access graph and spatial dimensions, a change was observed between the periods.

Keywords: Apartment, space, typology

1. Giriş

Ülkemizdeki ilk apartman yapılarına geçiş batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Avrupa'da sanayi devrimi devam ederken, Osmanlı İmparatorluğu da gerileme ve çöküş yıllarını yaşamaktaydı. Bu nedenle aynı dönemde Avrupa'daki sanayi devrimi ile başlayan gelişmeler İmparatorluk ortamında takip edilememiştir. Osmanlı' da yaşayan azınlıkların batı ülkeleri ile ilişkilerinin devam etmesi, batılı ülkelerle bir kültür alışverişine neden olmuştur. Bu kültürel hareketlilik konut kültürüne de yansımıştır. Apartmanlaşma hareketlerinin bu bağlamda yorumlanması daha doğru olacaktır. Başkent olması sebebi ile ilk olarak İstanbul'da yapılan apartman yapıları, daha sonra ülke geneline yayılmaya başlamıştır. İstanbul'da ilk apartmanların 19. yüzyılda yapılmıştır. Daha sonra bu yapılaşma başta büyük şehirler olmak üzere zamanla ülke geneline yayılmıştır. Cumhuriyet öncesi, Ülkemizde ilk apartman örnekleri İstanbul' da Gümüşsuyu, Şişli ve Beyoğlu semtlerinde, azınlıklar tarafından yaptırılmıştır (Arı, 1994; Ulusoy, 2006). Avrupa'da apartman yapıları fabrika işçilerinin istihdamı sebebi ile yapılmıştır. Fakat ülkemizde özellikle kentin üst gelir grubuna sahip üyelerinin ilgisini çekmiştir (Karaosmanoğlu, 1947).

1950'li yıllardan itibaren Türkiye'de köylerden büyük kentlere göçler başlamış, Gaziantep'te bu nüfus artışından payını almıştır. Hızlı nüfus artışı beraberinde barınma sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde hem artan nüfusun konut ihtiyacını karşılamak hem de ekonomik, sosyal ve kültürel alanda yaşanan değişimlere paralel olarak apartmanlar gündeme gelmiştir. Ancak bu yıllarda henüz "kat mülkiyeti" yasası gündeme yürürlükte olmadığı için tek kişinin mülkiyetindeki bu apartmanların yapımı ekonomik şartların ağır olması nedeniyle sınırlı sayıda kalmıştır.1965 yılında çıkarılan Kat Mülkiyeti Kanunu, apartman yapımında bir dönüm noktası olmuştur. Bu yasa ile kentlerdeki konut sunum biçimi tamamen değişime uğramış ve konut yapımında ekonomik maliyetlerin paylaşılması ile apartman türü yapılaşma artış göstermiştir.(Yenice, 2014).1980'ler sonrası kentte bir yandan yeni yerleşim alanları açılırken diğer yandan ise mevcut konutlar yıkılarak yerlerine yeni binalar yapılmaya başlanmıştır. Hala devam eden bu değişim ve dönüşüm bir dönemin mimari belgeleri olan söz konusu apartmanların yok olmasına neden olmaktadır. Bu durum bir dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtmaları açısından önemli bir mimari belge niteliğindeki bu yapılara dikkat çekilmesi, gündeme getirilmesi ihtiyacının doğurmuştur.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu araştırma, Gaziantep kenti özelinde apartman tipi konut yapıları planlama ve tasarım sürecinin, temel ilkelerini ve geçirmiş olduğu değişim-dönüşüm sürecini tarihsel arka plana dayalı olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle ülkemizin 1950 ve sonrasında bir taraftan hızlı kentleşme sürecine bağlı olarak artan kent nüfusu ve ortaya çıkan barınma problemlerinin karşılanması ihtiyacı, diğer taraftan değişen aile yapısı ve sosyal-ekonomik ve kültürel ilişkiler apartman tipi konut yapılarını ortaya çıkarmış ve hızla değiştirmiştir. Araştırma kapsamında, apartman yapılarının geçirmiş olduğu değişim-dönüşüm sürecinin, kentsel yapı adası ölçeğinden mimari plan ve mekân kurgusuna dek

uzanan bir dizi değışkене bağlı olarak incelenmesi ve tipolojik çözümlenmeler çerçevesinde detaylı bir biçimde analiz edilmesi hedeflenmektedir.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Gaziantep'te inşa edilmiş apartmanların, değışen toplumsal yapı paralelinde plan şemalarında gerçekleşen değışimlerinin analizini konu edinen bu çalışmanın yöntemi temelde beş aşamadan meydana gelmektedir.

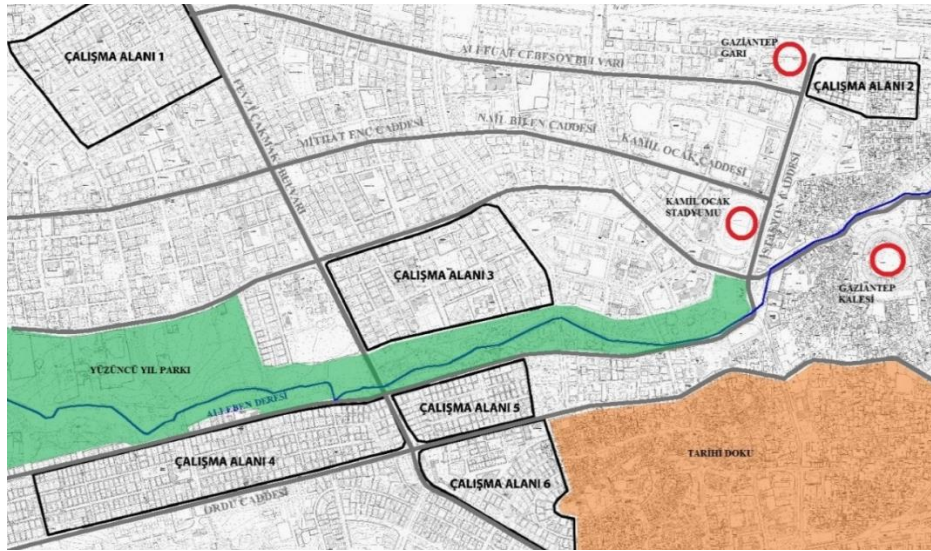
- Problem Tanımı
- Literatür Taraması
- Tespit - Alan Çalışması
- Karşılaştırmalı Analiz(Tarihsel Yöntem)
- Değerlendirme (Tekten Tüme Varım Yöntemi ve Tümden Teke Varım Yöntemi)

Araştırmada problem tanımına dayalı olarak konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bu kapsamda çeşitli araştırma makaleleri ve kitaplar, sempozyum ve kongre bildirileri, tezler incelenmiştir. Yapılan araştırma ve incelemelerden elde edilen bilgiler, alan araştırmasında ve detayda incelenecek olan konut planlarının mekânsal analizine yönelik kuramsal ve kavramsal bir temel oluşturmaktadır.

Araştırmada, çalışma alanı kapsamında ele alınan mahallelerde cephe karakteristiklerine bakılarak on iki apartman tipi konut fotoğrafları çekilerek tespit edilmiştir. Tespit edilen apartman adresleri ve ada, parsel bilgileri belirlenerek mimari projelerine ulaşmak için Gaziantep Belediyesi İmar Müdürlüğü arşivinde detaylı bir araştırma yapılmıştır. Projelerin onay/ruhsat tarihleri dikkate alınarak 1960'dan günümüz dönemine kadar 20'şer yıllık dönemlere ayrılarak projeler gruplandırılmıştır.

Çizelge 1. Araştırma Kapsamındaki Apartmanların Listesi

	<u>ADA-PARSEL</u>	<u>MAHALLE-İLÇE</u>	<u>RUHSAT TARİHİ</u>	<u>ÇALIŞMA ALANI</u>
<u>1</u>	1116/6	Akyol/Şahinbey	1968	3
<u>2</u>	441/137	Akyol/Şahinbey	1970	5
3	740/3	Akyol/Şahinbey	1977	6
4	1013/126	Yaprak/Şehitkâmil	1977	2
5	436/65	Akyol/Şahinbey	1984	3
6	937/1	Akyol/Şahinbey	1989	6
7	396/210	Değirmicem/Şehitkamil	1996	3
8	2712/414	Akyol/Şehitkamil	1987	1
9	488/3	Kavaklık/ Şahinbey	2006	4
10	501/184	Akyol/Şahinbey	2006	5
11	224/24	Öğretmen Evleri/Şahinbey	2007	4
12	493/87	Kavaklık/ Şahinbey	2009	4

Şekil 1. Araştırma Kapsamında İncelenen Bölgelerin Dağılımı

Araştırma yönteminin üçüncü aşaması, tespit edilip mimari projelerine ulaşılan altmış apartman tipi konut için detaylı analiz tablolarının hazırlanmasına ve dönemsel olarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine dayanmaktadır. Bu tablolarda konutların, ada-parcel bilgileri, yapı nizamı, taban alanı kat sayısı, kat alanı kat sayısı, bağımsız ünite sayısı gibi genel karakteristik bilgilerinin yanı sıra, mekânların analizine yönelik olarak mekân türleri, mekân sayıları, toplam kullanım alanları, erişim grafiği ve şematik diyagramından meydana gelmektedir. Şematik diyagramlarda her mekân farklı bir renk gösterilmiş olup oranlı bir şekilde büyüklükleri şematik plan üzerinden gösterilmektedir. Erişim Grafiği yöntemi ile mekânların birbiri arasındaki geçiş durumlarını anlatmak ve mekânlara ulaşmada izlenen yolun uzunluğuna göre mekânın derinliğini anlatmayı sağlamıştır. Bu grafik yardımı ile mekânların bir araya gelme sürecinin belirlenebilmesi, mekânsal ilişkilerin anlaşılması, biçimlenme yapılarının çözümlenmesi anlaşılır. Farklı dönemlerdeki plan tipolojilerini karşılaştırırken yorum yapmayı kolaylaştırdığı için bu çalışmada Erişim Grafiği Yöntemi kullanılmıştır. Nitekim Hillier ve Hanson tarafından geliştirilen bu yöntem planların morfolojik özelliklerini anlatmak için hem mimari ölçekte hem de kentsel ölçekte kullanılmıştır. Kentlerin kendilerine özgü iç mantıklarının ve onları oluşturan mekânsal bileşenlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin analiz edilebilmesi bu yöntemle sağlanmıştır.

Cumhuriyet dönemi ile toplumda yaşanan sosyo-ekonomik değişimlerin mekânsal değişime yansımalarını Gaziantep mekân merkezi özelinde apartman tipi konutlar üzerinden incelemeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında Şehitkâmil ve Şahinbey ilçelerinden altı farklı çalışma alanı seçilmiştir. Bu alanlar seçilirken kent merkezinde yer almaları ve kentin kuruluşundan itibaren kentin önemli yerleşim alanlarından olmaları göz önünde bulundurulmuştur. Nitekim Çalışma Alanı 2 olarak tanımlanan bölge 1955 tarihli Gaziantep İmar Planının kentsel gelişme alanında yer almaktadır. Bu dönem içerisinde inşa edilen demiryolu ve istasyon bölgesine yakın olması, dönemin apartman türü konut gelişimini hızlandıran etkenler arasında bulunmaktadır. Benzer bir biçimde etaplar halinde 1970 ve 1990 planı dönemlerinde yeni konut gelişme alanları olarak tespit edilen diğer bölgeler de çalışmanın örneklem alanı olarak seçilmiştir. Bu seçimlerde kentin gelişim akslarını tarifleyen İstasyon Caddesi, Ordu Caddesi, Mareşal Fevzi Çakmak caddesi gibi ulaşım aksları, bölge seçimlerini belirleyen ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 1). Her Çalışma alanından apartmanlar seçilmiştir, Çalışma Alanı 1' den 1 apartman, Çalışma Alanı 2' den 1 apartman, Çalışma Alanı 3' den 3 apartman, Çalışma Alanı 4' den 3 apartman, Çalışma Alanı 5' den 2 apartman, Çalışma Alanı 6' dan 2 apartman olmak üzere 12 apartman incelenmiştir (Çizelge 1).

1.4. Çalışmanın Zaman Dizgisi

Araştırma kapsamında yapılan analiz değerlendirmeleri, temelde üç ana başlık içerisinde ele alınmıştır.

İlk kırılma noktası İkinci dünya savaşının sona ermesi, çok partili siyasi hayat geçiş ve hızlı kentleşme sürecinin başlaması gibi karaktere sahip 1950-1980 dönemidir. Özellikle kırsal nüfusun kente hareketleri, kentlerde artan barınma ihtiyacının karşılanma isteği, bu ihtiyacın çözümlenmesine dönük Gecekondu Yasası, Kat Mülkiyeti Yasası gibi düzenlemeleri bu dönemde hazırlanmış ve kentlerin fiziki yapısını ve dönüşümünü derinden etkilemiştir. 1950-1980 yılları arası, özellikle çok katlı konutların yapımını hızlandırması, çoğu Anadolu kentinde apartman tipi konutlar ile ilk kez karşılaşıldığı bir dönemi yansıtmaktadır. Sahip olduğu içerik çerçevesinde araştırmada bu dönem hızlı kentleşme dönemi olarak vurgulanmıştır (Görgülü, 2010).

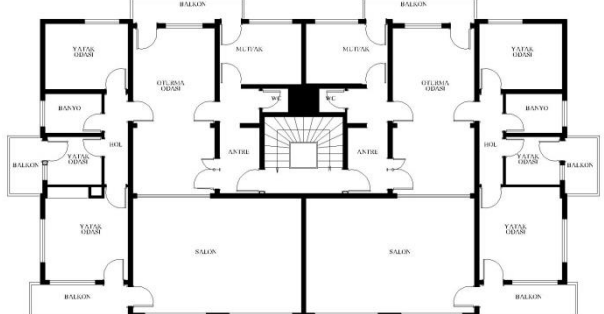
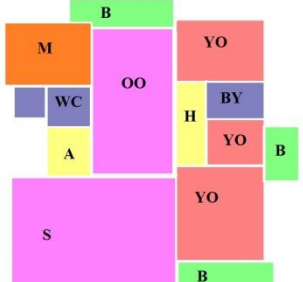
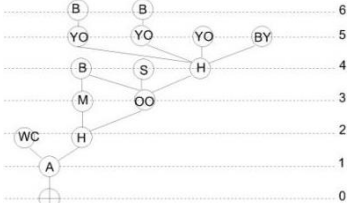

İkinci dönem ise 1980 ve 2000 yılları arasını tanımlamaktadır. Bu dönemin temel karakteri, kentleşme sürecinin kısmen doyum noktasına ulaştığı, kentlerin önemli sermaye birikimine dönüştüğü ve ulusal ekonomik yapıda liberal ekonomik gelişmenin benimsenmesi ve dünya ekonomisine uyum sağlamaya çalıştığı bir dönemi yansıtmaktadır. Bu dönemin bir diğer önemli özelliği ise merkezi ve yerel yönetimlerin yetkilerinin yeniden tanımlanması açısından önem gösterir. Kentlerin kendi planlarını üretmesine olanak sağlayan çeşitli yasal düzenlemeler ile yerel dinamikler öne çıkarken, diğer taraftan imar afları, gecekondu alanlarının apartman tipi konut alanlarına dönüştürme hedefi ve dar-orta gelirli ailelerin konut ihtiyacının karşılanması amacıyla Toplu Konut İdaresi'nin kurulması bu döneme rastlar. (Görgülü, 2010)

Üçüncü dönem ise 2000 yılından günümüze doğru evrilen süreyi içerir. Temelde neo-liberal ekonomik gelişme modelinin benimsendiği bu dönem içerisinde bir taraftan kentsel dönüşüm ve yenileme eylemleri çerçevesinde kentlerin fiziki yapısı yeniden biçimlendirilirken, diğer taraftan konut tipleri ve kullanıcı taleplerinin de farklılaştığı bir dönemi yansıtır. (Keleş, 2000) 2000'li yıllardan itibaren neo-liberal ekonominin ve küreselleşmenin toplumlara yönlendirdiği yaşam biçimleri ülkemizde etkili olmuştur. Konutun kullanıcısı için anlamı değişmiştir. Bir statü göstergesi haline gelen konut, iç mekân organizasyonundan çok, sağladığı ek olanaklara dikkati çekmiş ve bu doğrultuda tercih edilir hale gelmiştir. Bunun dışında ülkemizde bir yatırım aracı olarak da görülen konut, bu doğrultuda gelişim göstermiş, iç mekân organizasyonu ve konuttaki yaşam kalitesinden çok, gelecek için iyi bir yatırım aracı olup olamayacağı doğrultusunda kullanıcısıyla buluşmuştur (Mutdoğan, 2014).

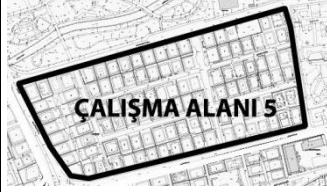

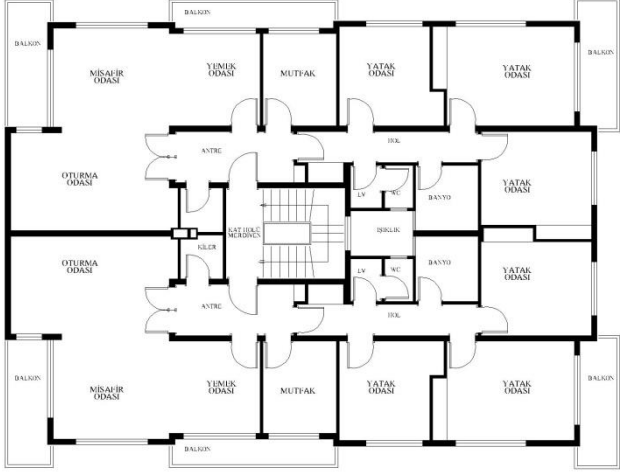
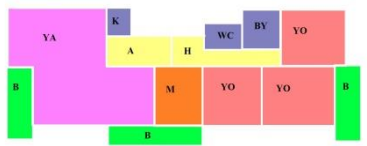

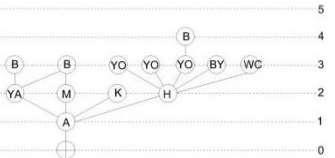
Araştırmada apartman tipi konutların analiz edilmesinde yukarıda belirtilen zaman dizgisi esas alınarak plan yapısı ve dönemin sosyal-ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkileri bağlamında değerlendirilmiştir.

2. Analizi Yapılan Apartmanlar

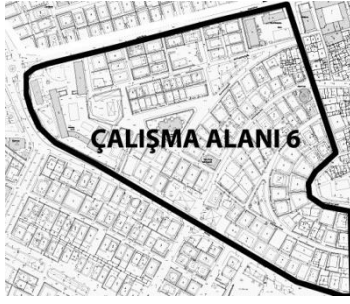
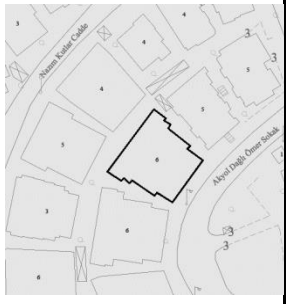
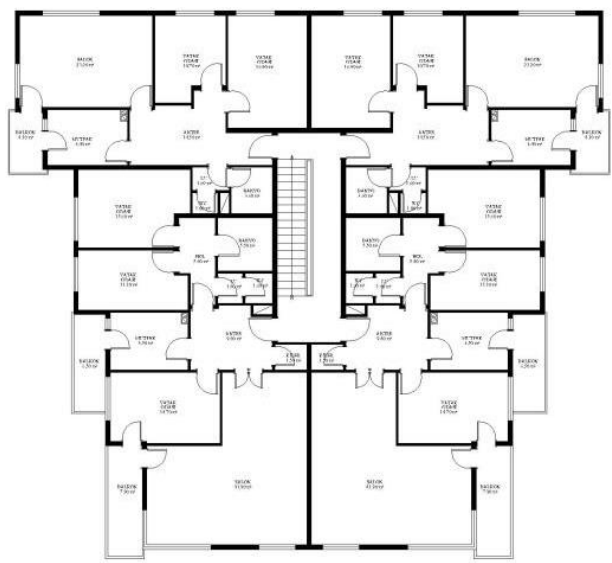
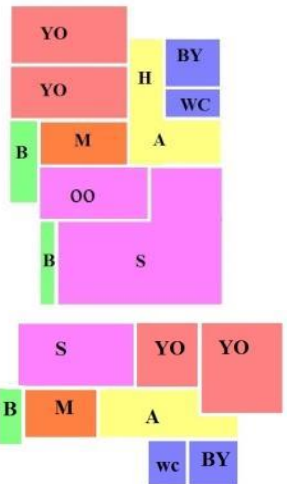
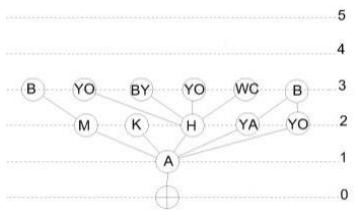
Çizelge 2. 1960-1980 Dönemi 1. Apartman

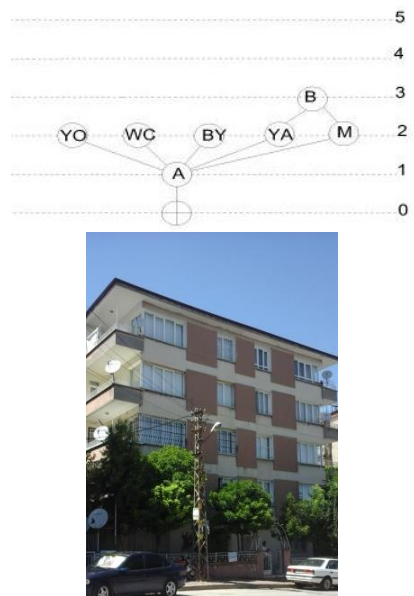
İlçe: Şahinbey	Mahalle: Akyol	Ada/Parsel: 1116/6	Ruhsat Tarihi: 1968			
Yapı Düzeni	Blok					
Kat Adedi	Z+5					
Parsel Büyüklüğü	608					
Taban Alanı (m ²)	288					
Daire Sayısı	14					
Taban Alanı Kat Sayısı	0,4					
Kat Alanı Kat Sayısı	2					
Daire Alanı(m ²)	142					
Oda Sayısı	4+1					
<p style="text-align: center;">ŞEMATİK KAT PLANI</p> 						
MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ	Alan Kullanımı		m²	Oran (%)		
	Antre (A)		5	3		
	Hol		3	2		
	Hol		4	3		
	Salon		40	28		
	Mutfak (M)		10	7		
	Oturma Odası		28	20		
	Yatak Odası	11	8			
	Yatak Odası	15	11	Kategori		Oran %
	Yatak Odası	5	3	Ortak Alanlar		48
Banyo	4	3	Mutfak	7		
Tuvalet	1	1	Özel Alanlar	22		
Balkon	6	4	Servis Alanları	4		
Balkon	6	4	Balkon	11		
Balkon	4	3				
TOPLAM	142					
						

Çizelge 3. 1960-1980 Dönemi 2. Apartman

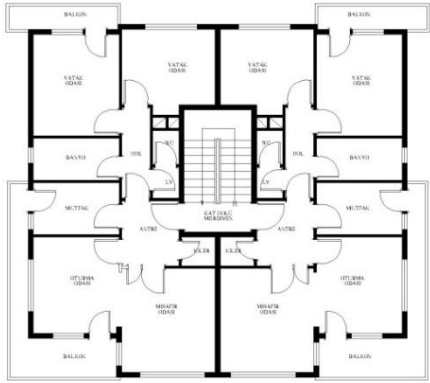
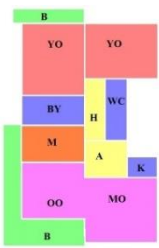
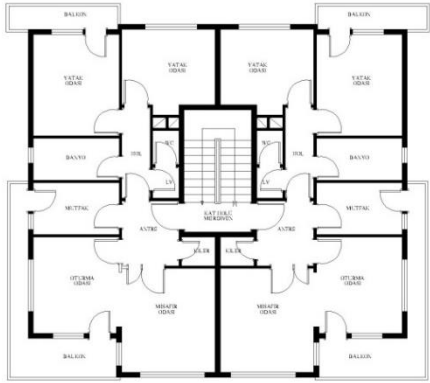
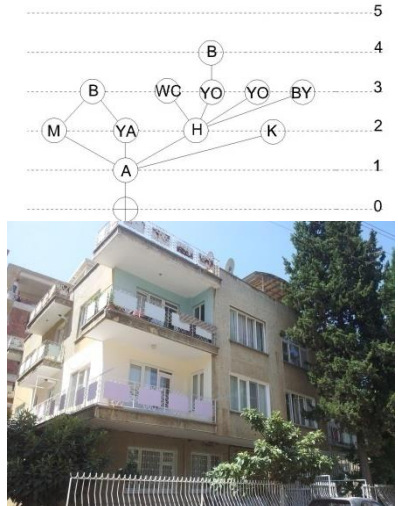
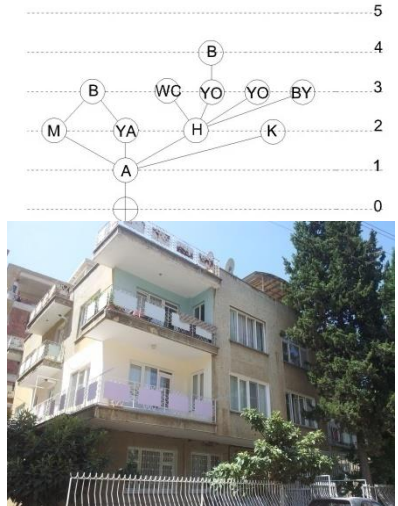
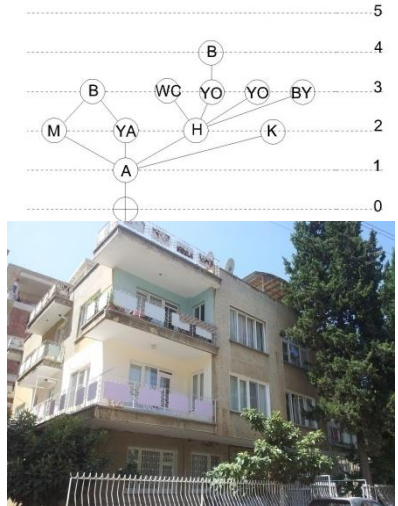
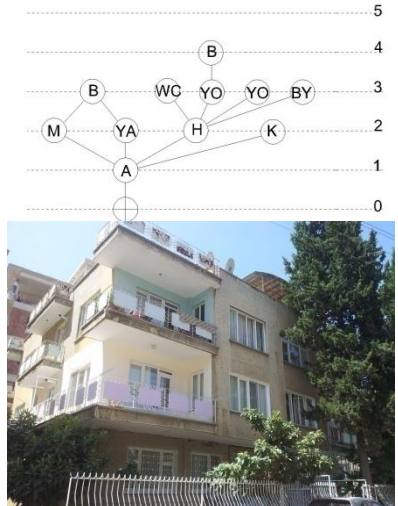
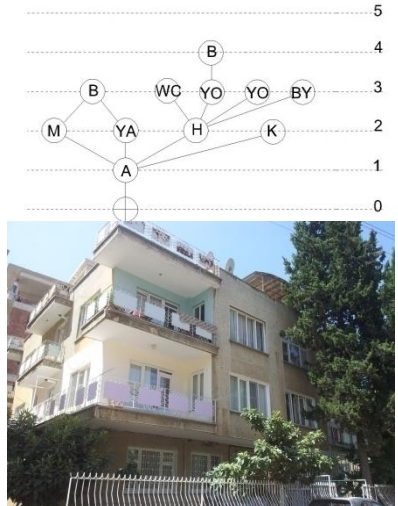
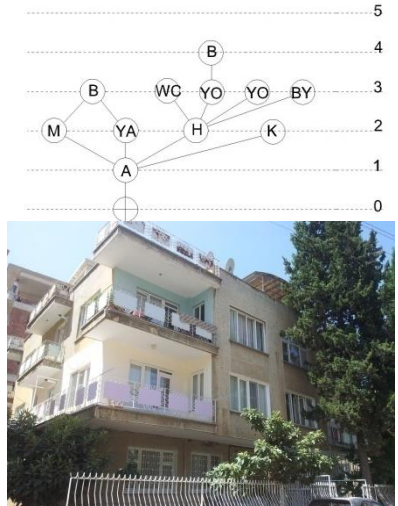
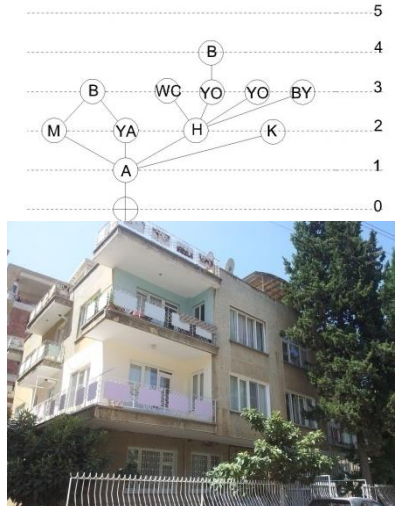
İlçe: Şahinbey		Mahalle: Akyol		Ada/Parsel: 441/136		Ruhsat Tarihi: 1970																																												
Yapı Düzeni	Blok																																																	
Kat Adedi	Z+4																																																	
Parsel Büyüklüğü	540																																																	
Taban Alanı (m ²)	270																																																	
Daire Sayısı	15																																																	
Taban Alanı Kat Sayısı	0,5																																																	
Kat Alanı Kat Sayısı	2																																																	
Daire Alanı (m ²)	135																																																	
Oda Sayısı	3+1																																																	
ŞEMATİK KAT PLANI 																																																		
						MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ <table border="1"> <thead> <tr> <th>Alan Kullanımı</th> <th>m²</th> <th>Oran (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Antre (A)</td> <td>7</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Hol</td> <td>7</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Yaşam Alanı</td> <td>45</td> <td>32</td> </tr> <tr> <td>Mutfak (M)</td> <td>8</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Yatak Odası</td> <td>13</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Yatak Odası</td> <td>16</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Yatak Odası</td> <td>12</td> <td>12</td> </tr> <tr> <td>Banyo</td> <td>5</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Kiler</td> <td>2</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Tuvalet</td> <td>3</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>5</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>6</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>6</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>TOPLAM</td> <td>135</td> <td>100</td> </tr> </tbody> </table>		Alan Kullanımı	m ²	Oran (%)	Antre (A)	7	4	Hol	7	4	Yaşam Alanı	45	32	Mutfak (M)	8	5	Yatak Odası	13	9	Yatak Odası	16	9	Yatak Odası	12	12	Banyo	5	9	Kiler	2	4	Tuvalet	3	1	Balkon	5	3	Balkon	6	4	Balkon	6	4	TOPLAM
Alan Kullanımı	m ²					Oran (%)																																												
Antre (A)	7					4																																												
Hol	7					4																																												
Yaşam Alanı	45					32																																												
Mutfak (M)	8					5																																												
Yatak Odası	13					9																																												
Yatak Odası	16	9																																																
Yatak Odası	12	12																																																
Banyo	5	9																																																
Kiler	2	4																																																
Tuvalet	3	1																																																
Balkon	5	3																																																
Balkon	6	4																																																
Balkon	6	4																																																
TOPLAM	135	100																																																
 		<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>32</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>14</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>11</td> </tr> </tbody> </table>		Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	32	Mutfak	5	Özel Alanlar	30	Servis Alanları	14	Balkon	11																																			
		Kategori	Oran %																																															
		Ortak Alanlar	32																																															
		Mutfak	5																																															
		Özel Alanlar	30																																															
		Servis Alanları	14																																															
		Balkon	11																																															
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>32</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>14</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>11</td> </tr> </tbody> </table>		Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	32	Mutfak	5	Özel Alanlar	30	Servis Alanları	14	Balkon	11																																					
Kategori	Oran %																																																	
Ortak Alanlar	32																																																	
Mutfak	5																																																	
Özel Alanlar	30																																																	
Servis Alanları	14																																																	
Balkon	11																																																	
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>32</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>14</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>11</td> </tr> </tbody> </table>		Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	32	Mutfak	5	Özel Alanlar	30	Servis Alanları	14	Balkon	11																																					
Kategori	Oran %																																																	
Ortak Alanlar	32																																																	
Mutfak	5																																																	
Özel Alanlar	30																																																	
Servis Alanları	14																																																	
Balkon	11																																																	
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>32</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>14</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>11</td> </tr> </tbody> </table>		Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	32	Mutfak	5	Özel Alanlar	30	Servis Alanları	14	Balkon	11																																					
Kategori	Oran %																																																	
Ortak Alanlar	32																																																	
Mutfak	5																																																	
Özel Alanlar	30																																																	
Servis Alanları	14																																																	
Balkon	11																																																	
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>32</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>14</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>11</td> </tr> </tbody> </table>		Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	32	Mutfak	5	Özel Alanlar	30	Servis Alanları	14	Balkon	11																																					
Kategori	Oran %																																																	
Ortak Alanlar	32																																																	
Mutfak	5																																																	
Özel Alanlar	30																																																	
Servis Alanları	14																																																	
Balkon	11																																																	
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>32</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>14</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>11</td> </tr> </tbody> </table>		Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	32	Mutfak	5	Özel Alanlar	30	Servis Alanları	14	Balkon	11																																					
Kategori	Oran %																																																	
Ortak Alanlar	32																																																	
Mutfak	5																																																	
Özel Alanlar	30																																																	
Servis Alanları	14																																																	
Balkon	11																																																	

Çizelge 4. 1960-1980 Dönemi 3. Apartman

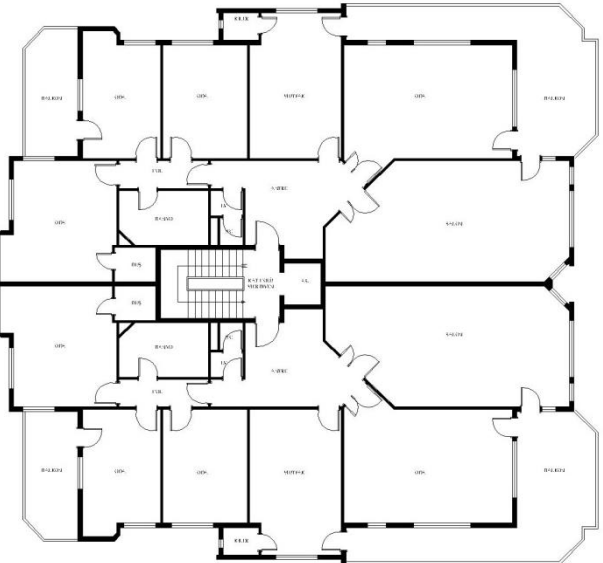
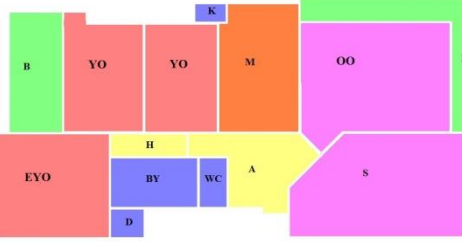
İlçe: Şahinbey		Mahalle: Akyol		Ada/Parsel: 740/3		Ruhsat Tarihi: 1977	
Yapı Düzeni	Blok						
Kat Adedi	Z+4						
Parsel Büyüklüğü	900 m ²						
Taban Alanı (m ²)	450						
Daire Sayısı	10						
Taban Alanı Kat Sayısı	0,5						
Kat Alanı Kat Sayısı	2						
Daire Alanı	128 /78m ²						
Oda Sayısı	2+1 / 3+1						
ŞEMATİK KAT PLANI							
							
MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ	Alan Kullanımı	m²		Oran (%)			
	Antre (A)	9	14	7	17		
	Hol	5		5			
	Salon	42	23	32	30		
	Mutfak (M)	8	8	6	10		
	Oturma Odası	15		12			
	Yatak Odası	12	10	9	12		
							

						 <p style="text-align: center;">ERİŞİM GRAFİKLERİ</p>	
Yatak Odası	14	14	11	18			
Tuvalet	3	2	2	4	Kategori	Oran %	
Banyo	5	3	4	4	Ortak Alanlar	32	30
Kiler	1		1		Mutfak	6	10
Balkon	6	4	4	5	Özel Alanlar	32	30
Balkon	8		6		Servis Alanları	7	8
TOPLAM	128	88			Balkon	10	5

Çizelge 5. 1960-1980 Dönemi 4. Apartman

İlçe: Şehitkamil		Mahalle: Yaprak		Ada/Parsel: 1013/126		Ruhsat Tarihi: 1977																																								
Yapı Düzeni		Blok																																												
Kat Adedi		Z+2																																												
Parsel Büyüklüğü		404																																												
Taban Alanı (m ²)		168																																												
Daire Sayısı		6																																												
Taban Alanı Kat Sayısı		0,4																																												
Kat Alanı Kat Sayısı		0,8																																												
Daire Alanı(m ²)		97																																												
Oda Sayısı		3+1																																												
<p style="text-align: center;">ŞEMATİK KAT PLANI</p> 																																														
												<p style="text-align: center;">MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Alan Kullanımı</th> <th>m²</th> <th>Oran (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Antre (A)</td> <td>5</td> <td>6</td> </tr> <tr> <td>Hol</td> <td>3</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Misafir Odası</td> <td>14</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td>Mutfak (M)</td> <td>6</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Oturma Odası</td> <td>12</td> <td>14</td> </tr> <tr> <td>Yatak Odası</td> <td>12</td> <td>14</td> </tr> <tr> <td>Yatak Odası</td> <td>10</td> <td>12</td> </tr> <tr> <td>Tuvalet</td> <td>2</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>Banyo</td> <td>5</td> <td>6</td> </tr> <tr> <td>Kiler</td> <td>1</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>11</td> <td>14</td> </tr> <tr> <td>TOPLAM</td> <td>81</td> <td>100</td> </tr> </tbody> </table>				Alan Kullanımı	m ²	Oran (%)	Antre (A)	5	6	Hol	3	4	Misafir Odası	14	20	Mutfak (M)	6	7	Oturma Odası	12	14	Yatak Odası	12	14	Yatak Odası	10	12	Tuvalet	2	2	Banyo	5	6	Kiler
Alan Kullanımı	m ²	Oran (%)																																												
Antre (A)	5	6																																												
Hol	3	4																																												
Misafir Odası	14	20																																												
Mutfak (M)	6	7																																												
Oturma Odası	12	14																																												
Yatak Odası	12	14																																												
Yatak Odası	10	12																																												
Tuvalet	2	2																																												
Banyo	5	6																																												
Kiler	1	1																																												
Balkon	11	14																																												
TOPLAM	81	100																																												
<p style="text-align: center;">FOTOĞRAF/ERİŞİM GRAFİĞİ</p> 				<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>44</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>26</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>14</td> </tr> </tbody> </table>				Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	44	Mutfak	7	Özel Alanlar	26	Servis Alanları	9	Balkon	14																											
								Kategori	Oran %																																					
Ortak Alanlar	44																																													
Mutfak	7																																													
Özel Alanlar	26																																													
Servis Alanları	9																																													
Balkon	14																																													
<p style="text-align: center;">FOTOĞRAF/ERİŞİM GRAFİĞİ</p> 				<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>44</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>26</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>14</td> </tr> </tbody> </table>				Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	44	Mutfak	7	Özel Alanlar	26	Servis Alanları	9	Balkon	14																											
								Kategori	Oran %																																					
Ortak Alanlar	44																																													
Mutfak	7																																													
Özel Alanlar	26																																													
Servis Alanları	9																																													
Balkon	14																																													
<p style="text-align: center;">FOTOĞRAF/ERİŞİM GRAFİĞİ</p> 				<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>44</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>26</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>14</td> </tr> </tbody> </table>				Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	44	Mutfak	7	Özel Alanlar	26	Servis Alanları	9	Balkon	14																											
								Kategori	Oran %																																					
Ortak Alanlar	44																																													
Mutfak	7																																													
Özel Alanlar	26																																													
Servis Alanları	9																																													
Balkon	14																																													
<p style="text-align: center;">FOTOĞRAF/ERİŞİM GRAFİĞİ</p> 				<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>44</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>26</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>14</td> </tr> </tbody> </table>				Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	44	Mutfak	7	Özel Alanlar	26	Servis Alanları	9	Balkon	14																											
								Kategori	Oran %																																					
Ortak Alanlar	44																																													
Mutfak	7																																													
Özel Alanlar	26																																													
Servis Alanları	9																																													
Balkon	14																																													
<p style="text-align: center;">FOTOĞRAF/ERİŞİM GRAFİĞİ</p> 				<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>44</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>26</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>14</td> </tr> </tbody> </table>				Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	44	Mutfak	7	Özel Alanlar	26	Servis Alanları	9	Balkon	14																											
								Kategori	Oran %																																					
Ortak Alanlar	44																																													
Mutfak	7																																													
Özel Alanlar	26																																													
Servis Alanları	9																																													
Balkon	14																																													
<p style="text-align: center;">FOTOĞRAF/ERİŞİM GRAFİĞİ</p> 				<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>44</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>26</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>14</td> </tr> </tbody> </table>				Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	44	Mutfak	7	Özel Alanlar	26	Servis Alanları	9	Balkon	14																											
								Kategori	Oran %																																					
Ortak Alanlar	44																																													
Mutfak	7																																													
Özel Alanlar	26																																													
Servis Alanları	9																																													
Balkon	14																																													
<p style="text-align: center;">FOTOĞRAF/ERİŞİM GRAFİĞİ</p> 				<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th>Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>44</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>26</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>14</td> </tr> </tbody> </table>				Kategori	Oran %	Ortak Alanlar	44	Mutfak	7	Özel Alanlar	26	Servis Alanları	9	Balkon	14																											
								Kategori	Oran %																																					
Ortak Alanlar	44																																													
Mutfak	7																																													
Özel Alanlar	26																																													
Servis Alanları	9																																													
Balkon	14																																													

Çizelge 6. 1980-2000 Dönemi 1. Apartman

İlçe: Şehitkâmil		Mahalle: Değirmicem		Ada/Parsel: 396/210		Ruhsat Tarihi: 1996		
Yapı Düzeni	Blok							
Kat Adedi	Z+8							
Parsel Büyüklüğü	2984							
Taban Alanı (m ²)	2089							
Daire Sayısı	16							
Taban Alanı Kat Sayısı	0,7							
Kat Alanı Kat Sayısı	5,6							
Daire Alanı(m ²)	254							
Oda Sayısı	4+1							
MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ						Alan Kullanımı	m²	Oran (%)
						Antre (A)	18	7
						Hol	4	2
		Salon	51	18				
		Mutfak (M)	24	10				
Oturma Odası	38	15						
Ebeveyn Yatak Odası	24	9						
Yatak Odası	17	7						
MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ		Yatak Odası		18	8			
								
						ERİŞİM GRAFIĞI		

Tuvalet	2	1	Kategori	Oran %
Banyo	9	3	Ortak Alanlar	33
Duş	2	1	Mutfak	10
Kiler	1	1	Özel Alanlar	24
Balkon	13	5	Servis Alanları	6
Balkon	33	13	Balkon	18
TOPLAM	254	100		

Çizelge 7. 1980-2000 Dönemi 2. Apartman

İlçe: Şahinbey	Mahalle: Akyol	Ada/Parsel: 937/1	Ruhsat Tarihi: 1989		
Yapı Düzeni	Blok				
Kat Adedi	Z+2				
Parsel Büyüklüğü	591				
Taban Alanı (m ²)	141				
Daire Sayısı	2				
Taban Alanı Kat Sayısı	0,2				
Kat Alanı Kat Sayısı	0,4				
Daire Alanı	136				
Oda Sayısı	3+1				
ŞEMATİK KAT PLANI					
					
MEKÂN	Alan Kullanımı	m²		Oran (%)	
	Antre (A)	6	6	4	4
	Hol	4	4	2	2
	Yaşam Alanı (YA)	39	39	30	30
	Mutfak (M)	12	12	8	12
	Oturma Odası	22	22	15	15
	Yatak Odası	13	13	8	8
					

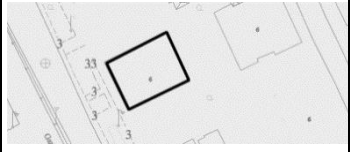
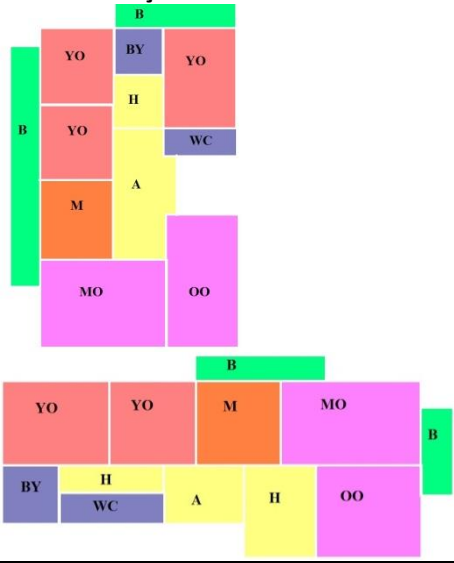
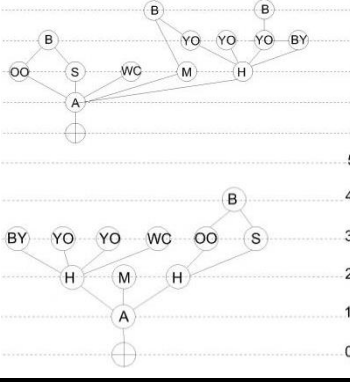
Yatak Odası	12	12	10	10			
TOPLAM	136	136	100	100	ERİŞİM GRAFİKLERİ		
Tuvalet	2	2	3	3	Kategori	Oran %	
Banyo	4	4	4	4	Ortak Alanlar	30	30
Balkon	11	11	8	8	Mutfak	8	8
Balkon	11	11	8	8	Özel Alanlar	18	18
					Servis Alanları	7	7
					Balkon	16	16

Çizelge 8. 1980-2000 Dönemi 3. Apartman

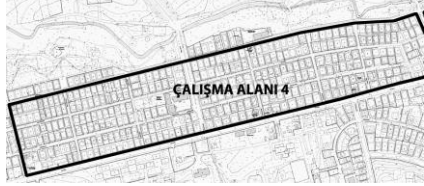

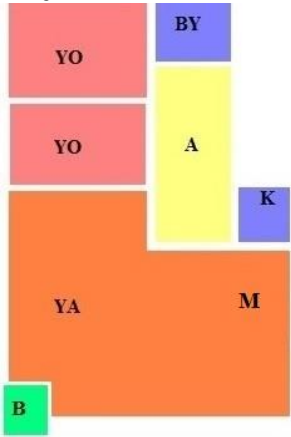
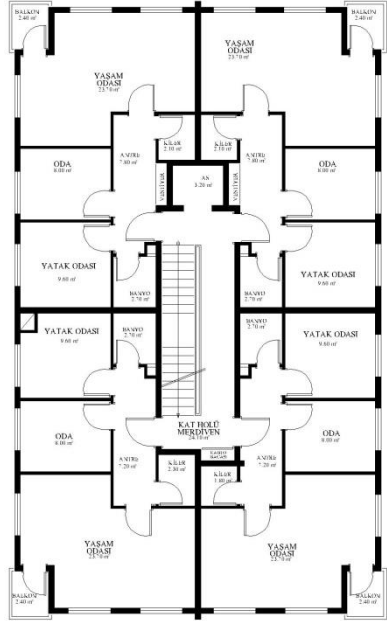
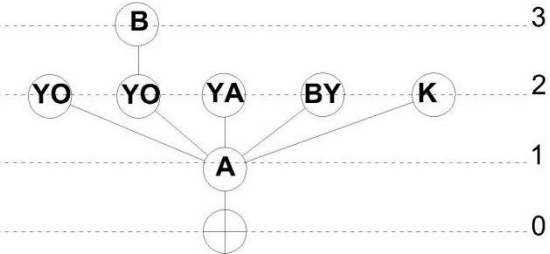
İlçe: Şehitkamil	Mahalle: Akyol	Ada/Parsel: 2712/414	Ruhsat Tarihi: 1987
Yapı Düzeni	Blok		
Kat Adedi	Z+5		
Parsel Büyüklüğü	1000		
Taban Alanı (m ²)	260		
Daire Sayısı	10		
Taban Alanı Kat Sayısı	0,2		
Kat Alanı Kat Sayısı	1		
Daire Alanı(m ²)	150		
Oda Sayısı	3+1		
<p style="text-align: center;">ŞEMATİK KAT PLANI</p>			

MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ	Alan Kullanımı	m²	Oran (%)		
	Antre (A)	9	6		
	Hol	7	5		
	Salon	43	27		
	Mutfak (M)	12	8		
	Yatak Odası	17	11		
	Yatak Odası	15	10		
	Yatak Odası	12	9		
	Tuvalet	2	1	Kategori	Oran %
	Banyo	7	5	Ortak Alanlar	27
	Balkon	5	4	Mutfak	8
	Balkon	16	12	Özel Alanlar	30
				Servis Alanları	6
	TOPLAM	150	100	Balkon	19

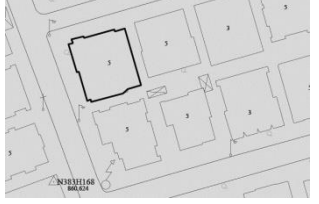
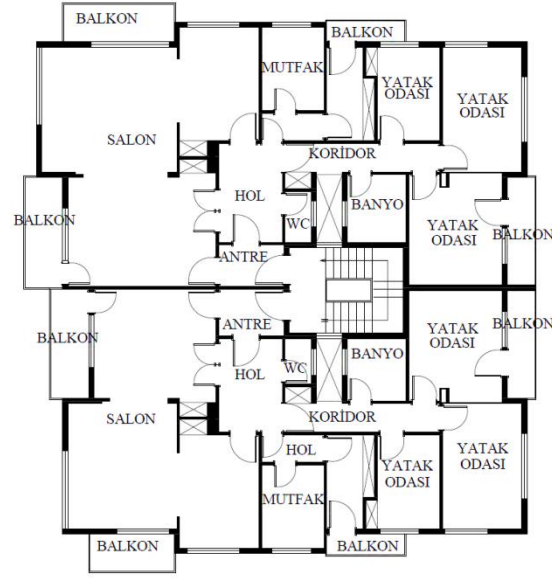
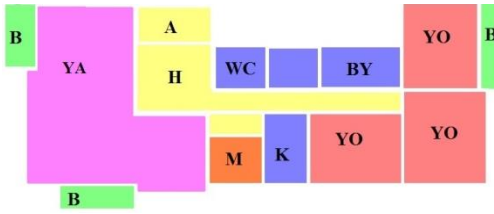
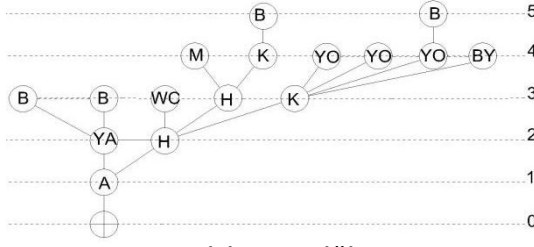
Çizelge 9. 1980-2000 Dönemi 4. Apartman

İlçe: Şahinbey	Mahalle: Akyol	Ada/Parsel: 436/65	Ruhsat Tarihi: 1984																				
Yapı Düzeni	Blok																						
Kat Adedi	Z+5																						
Parsel Büyüklüğü	596																						
Taban Alanı (m ²)	278																						
Daire Sayısı	12																						
Taban Alanı Kat Sayısı	0,4																						
Kat Alanı Kat Sayısı	2																						
Daire Alanı(m ²)	106 / 88																						
Oda Sayısı	2+1																						
ŞEMATİK KAT PLANI																							
																							
MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ	Alan Kullanımı		m²	Oran (%)																			
	Antre (A)		10	6	9			6															
	Hol		4	3	3			4															
	Hol			8				9															
	Misafir Odası		17	15	16			16															
	Mutfak (M)		9	8	8			9															
	Oturma Odası	15	13	13	14																		
	Yatak Odası	9	12	9	13																		
	Yatak Odası	9	9	9	10																		
	Yatak Odası	12		12																			
	Banyo	3		4	5																		
	Tuvalet	2	2	3	4																		
	Balkon	10	5	10	6																		
	Balkon	5	3	5	4																		
TOPLAM	105	88	100	100	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Kategori</th> <th colspan="2">Oran %</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ortak Alanlar</td> <td>29</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>Mutfak</td> <td>8</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Özel Alanlar</td> <td>30</td> <td>23</td> </tr> <tr> <td>Servis Alanları</td> <td>7</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Balkon</td> <td>15</td> <td>10</td> </tr> </tbody> </table>	Kategori	Oran %		Ortak Alanlar	29	30	Mutfak	8	9	Özel Alanlar	30	23	Servis Alanları	7	9	Balkon	15	10
Kategori	Oran %																						
Ortak Alanlar	29	30																					
Mutfak	8	9																					
Özel Alanlar	30	23																					
Servis Alanları	7	9																					
Balkon	15	10																					

Çizelge 10. 2000- Günümüz Dönemi 1. Apartman

İlçe: Şahinbey		Mahalle: Kavaklık		Ada/Parsel: 488/3		Ruhsat Tarihi: 2006		
Yapı Düzeni		Blok						
Kat Adedi		Z+3						
Parsel Büyüklüğü (m ²)		570						
Taban Alanı (m ²)		259						
Daire Sayısı		13						
Taban Alanı Kat Sayısı		0,4						
Kat Alanı Kat Sayısı		1,2						
Daire Alanı(m ²)		53						
Oda Sayısı		2+1						
<p style="text-align: center;">ŞEMATİK KAT PLANI</p> 								
MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ	Alan Kullanımı		m ²		Oran (%)		 <p style="text-align: center;">ERİŞİM GRAFİĞİ</p>	
	Antre (A)		7		12			
	Yaşam Alanı (YA)		13		25			
	Mutfak (M)		10		20			
	Yatak Odası		9		17			
	Yatak Odası		8		14			
	Balkon		2		4			
	Banyo		2		4			
	Kiler		2		4			
	TOPLAM		53		100			
				Kategori		Oran %		
				Ortak Alanlar		25		
				Mutfak		20		
				Özel Alanlar		31		
				Servis Alanları		8		
				Balkon		4		

Çizelge 11. 2000- Günümüz Dönemi 2. Apartman

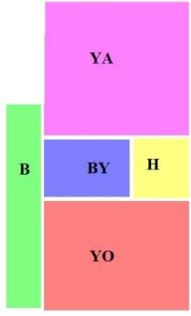
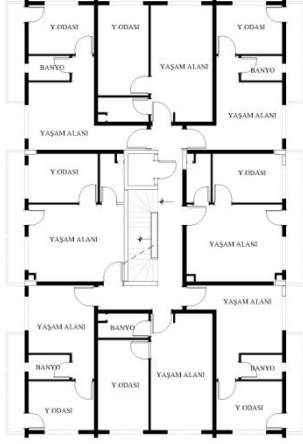

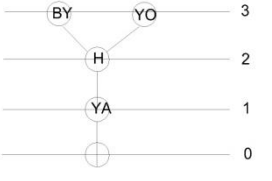
İlçe: Şahinbey		Mahalle: Akyol		Ada/Parsel: 501/184		Ruhsat Tarihi: 2006							
Yapı Düzeni	Blok												
Kat Adedi	Z+4												
Parsel Büyüklüğü (m ²)	635												
Taban Alanı (m ²)	304												
Daire Sayısı	11												
Taban Alanı Kat Sayısı	0,4												
Kat Alanı Kat Sayısı	1,6												
Daire Alanı(m ²)	146												
Oda Sayısı	3+1												
<p style="text-align: center;">ŞEMATİKKAT PLANI</p> 													
MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ	Alan Kullanımı							m²	Oran (%)	 <p style="text-align: center;">ERİŞİM GRAFİĞİ</p>			
	Antre (A)							4	2				
	Hol							8	5				
	Koridor							7	4				
	Yaşam Alanı (YA)							53	38				
	Mutfak (M)							7	5				
	Yatak Odası							15	12				
	Yatak Odası	14	9										
	Yatak Odası	9	6										
	Balkon	4	3										
	Balkon	6	4										
	Balkon	6	4										
	Tuvalet	2	1										
	Banyo	5	3										
Kiler	6	4											
TOPLAM	147	100		Kategori	Oran %								
				Ortak Alanlar	49								
				Mutfak	5								
				Özel Alanlar	27								
				Servis Alanları	8								
				Balkon	11								

Çizelge 12. 2000- Günümüz Dönemi 3. Apartman

İlçe: Şahinbey	Mahalle: Öğretmen Evleri	Ada/Parsel: 224/24	Ruhsat Tarihi: 2007
Yapı Düzeni	Blok		
Kat Adedi	Z+3		
Parsel Büyüklüğü	566		
Taban Alanı (m ²)	260		
Daire Sayısı	15		
Taban Alanı Kat Sayısı	0,4		
Kat Alanı Kat Sayısı	1,2		
Daire Alanı(m ²)	68 - 58		
Oda Sayısı	2+1		
<p>ŞEMATİK KAT PLANI</p> 			
			

MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ	Alan Kullanımı	m ²		Oran (%)				
	Antre (A)	10	12	15	22			
	Salon	21	11	31	19			
	Mutfak (M)	6	6	9	10			
	Yatak Odası	5	7	7	12			
	Yatak Odası	8	6	12	10			
Balkon	11	9	16	15				
Tuvalet	2	2	3	3	Kategori	Oran %		
Banyo	5	5	7	9	Ortak Alanlar	31	19	
					Mutfak	9	10	
					Özel Alanlar	19	22	
					Servis Alanları	10	12	
					Balkon	16	15	
TOPLAM	68	58	100	100				

Çizelge 13. 2000- Günümüz Dönemi 4. Apartman

İlçe: Şahinbey		Mahalle: Kavaklık		Ada/Parsel: 493/87		Ruhsat Tarihi: 2009	
Yapı Düzeni	Blok					Yapı Düzeni	
Kat Adedi	Z+4					Kat Adedi	
Parsel Büyüklüğü	546					Parsel Büyüklüğü	
Taban Alanı (m ²)	278					Taban Alanı (m ²)	
Daire Sayısı	16					Daire Sayısı	
Taban Alanı Kat Sayısı	0,5					Taban Alanı Kat Sayısı	
Kat Alanı Kat Sayısı	2					Kat Alanı Kat Sayısı	
Daire Alanı	31	 <p>ŞEMATİK PLAN</p>				Daire Alanı	
Oda Sayısı	1+1					Oda Sayısı	
MEKÂN BÜYÜKLÜKLERİ	Alan Kullanımı	m²	Oran (%)	 		Ortak Alanlar	
	Antre (A)	3	10			Özel Alanlar	
	Salon	11	35			Servis Alanları	
	Yatak Odası	9	29			Balkon	
	Balkon	5	16			TOPLAM	
	Banyo	3	10				

3. Mekânsal Çözümler

3.1. 1960 – 1980 Dönemi

3.1.1. Parsel ve konumsal özellikleri

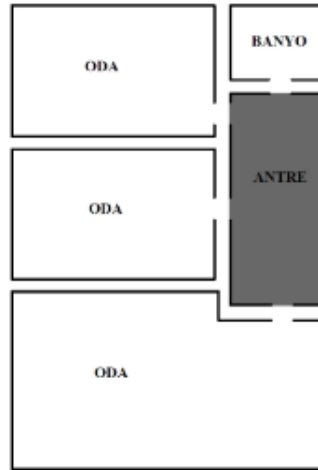
1960-1980 yılları arasında yapılmış apartman tipi konutlar genellikle ayrıık yapı nizamında ve tek yapı - parsel düzeninde yapılaşma özelliği gösterir. Yapılar genellikle bulunduğu parselin taban alanının %40'ını kaplar. Bu dönemde inşa edilmiş yapılar genellikle 3-4 katlıdır. Apartman yapılarının konumsal özellikleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Çizelge 14).

Çizelge 14. 1960-1980 dönemi parsel ve konumsal özellikler

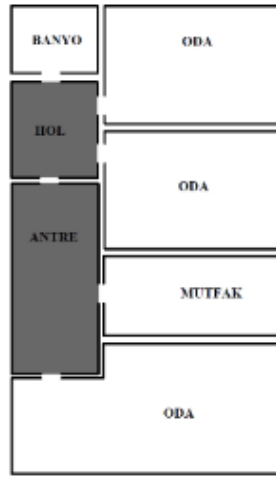
	En az	En fazla	Ortalama
Parsel Büyüklüğü (m ²)	404	900	613
Bina Taban Alanı (m ²)	168	450	294
Taban Alanı Kat Sayısı	0,4	0,5	0,5
Kat Alanı Kat Sayısı	0,8	2	1,7

3.1.2. Plan şeması ve erişim grafiği

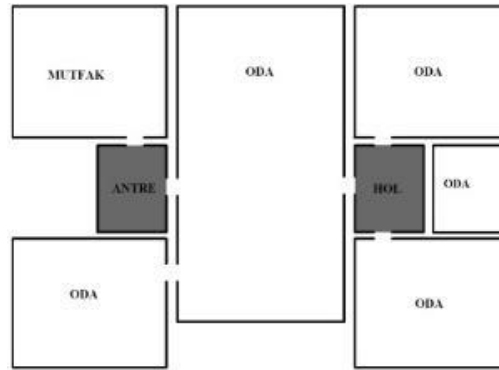
1960-1980 yılları arasında yapılmış apartman tipi konutlar genellikle 3 tür plan tipolojisi ve erişim grafiği üzerine kuruludur. Birincisi antreden odalara dağılan plan şemasıdır. Orta sofalı ev tipini yansıtan bu şemada sofa ortak yaşam alanı olarak kullanılmaktadır. Gece ve gündüz holü ayrımı belirgin değildir (Şekil 2). İkincisi girişten sonra ikincil bir sirkülasyon mekanı olan plan şemalarıdır genellikle servis mekanları, ıslak hacimler ve yatak odaları bu sirkülasyona bağlanır. Gece ve gündüz holü ayrımı vardır (Şekil 3). Üçüncü plan şemasında ise giriş holü ve gece holünü birbirine bağlayan oturma odası vardır. Gündüz holünden gece holüne geçişi oturma odası sağlar (Şekil 4).

Şekil 2. Tek sirkülasyon mekanı olan plan şeması

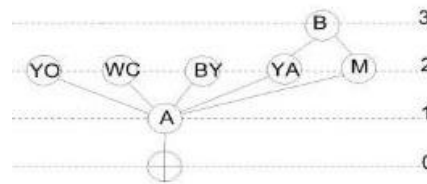

Şekil 3. İki sirkülasyon mekanı olan plan şeması

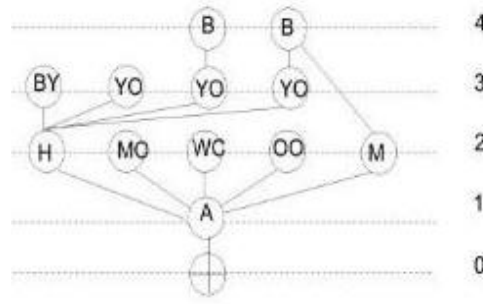

Şekil 4. İki sirkülasyon mekanının dışında yaşam alanının da geçiş mekanı olduğu plan şeması

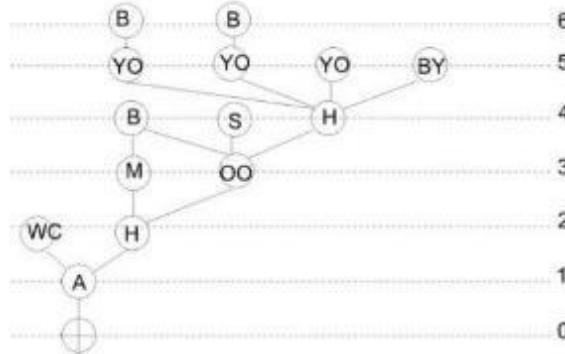
Planların morfolojik özelliği Hillier ve Hanson tarafından geliştirilen erişim grafiği ile anlatılmıştır. Erişim grafiğinde başlangıç noktasına eşit derinlikteki odalar aynı yatay çizgide konumlanır ve derinlik değerleri sıfırdan itibaren numaralandırılır. Erişim grafikleri, simetrik/asimetrik, dağılımlı/dağılımsız gibi çeşitli parametrelere göre isimlendirilir. Eğer erişim grafiğinde simetrik özellik varsa, bir odadan birçok odaya eşit kolaylıkla erişim vardır. Aksi halde bir odadan başka bir odaya ancak sırasıyla birkaç odadan geçiş yapıp ulaşıyorsa erişim grafiği asimetrik özelliktedir. Buna ek olarak, eğer bir odadan başka bir odaya yalnızca bir yol yerine birden çok yol ile erişiliyorsa döngüsel bir özellik vardır. Döngüsel özellik ikiye ayrılır; dağılımlı ve dağılımsız. Dağılımlı grafiklerde mekâna giden yollar döngülüdür. Dağılımsız grafiklerde ise tek düz bir çizgi şeklindedir (Hillier & Hanson, 1984). Yukarıdaki bilgiler ışığında ilk tipinin erişim grafiği derinlik değeri 3'tür. Simetrik özellik gösterir. Buna ek olarak mahremiyet değeri derinlik değeri ile doğru orantılı olduğundan mahremiyet değeri düşüktür (Şekil 5). İkinci plan tipinin erişim grafiği derinlik değeri 4'tür. Derinlik değeri arttıkça mahremiyet değeri de artacağından bu plan tipi birinci plan tipine göre mahremiyet değeri daha çoktur. En derin mekânlar yatak odaları ve balkonlardır (Şekil 6). Bu plan tipini erişim grafiği derinlik değeri 6'dır. Gece holüne oturma odasından şartlı bir şekilde geçiş yapılmıştır. Mutfakla salondan geçerek ulaşılır. Asimetrik özellik gösterir (Şekil 7).

Şekil 5. Tek sirkülasyon mekanı olan erişim grafiği

Şekil 6. İki sirkülasyon mekanı olan erişim grafiği

Şekil 7. İki sirkülasyon mekanının dışında yaşam alanının da geçiş mekanı olduğu erişim grafiği

3.1.3. Alan kullanım dağılımı

Çizelge 15. 1960-1980 dönemi alan kullanım dağılımı

	En az	En fazla	Ortalama
Mutfak (m ²)	6	10	8
Oran (%)	5	7	6

1960-1980 dönemi apartman yapıları incelendiğinde mutfak kullanım alanının 6 m² ile 10 m² arasında değiştiği görülmektedir. Ortalama mutfak kullanım alanı ise 8 m² olarak tespit edilmiştir. Küçük bir alan kaplayan mutfak ailece yemek yeme eyleminin gerçekleştirileceği büyüklükte olmamıştır. Bu dönem apartmanlarında yemek yeme işlevi yaşam alanında ayrı olarak kurgulanmıştır (Çizelge 15).

Çizelge 16. 1960-1980 dönemi alan dağılımı

	En az	En fazla	Ortalama
Yaşam Alanı(m ²)	26	68	45
Oran (%)	34	42	37

1960-1980 dönemi apartman yapıları incelendiğinde salon - yaşam alanı kullanım alanının 26 m² ile 68 m² arasında değiştiği görülmektedir. Ortalama salon - yaşam kullanım alanı ise 45 m² olarak tespit edilmiştir. Bu dönemdeki apartmanlarda misafir ağırlama, yemek yeme ve günlük yaşama mekânları ayrı ayrı kurgulanmış fakat tek bir mekân içerisinde birbiri ile olarak ilişkili düşünülmüştür (Çizelge 16).

3.1.4. Mekânsal oranlar

Çizelge 17. 1960-1980 dönemi mekânsal oranlar

Kategori	En az	En fazla	Ortalama
Ortak Alan (%)	32	48	39
Mutfak (%)	5	7	13
Özel Alanlar (%)	22	32	28
Servis Alanları(%)	4	14	17
Balkon(%)	10	14	12

1960-1980 dönemi apartman yapıları incelendiğinde ortak alan kullanımının yüzde 32 ile 48 arasında değiştiği görülmektedir. Ortalama ortak alan kullanımı yüzdesi ise 39 olarak tespit edilmiştir. Mutfak kullanım alanı yüzde 5 ile 7, özel alan kullanımı yüzde 22 ile 32, servis alanları kullanım yüzdesi ise 4 ile 14 ve balkon kullanım yüzdesi yüzde 10 ile 14 arasında değişmiştir. Ortalama mutfak yüzdesi 13, ortalama özel alan kullanımı yüzde 28, ortalama servis alanı yüzdesi yüzde 17 ve ortalama balkon yüzdesi yüzde 12'dir (Çizelge 17).

3.2. 1980 – 2000 Dönemi

3.2.1 Parsel ve konumsal özellikler

1980-2000 yılları arasında yapılmış apartman tipi konutlar genellikle ayırık yapı nizamında ve tek yapı - parsel düzeninde yapılaşma özelliği gösterir. Yapılar genellikle bulunduğu parselin taban alanının %40'ını kaplar. Yapılar genellikle 4-5 katlıdır. Apartman yapılarının konumsal özellikleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

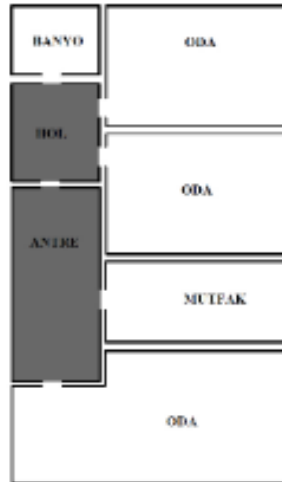
Çizelge 18. 1980-2000 dönemi parsel ve konum özellikleri

	En az	En fazla	Ortalama
Parsel Büyüklüğü (m ²)	591	2984	1292
Bina Taban Alanı (m ²)	141	2089	692
Taban Alanı Kat Sayısı	0,2	0,7	0,4
Kat Alanı Kat Sayısı	0,4	5,6	2,2

1980-2000 yılları arasında yapılmış apartman tipi konutların parsel büyüklüğü 591 m² ve 2984m² arasında değiştiği görülmüştür. Ortalama parsel büyüklüğü 1292 m²'dir. Bina Taban Alanının 141 m² ve 2089 m² arasında değiştiği görülmüştür. Ortalama bina taban alanı ise 692 m²'dir. Taban alanı kat sayısı 0,2 ile 0,7 arasında yer alırken ortalama taban alanı kat sayısı 0,4'tür. Kat alanı kat sayısı 0,4 ile 5,6 arasında yer alırken ortalama kat alanı kat sayısı 2,2'dir (Tablo 18).

3.2.2 Plan Şeması ve Erişim Grafiği

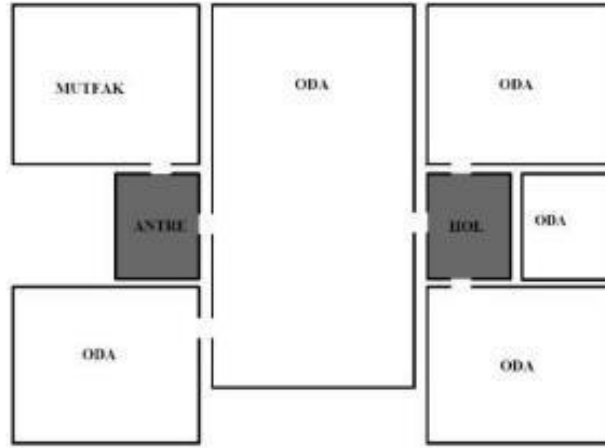
1980-2000 yılları arasında yapılmış apartman tipi konutlar genellikle 3 tür plan tipolojisi üzerine kuruludur. İki girişten sonra ikincil bir sirkülasyon mekanı olan plan şemaları genellikle servis mekanları, ıslak hacimler ve yatak odaları bu sirkülasyona bağlanır. Gece ve gündüz holü ayrımı vardır. (Şekil 8). Diğer ise gündüz holü ve gece holünün dışında bir sirkülasyon mekanı daha olan plan şemalarıdır (Şekil 9). Üçüncüsü ise gece ve gündüz holünü birbirine bağlayan bir mekan daha vardır ve bu mekan oturma odası gibi ortak kullanılan mekanlardır. Gündüz holünden gece holüne geçişi oturma odası sağlar (Şekil 10).

Şekil 8. İki sirkülasyon mekanı olan plan şeması

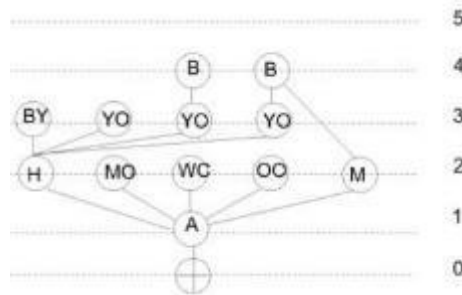

Şekil 9. Üç sirkülasyon mekanı olan plan şeması

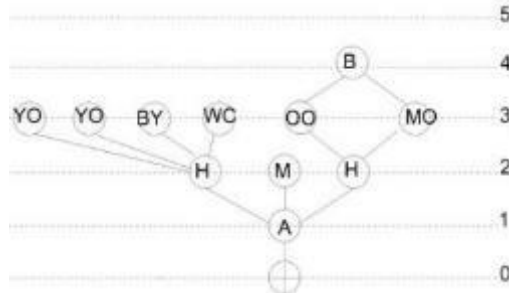

Şekil 10. İki sirkülasyon mekanı dışında yaşam alanının da geçiş mekanı olduğu plan şeması

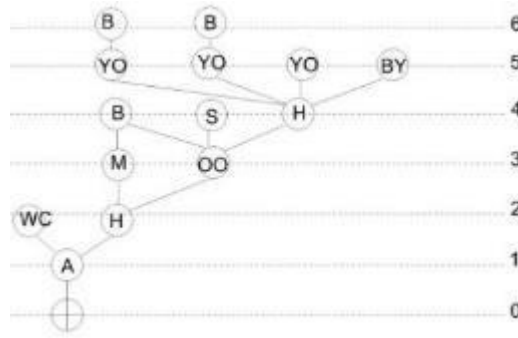
İlk plan tipinin erişim grafiği derinlik değeri 4'tür. Erişim grafiği asimetrik özellik gösterir. Çünkü gece holünde yer olan odalar ile antrede yer alan odalara erişim eşit değildir (Şekil 11). Diğer plan tipini erişim grafiği derinlik değeri 4'dür. Asimetrik özellik vardır (Şekil 12). Üçüncü plan tipinin erişim grafiği derinlik değeri 6'dır. Oturma odası döngüyü sağlayan mekân olmuştur (Şekil 13).

Şekil 11. İki sirkülasyon mekanı olan erişim grafiği

Şekil 12. Üç sirkülasyon mekanı olan erişim grafiği

Şekil 13. İki sirkülasyon mekanının dışında yaşam alanının da geçiş mekanı olduğu erişim grafiği

3.2.3 Alan Kullanım Dağılımı

1980-2000 dönemi apartman yapıları incelendiğinde mutfak kullanım alanının 9 m² ile 24 m² arasında değiştiği görülmektedir. Ortalama mutfak kullanım alanı ise 14 m² olarak tespit edilmiştir (Çizelge 19).

Çizelge 19. 1980-2000 dönemi alan kullanım dağılımı

	En az	En fazla	Ortalama
Mutfak (m ²)	9	24	14
Oran (%)	8	10	9

1980-2000 dönemi apartman yapıları incelendiğinde toplam salon - yaşam alanı kullanım alanının 32 m² ile 89 m² arasında değiştiği görülmektedir. Ortalama toplam salon - yaşam kullanım alanı ise 56 m² olarak tespit edilmiştir (Çizelge 20).

Çizelge 20. 1980-2000 dönemi alan dağılımı

	En az	En fazla	Ortalama
Yaşam Alanı (m ²)	32	89	56
Oran (%)	27	45	34

3.2.4 Mekânsal oranlar

Çizelge 21. 1980-2000 dönemi mekânsal oranlar

Kategori	En az	En fazla	Ortalama
Ortak Alan (%)	27	33	30
Mutfak (%)	8	10	9
Özel Alanlar (%)	18	30	26
Servis Alanları(%)	6	7	7
Balkon(%)	15	19	17

1980-2000 dönemi apartman yapıları incelendiğinde ortak alan kullanımının yüzde 27 ile 33 arasında değiştiği görülmektedir. Ortalama ortak alan kullanımı yüzdesi ise 30 olarak tespit edilmiştir. Ortalama mutfak kullanım alanı yüzde 9'dur. Özel alan kullanımı yüzde 18 ile 30, servis alanları kullanım yüzdesi ise 6 ile 7 ve balkon kullanım yüzdesi yüzde 15 ile 19 arasında değişmiştir (Çizelge 21).

3.3. 2000 – Günümüz Dönemi

3.3.1. Parsel ve konumsal özellikler

2000 – günümüz dönemi arasında yapılmış apartman tipi konutlar genellikle ayırık yapı nizamında ve tek yapı - parsel düzeninde yapılaşma özelliği gösterir. Yapılar genellikle bulunduğu parselin taban alanının %30-%40'ını kaplar. Yapılar genellikle 4-6 katlıdır. Apartman yapılarının konumsal özellikleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

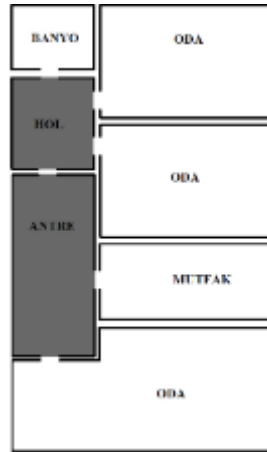
Çizelge 22. 2000-günümüz dönemi parsel ve konum özellikleri

	En az	En fazla	Ortalama
Parsel Büyüklüğü (m²)	546	635	579
Bina Taban Alanı (m²)	259	304	275
Taban Alanı Kat Sayısı	0,4	0,5	0,4
Kat Alanı Kat Sayısı	1,2	2	1,5

2000- günümüz dönemi arasında yapılmış apartman tipi konutların parsel büyüklüğü 546 m² ve 635m² arasında değiştiği görülmüştür. Ortalama parsel büyüklüğü 579 m²'dir. Bina Taban Alanının 259 m² ve 304 m² arasında değiştiği görülmüştür. Ortalama bina taban alanı ise 275 m²'dir. Taban alanı kat sayısı 0,4 olarak kalmıştır. Kat alanı kat sayısı 1,2 ile 2 arasında yer alırken ortalama kat alanı kat sayısı 1,5'dir (Çizelge 22).

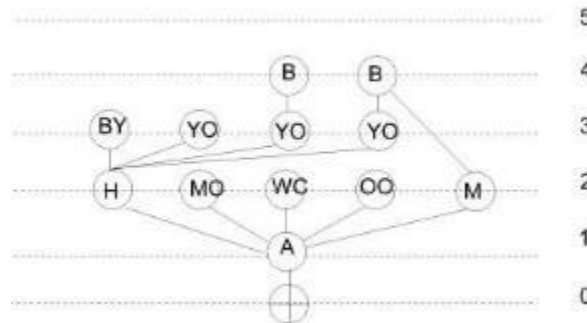
3.3.2. Plan şeması ve erişim grafiği

2000- günümüz dönemi arasında yapılmış apartman tipi konutları tek tür plan tipolojisi üzerine kuruludur. Girişten sonra ikincil bir sirkülasyon mekanı olan plan şemalarıdır genellikle servis mekanları, ıslak hacimler ve yatak odaları bu sirkülasyona bağlanır. Gece ve gündüz holü ayrımı vardır (Şekil 14).

Şekil 14. İki sirkülasyon mekanı olan plan şeması

Bu plan tipinin erişim grafiği derinlik değeri 4'tür. Asimetrik özellik gösterir. En derin mekan balkon'dur (Şekil 15).

Şekil 15. İki sirkülasyon mekanı olan erişim grafiği

3.3.3. Alan Kullanım Dağılımı

Çizelge 23. 2000-günümüz dönemi alan kullanım dağılımı

	En az	En fazla	Ortalama
Mutfak (m²)	6	10	8
Oran (%)	5	20	11

2000- günümüz dönemi apartman yapıları incelendiğinde mutfak kullanım alanının 6 m² ile 10 m² arasında değiştiği görülmektedir. Ortalama mutfak kullanım alanı ise 11 m² olarak tespit edilmiştir (Çizelge 23).

Çizelge 24. 2000-günümüz dönemi alan dağılımı

	En az	En fazla	Ortalama
Yaşam Alanı (m ²)	11	53	25
Oran (%)	25	38	32

2000- günümüz dönemi apartman yapıları incelendiğinde salon - yaşam alanı kullanım alanının 11 m² ile 53 m² arasında değiştiği görülmektedir. Ortalama salon - yaşam kullanım alanı ise 25 m² olarak tespit edilmiştir (Çizelge 24).

3.3.4. Mekânsal oranlar

Çizelge 25. 2000-günümüz dönemi mekânsal oranlar

Kategori	En az	En fazla	Ortalama
Ortak Alan (%)	25	49	35
Mutfak (%)	5	20	11
Özel Alanlar (%)	19	31	27
Servis Alanları(%)	8	10	9
Balkon(%)	4	16	12

2000- günümüz dönemi apartman yapıları incelendiğinde ortak alan kullanımının yüzde 25 ile 49 arasında değiştiği görülmektedir. Ortalama ortak alan kullanımı yüzdesi ise 35 olarak tespit edilmiştir. Mutfak kullanım alanı yüzde 5 ile 20, özel alan kullanımı yüzde 19 ile 31, servis alanları kullanım yüzdesi ise 8 ile 10 ve balkon kullanım yüzdesi yüzde 4 ile 16 arasında değişmiştir. Ortalama mutfak yüzdesi 11, ortalama özel alan kullanımı yüzde 27, ortalama servis alanı yüzdesi yüzde 9 ve ortalama balkon yüzdesi yüzde 12'dir (Çizelge 25).

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Parsel ve Konumsal Özelliklerin Değişimi

Çizelge 26. Ortalama konumsal özelliklerin karşılaştırılması

Ortalama Değerler	1960-1980 Dönemi	1980-2000 Dönemi	2000-Günümüz Dönemi
Parsel Büyüklüğü (m ²)	613	768	579
Bina Taban Alanı (m ²)	294	285	275
Taban Alanı Kat Sayısı	0,5	0,4	0,4
Kat Alanı Kat Sayısı	1,7	1,4	1,5

2000- Günümüz dönemi taban alanı kat sayısı 1980-2000 dönemi taban alanı kat sayısına göre artmıştır. 1980-2000 dönemi taban alanı kat sayısı 1960-1980 dönemi taban alanı kat sayısına göre azalmıştır. Taban alanı kullanım oranlarının değişmesinde dönemin imar yasalarında belirtilen azami ölçütlerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Nitekim 1980-2000 dönemimde Tip İmar Yönetmeliği'nde azami taban alanı kullanımı 0,40 ile kısıtlıdır. Bu değer 1990'lı yılların sonlarına doğru 0,30 değerine çekilmiştir. 2000'li yıllar ile azami taban alanı kullanım katsayısı 0,40 değerine çıkarılmıştır. Bu değerlendirme kapsamında apartman tipi konutların parselindeki taban alanı kullanım değerinin, döneminin ilgili yönetmelikte tanımlı azami ölçütleri kullandığına işaret etmektedir (Çizelge 26).

4.2. Plan Şeması ve Erişim Grafiğinin Değişimi

1960-1980 dönemi apartmanlarda 3 farklı plan şeması vardır. Birincisi antreden odalara dağılan, ikincisi antre ve holden dağılım olan konutlardır. Üçüncüsü antreden ve gece holüne ek olarak oturma odası da sirkülasyonun bir parçası haline gelmiştir. Bir başka ifadeyle, oturma odasından gece holüne doğrudan bağlantı vardır. 1980-2000 dönemi apartmanlarda bir önceki 10 yıllık döneme kıyasla gece-gündüz holü ayrımı belirginleşmiştir. 2000-Günümüz dönemi apartmanlarda büyük ölçüde 1980-2000 dönemi apartmanlardaki düzen devam etmiştir.

1960-1980 dönemi apartmanlarda 3 farklı tip erişim grafiği vardır. Birincisi antreden odalara dağılan grafik. Derinlik değeri 3'tür. ikincisi antre ve holden dağılım olan konutlardır. Derinlik değeri 4'tür. Mahremiyet değeri derinlik değeri ile doğru orantılı olduğundan mahremiyet derecesi 4'tür. Asimetrik özellik gösterir. Çünkü yatak odalarına ulaşmak için 2 adım gerekirken mutfak için 1 adım gerekmektedir. Yani erişilebilirlik yolları farklılık gösterir. Üçüncüsü antreden ve gece holüne ek olarak oturma odası da sirkülasyonun bir parçası haline gelmiştir. Yani oturma odasından gece holüne doğrudan bağlantı vardır. Derinlik değeri 6'dır. 1980-2000 dönemi apartmanlardan farklı olarak gece-gündüz holü ayrımı belirginleşmiştir. Mahremiyet değeri derinlik değeri ile doğru orantılı olduğundan mahremiyet derecesi 4'tür. Asimetrik özellik gösterir. Çünkü yatak odalarına ulaşmak için 2 adım gerekirken mutfak için 1 adım gerekmektedir. Yani erişilebilirlik yolları farklılık gösterir. 2000-Günümüz dönemi apartmanlarda erişim grafiği değişim göstermemiştir.

Sonuç olarak geçmişten günümüze doğru gelirken plan tipolojileri tek tipleşmeye doğru gitmiştir. Dönemin ekonomik şartları ve üretim şekli konut sektörünü de etkilemiş. Birbirine benzeyen yapılar görülmeye başlanmıştır. Küreselleşme siyasal boyutta tek kutuplu dünya düzenine, ekonomik boyutta uluslararası sermayenin egemenliğine ve kültürel boyutta birbirine zıt iki ayrı sonuca, ön plana çıkarılan kültürel farklılıklara ve dünya çapındaki kültürel bir örnekliğe/aynılaşmaya, işaret etmektedir (Kongar, 2007). Ülkenin geleceğine yön veren eğitim ve mekânsal politikalar bu çerçevede oluşturulmaktadır. Küreselleşme kapitalizmin küreselleşmesidir ve bu doğrultuda kültürden kopuşu ifade eder. Sonuçta günümüze yani modern zamanlara yaklaştıkça tek tip konutlar üretilir. Dönemler arasındaki plan şeması ve erişim grafiğindeki kopuşa modern zamanlar ki ekonomik düzen neden olmaktadır.

4.3. İşlevsel Alanların Kullanım Büyüklüğü

Gaziantep kentinde incelenen apartman tipi konut yapılarının mekân büyüklükleri dönemsel olarak karşılaştırıldığından ilginç veriler sunmaktadır. Örneğin mutfak kullanımı en dikkat çeken alanlardandır. Asgari 6-9 m² arasında değişkenlik gösteren mutfak alanları, en çok 10-24 m² arasında gelişim göstermiştir. Asgari alan büyüklüğü çok fazla değişiklik göstermemesine karşın azami büyüklük son döneme kadar giderek artmıştır. Bu artışın arka planında Gaziantep kentinin diğer eşdeğer sanayi kentleri arasında farklı bir mutfak kültürüne sahip olması yönüyle değerlendirilmektedir. Diğer kentlerde çekirdek aile yapısı ve çalışma olanaklarına bağlı olarak mutfak önemini yitirip küçülürken Gaziantep'te bu özelliğin sürdürüldüğüne işaret etmektedir (Çizelge 27).

Çizelge 27. Mutfak bölümü alansal büyüklüğünün karşılaştırmalı analizi (m²)

Dönem	En az	En fazla	Ortalama
1960-1980	6	10	8
1980-2000	9	24	14
2000-Günümüz	6	10	8

Bu verilerin değişkenliğinin yorumlanmasındaki bir diğer faktörün ise gelir durumu olduğu düşünülmektedir. Nitekim konut büyüklükleri arttıkça mutfak alanı da hem alansal hem de oransal olarak artmaktadır. Bu eğilim, sosyal ve kültürel alanda benzer kapsamlarda yapılacak çalışmalar için ilginç girdiler sunmaktadır.

Çizelge 28. Salon veya yaşam odalarının alansal büyüklüklerinin karşılaştırmalı analizi (m²)

Dönem	En az	En fazla	Ortalama
1960-1980	26	68	45
1980-2000	32	89	56
2000-Günümüz	11	53	25

Benzer bir durum, salon veya yaşam alanlarına ilişkin sonuçlara da yansımaktadır. Asgari salon büyüklükleri ise 32-11 m² arasında ve azami büyüklükleri ise 53-89 m² değişmektedir. Bu veriler, ekonomik gelir seviyesi ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Gelir seviyesi ve konut büyüklüğü arttıkça salon büyüklüklerinin 45 m² ve üzerinde olduğuna işaret etmektedir. Bu durumun aksi düşünüldüğünde yaşam alanı büyüklükleri 11 m² civarına düşmektedir (Çizelge 28).

5. Sonuçlar

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular apartman tipi konut tasarımları için bazı ipuçları sunmaktadır. Bu ipuçları apartman tipi konut yapılarının mekân kurgusunun değişiminde sosyal, ekonomik, kültürel yapıdan ilgili yönetmelik kurallarına dek uzanan bir dizi değişkenin etkili olduğuna işaret etmektedir. Plan şeması ve erişim grafiğinde bir taraftan mahremiyete bağlı olarak gece ve gündüz mekân kullanımları birbirinden ayrılırken diğer taraftan geçmiş dönemdeki farklı tipolojiler günümüzde azalarak benzer çözümler çerçevesinde geliştirildiği dikkat çekmektedir. Bir başka ifadeyle konut plan çözümünde karşılaşılan alternatif veya çeşitlilik azalmakta, hatta aynı mekânsal kurgu çerçevesinde geliştirilmektedir. Alansal büyüklükler açısından ele alındığında ise mutfak ve balkon alanlarının toplam yapı alanı içerisindeki paylarının giderek artması, bu alanlarda kullanım olanaklarının ve geçirilen zamanın arttığına işaret etmektedir.

Küreselleşme siyasal boyutta tek kutuplu dünya düzenine, ekonomik boyutta uluslararası sermayenin egemenliğine ve kültürel boyutta birbirine zıt iki ayrı sonuca, ön plana çıkarılan kültürel farklılıklara ve dünya çapındaki kültürel bir örnekliliğe/aynılaşmaya, işaret etmektedir (Kongar, 2007).

Küreselleşmenin kapitalizmin küreselleşmesi demek olduğu ve bu doğrultuda kültürden kopuşu ifade ettiği, ancak bunun sadece Batı dışındaki ülkeler için geçerli olduğu üzerinde durulmuştur. Batı'nın kendi içinde ve dışındaki farklı uygulamalarından kaynaklanan ikili tavrı, toplumsallaşma sürecinin temel aracı olan eğitime de yansımıştır. Bu bağlamda, ülkemiz fiili durumda yüzünü, bize içkin olmayan Avrupa kültürüne dayalı Batı'ya çevirmiş durumdadır. Ülkenin geleceğine yön veren eğitim ve mekânsal politikalar bu çerçevede oluşturulmaktadır. Ancak, küreselleşme karşısında kendi varlığımızı koruyup sürdürebilmek için bu politikalar kendi coğrafyamıza, "yer"e, kültürümüze içkin olmalıdır. Bu doğrultuda, Batının eğitim modellerini Türkiye için verili kaynak olarak ele almak anlamlı değildir. Ayrıca Batı'dan aktarılan yöntem ve tekniklere dayalı alan çalışmaları yerine kendi coğrafyamızda bilgi üretilmelidir.

Bu araştırma bulguları Gaziantep kentindeki apartman yapıları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Araştırma sonuçları yakın gelecekte konut tasarımı ve üretimi konusunda söz sahibi sektörler için önemli deneyimler sunmaktadır.

Kaynaklar

- Arı, H. (1994). Ekonomik ve Toplumsal Gelişmelerin Apartmanlaşma Sürecinde Konut Birimlerine Etkileri. İstanbul: İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Görgülü, T. (2010). Türkiye'de İlk Apartmandan Günümüze; Çok Katlı Konutlarda Yaşanan Dönüşümler, Kent Kültür Konut Bildiri Kitabı, Yem Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, ss.90-98
- Hillier, B. and Hanson, J. (1984). The Social Logic of Space. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1947). Kiralık Konak. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keleş, R. (2000). Kentleşme Politikası (5.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kongar, E. (2007). Türkiye'nin Kültürel Öz-Anlayışı: Avrupa Birliği İçin Bir Zenginlik, , e.t. 10 Eylül 2018.
- Mutdoğan, S. (2014). Türkiye'de Çok Katlı Konut Oluşum Sürecinin İstanbul Örneği Üzerinden İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, 1-24.

Ulusoy, M. (2006). Konya'da Apartman Yapılarının Tarihsel Gelişimi. Konya: Memleket A.Ş.

Yenice, S. (2014). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Tarihsel Analizi. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 16(1), s. 76-88.

Talep ve Niyet İkilemi ya da Tasarımın İtibarsızlaştırılması: 19. Yüzyılın Sonunda Kandilli’de Fransız Mektebi İnşası

Oya ŞENYURT*

Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 41300, Kocaeli, Türkiye.

*e-mail: oya.senyurt@kocaeli.edu.tr.

Öz

İstanbul'un Üsküdar ilçesinin en kuzeyinde Anadoluhisarı ile Vaniköy arasında ve Boğaziçi kıyısında bulunan bir semt olan Kandilli, 19. yüzyılın sonlarında gerek Fransız tebaanın gerekse diğer yabancıların yoğun olarak yaşadığı bir bölge niteliğindedir. Çoğu kez Boğaz'ın doğal güzelliğinin bir parçası olarak görülen semt aynı zamanda, Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri içinde yer alan bir yapının izinsiz inşa süreci ile belediye yetkililerinin gündemini de işgal etmiştir. Belediye ve inşaat sahibi arasında anlaşmazlığa sebep olan olay; Kandilli’de yaşayan Fransızların çocukları için yapıldığı öne sürülen bir okulun inşasına ilişkin bazı bilgileri içermektedir. 19. yüzyılın sonlarında, Beyoğlu Fransız Kız Mektebi’nin müdiresi Madam Deveaux’nün para toplayarak Kandilli Adile Sultan Sarayı civarında ve Rum mezarlığı karşısında inşa etmek istediği konutunun, Kandilli’de yaşayan Fransız Katolik tebaa adına inşa edilen bir okul olduğu iddiası bu makalenin konusunu oluşturmuştur. Bu iddia aracılığıyla, konutun bir eğitim yapısı haline dönüştürülebilme olasılığına ilişkin tespitler değerlendirilerek; tasarımsal ve mekânsal ayrımların çizimler üzerinden okunamamasına ilişkin sorunsalların metinde tartışılması olanaklı hale getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kandilli, Fransız Mektebi İnşası, Madam Deveaux

Demand and Intention Dilemma or Discredit of the Design: Construction of the French School in Kandilli at the end of the 19th Century

Abstract

Kandilli, a district located between the Anadoluhisarı and Vaniköy and the Bosphorus shore at the northern end of the Üsküdar district of Istanbul, is a region where both French people and other foreigners lived intensively in the late 19th century. Often seen as a part of the natural beauty of the Bosphorus, the district also occupied the agenda of the municipal authorities with the unauthorized construction process of a building within the documents of the Prime Ministry Ottoman Archives. The event causing the dispute between the municipality and the building owner contains some information on the construction of a school projected for children of the French living in Kandilli. The subject of the article is about the claim, which is about the house that was meant to be constructed across the Greek Cemetery and around Kandilli Adile Sultan Palace by gathering Money by Madame Deveaux who was the principle of Beyoğlu French Girls School was a school constructed for French Catholic People living in Kandilli at the end of the 19th century. By means of this assertion, through the evaluations of the detections about the possibility of turning the dwelling into an educational structure; it is made possible to discuss the problems of design and spatial distinctions not being read through the drawings in the text.

Atf: Şenyurt, O. (2018). Talep ve Niyet İkilemi ya da Tasarımın İtibarsızlaştırılması: 19. Yüzyılın Sonunda Kandilli’de Fransız Mektebi İnşası. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (2), 52-62.

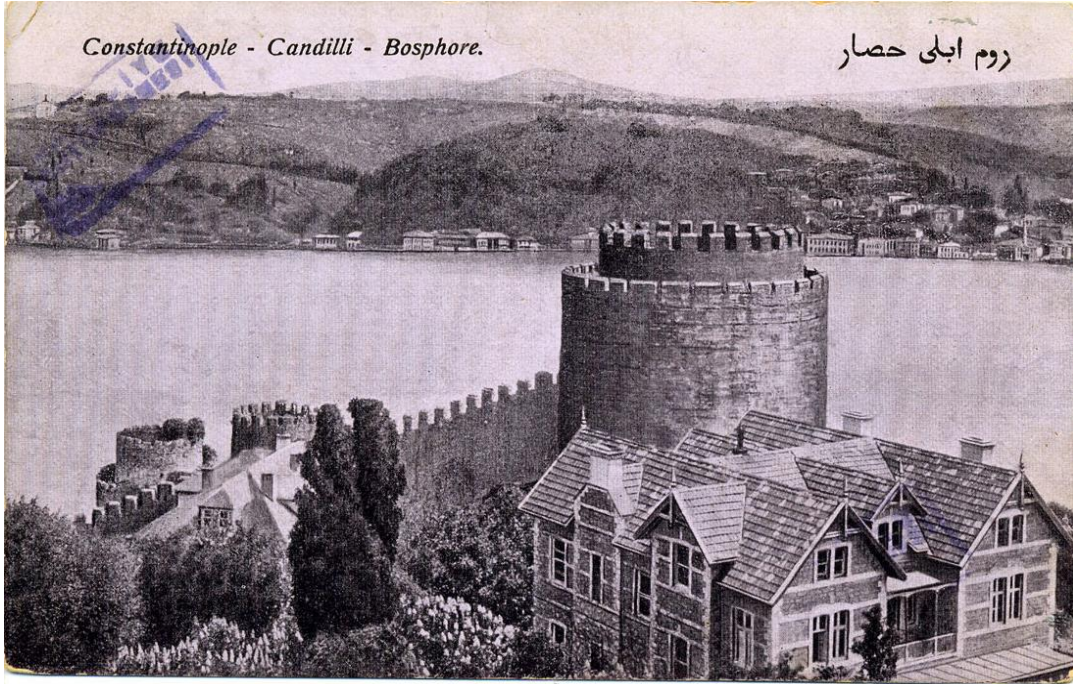
DOI: [10.30785/mbud.502321](https://doi.org/10.30785/mbud.502321)

Keywords: Kandilli, French School Construction, Madam Deveaux

1. Giriş

Kandilli, İstanbul'un Üsküdar ilçesinin en kuzeyinde Anadoluhisarı ile Vaniköy arasında ve Boğaziçi kıyısında bulunan bir semttir (Şekil 1.1). Bilindiği gibi, 19. yüzyılın sonlarında Kandilli, İngiliz ve Fransızlar başta olmak üzere İstanbul'da yaşayan zengin veya saraya yakın yabancıların, Batılı aydınların Boğaziçi'nde tercih ettikleri bir semt haline gelmiştir. Kandilli'de yabancı gruplar içinde Fransızların deniz kıyısından çok, Sıra Evler adı verilen bir sokak üzerinde ve denizden yüksekte, Yuşa Tepesi'ne kadar Boğaz'a hâkim bir noktada ikamet ettiği bilinmektedir (Birsal, 2014).

Şekil 1.1. Rumelihisarı'nda Kandilli'nin genel görüntüsüne ait bir kartpostal
(İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Demirbaş: Krt_004184, Yer no: [t.y.]).

Bu bağlamda, Kandilli'deki Fransızlara ilişkin bir araştırma konusu, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerle oldukça ilgi çekici hale gelmiştir. Özellikle Fransız Mektebi inşasını içeren belgelerin değerlendirilmesi; kent ve mimarlık tarihine ait araştırmalara bir katkı vermesi açısından incelenmeye değer görünür. İstanbul'un Kandilli semtinde, Beyoğlu Fransız Kız Mektebi'nin müdiresi Madam Deveaux'nün para toplaması ve inşaat sırasında taşları parçalamak için barut kullanılacağı duyulması, konuyu bir "zabtiye vakası" haline getirdiğinden bu yapının inşası yönetimin dikkatini çekmiştir (BOA., Y.PRK.ZB., Dosya no: 22, Gömlek no: 115). Söz konusu mektebin müdiresinin Kandilli Adile Sultan Sarayı (Şekil 1.2) civarında ve Rum mezarlığı karşısında inşa etmek istediği konutunun, Kandilli'de yaşayan Fransız Katolik tebaa adına inşa edilen bir okul olduğu iddiası makalenin konusunu oluşturmuştur. Bu iddia aracılığıyla, konutun bir eğitim yapısı haline dönüştürülebilme olasılığına ilişkin tespitler; tasarımsal ve mekânsal ayrımların çizimler üzerinden okunamamasına ilişkin sorunsalların metinde tartışılmasını olanaklı hale getirmiştir. Yapının bir konut olarak inşası için yapılan başvurudan, inşaat sürecine ve inşaatın durdurularak keşif yapılmasına kadar geçirilen süreç; çizimler ve tasarım yaklaşımlarındaki boşluklar bağlamında makalede ele alınacaktır.

Şekil 1.2. Kandilli'nin genel yerleşimini gösteren harita
(İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Harita no: 419).

1.2. Kandilli ve 19. Yüzyılda Kandilli Semtinin Sakinleri

Eski devirlerde Bosfor Nicopolisi, Echaia, Molterino ve Perirrous adlarıyla anılan Kandilli, havası ve suyunun güzelliğiyle III. Murad'ın dikkatini çekmiş ve onun tarafından burada bir has bahçe yaptırılmıştır. Kandilli'nin adına ilişkin iki rivayet vardır. Bunlardan biri, IV. Murad tarafından burada inşa ettirilen köşkte Şehzade Mehmed'in doğumu üzerine yedi gece kandil donanması yapılmasından, diğeri ise Göksu deresinden dönen padişahlar için burada yakılan bir kandil nedeniyledir (Gökbilgin, 1992). Jak Deleon'a göre, Osmanlı döneminde semt, "Kandilli Bahçe" olarak bilinirdi (Deleon, 1998).

III. Murad devrinde imar gören semtteki Kandilli Bahçesi'ne sultanın sık sık geldiği bilinmektedir. Ancak Kandilli Bahçe'nin I. Mahmud döneminde bir köy meydana getirilecek biçimde yerleşime açılmasıyla gelişmeye başladığı söylenebilir (Ayverdi, 1968). 18. yüzyılın ortalarında I. Mahmud Kandilli Hasbahçesinin arazisini parselletip "icare-i müeccele" adı verilen uzun süreli kiralama ve kullanım hakkı verme yoluyla burada ev yapıp oturmak isteyenlere dağıtmış; bu tarihlerden sonra da köy hızla gelişmiştir (Anonim, 1994).

Bu makale konusunu oluşturan Ermeni Katolik cemaatin üyeleri tarafından da desteklenen Fransız Katolik Mektebi'nin inşa girişiminin nasıl bir sosyal ortamda oluştuğunu anlamak açısından Kandilli'de yaşayan nüfusun etnik ve dinsel farklılıklarına da göz atmak önemli görülmüştür. Yabancılar yerleşmek için Anadolu Yakası'nı çok az tercih etmişlerdir. Anadolu Yakası'na ulaşımın Rumeli Yakası'ndan daha zor olması da bu tercihin bir sebebidir. Buna rağmen Kandilli'ye bazı İngiliz ve Fransızların yerleştiği bilinmektedir (Koç, 2005). 18. yüzyılın ikinci yarısında, çoğunluğu Müslüman, bir bölümü ise Rum ve Ermeni Hıristiyan olan köy halkı dışında Kandilli'ye yerleşenler, Osmanlı devlet bürokrasisinin en üst mevkilerinde bulunan kişilerdir. 19. yüzyılın ortaları özellikle de sonlarında Kandilli, İngiliz ve Fransızlar başta olmak üzere İstanbul'da yaşayan zengin veya saraya yakın yabancıların, Batılı aydınların Boğaziçi'nde tercih ettikleri bir semt haline gelmiştir (Anonim, 1994). Hagop Baronyan, 19. yüzyılın ikinci yarısında Kandilli'de 25 Ermeni hanesinin var olduğunu bildirir. Ermeni nüfusun erkekleri genellikle kayıkçılık yapmakta, kadınlar ise yazma işi ile uğraşmaktadır (Baronyan, 2016). Burada Kandilli'nin tıpkı Şemsipaşa ve Kuzguncuk kıyıları gibi yazma üretimi ile ünlendiğini kaydetmek gerekir. Yazmalar yıkanarak, deniz kıyısındaki boş arsalarla gerilen iplere asılmaktadır, bu üretim Kandilli halkının gelir kapısı niteliğindedir (Evin, 1999).

24.05.1315/5 Haziran 1899 tarihli bir belge, resmi ruhsatı olmayan ve Ermeni tarihi okutulduğu için tahkikat geçiren Kandilli Ermeni Kilisesi'nin parçası olan bir okulun öğrenci azlığı ve öğretmen eksikliği nedeniyle kilise mütevellileri tarafından kapatıldığını kaydeder (BOA, MF.MKT., Dosya no: 372, Gömlek no: 17). Semtte Ortodoks Ermeniler dışında, Katolik Ermeni cemaati de yer almaktadır (BOA., DH.MKT., Dosya no: 2037, Gömlek no: 43). Salâh Birsell, Kandilli'de dört kilisenin varlığından söz eder ve bunların üçünün Ermeni, birinin Rum kilisesi olduğunu belirtir (Birsell, 2014). Buna rağmen, kaynaklarda Ermeni kiliselerinden sadece birinin adına rastlanmış ve adının Surp Arakelotz Ermeni Kilisesi olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bununla birlikte, Rum kilisesinin adı kaynaklarda Metamorphosis Rum Ortodoks Kilisesi olarak geçmektedir (Atasoy, 1982). Rumların okul binasının genişletilmesi ve yenileştirilmesi amacıyla yazılan 20. yüzyıl başına ait bir evrakta, Rumların ayrıca bir mektebe de sahip olduğu anlaşılmaktadır (BOA., BEO., Dosya no: 3729, Gömlek no: 279603). Derman Sokağı'nda bulunan bu okul, 1970'li yıllara kadar hizmet vermiş ve öğrencisizlikten kapanmıştır (URL-1 ve Atasoy, 1982).

Kandilli'ye yerleşim izni verilmesi uygun görülmemeyen Fransızların, bu semte olan ilgisinin oldukça eskiye dayandığı tespit edilmektedir. 29.12.1205/9 Ocak 1792 tarihli bir belgede "efrenc taifesi" olarak geçen elçi ve tercümanlara, sayfiye olarak Tarabya ve Büyükdere tahsis edildiğinden Kandilli burnu tarafında ikametlerine izin verilmeyeceği bildirilmiştir (BOA, HAT., Dosya no: 200, Gömlek no: 10176). Yalı halklarının dinsel ayrıma özen gösterilerek ikamet ettirilmesi Kandilli ve diğer Boğaziçi semtlerine yerleşimleri belirleyicidir. 18. yüzyılda Fransızların Kandilli'den uzak tutulmalarına çalışılmıştır. 29 Ağustos 1791 tarihinde yazıldığı tahmin edilen bir Hatt-ı Hümayûn'da Sultan III. Selim'in "Efrenc taifesinin (Avrupalılar) Anadolu taraflarında sakin olmalarına bir türlü rızam yoktur" ifadesi dikkat çeker. Boğaziçi'nde Kandilli burnunun gerisinde reaya mahallesi ve reaya evleri olduğu ve eskiden beri bu mahalde reaya oturduğu bilinmektedir. Ancak 1790 yılında burada yabancı tebaadan olan beratlılardan ve reayadan Murat adlı tercümanın mülk edinmesi ve Avrupalılarla dostluk kurması ve görüşmesi nedeniyle bazı Avrupalıların 1791 yılının yaz aylarında Kandilli'de birkaç tane ev kiraladıkları iştirilmiştir. Avrupalılarda kaçgöç olmaması nedeniyle, Küçüksu civarında mesire alanlarına çıkmaları ve Müslüman ahaliyle karşılaşmalarının kaçınılmaz olduğu düşünülmüştür. Bu karşılaşmanın engellenmesi için bostancıbaşıya tembihlerde bulunulmuştur. Bostancıbaşı'dan gelen takrirden Avrupalıların Kandilli ve Anadolu yakasının kıyılarında ev kiralamaları uygun bulunmamıştır. Tüm elçilere haber gönderilerek eski zamanlardan beri Avrupalıların ikameti için Tarabya ve Büyükdere'nin tahsis edildiği hatırlatılmıştır. Avrupalıların yaz mevsimi boyunca Rumeli yakasındaki sahillerde eğlenip, ikamet için Anadolu kıyılarını seçmeleri yönetim tarafından yadırganmıştır. Buna rağmen ev kiralamış olmaları nedeniyle kontratları bitinceye kadar, 1791 yılı yaz ayları boyunca bu konunun görmezden gelineceği ancak bundan sonra yabancıların Anadolu sahilllerinden uzak durmaları istenmiştir (BOA, HAT., Dosya no: 200, Gömlek no: 10176).

5 Temmuz 1796 tarihine ilişkin olduğu tahmin edilen III. Selim dönemine ait bir başka Hatt-ı Hümayûn'da ise, Fransız taifesi ve tercümanlarının Kandilli'de konak tedarik ederek oturmamaları ve oturanların da evlerinden çıkarılmaları emredilmiştir. Söz konusu tarihten 15-20 gün önce elçilerin her birine haber gönderilerek 5-10 gün içinde oradan taşınmaları, Büyükdere ve diğer "Efrenc taifesi"nin oturdukları mahallere gitmeleri tembih edilmiştir. Bu uyarılardan sonra birkaç kişi dışında çoğunun taşındığı anlaşılmaktadır. Taşınmayan kişilerin de bostancıbaşı tarafından ihraçları gerektiğinden daha önceki emirde üç güne kadar çıkmaları dostça tembih edilmiş ve üç günden fazla kalan olursa bostancıbaşının çıkarması ve söz konusu mahalde bir kişi bile kalmamasına özen gösterilmesi için bostancıbaşı ağaya ferman çıkarılmıştır (BOA., HAT., Dosya no: 239, Gömlek no: 13383).

Fransızlar ve Fransızlar dışında diğer Katolik milletlerden başka kişilerin de Kandilli'de ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Fransızlara ve diğer Katoliklere Kandilli'yi ikâmetgâh alanı olarak yasaklama halinin ise çok uzun süreli olmadığı, 07.09.1248/19 Eylül 1833 yılındaki bir belge tarafından ortaya çıkmaktadır. Bu belgeye göre, Katoliklerin Boğaziçi'nde Çengelköy, Kandilli, Bebek, Yeniköy'de bulunan ve hükümet tarafından satılan 34 hane ve sahilhanesinin eski sahiplerine verilmesi hakkında bir karar çıkmıştır (BOA., C.DH., Dosya no: 72, Gömlek no: 3580). Anlaşılabacağı üzere, Kandilli'de Katolik Hıristiyanların yerleşimi devamlılık göstermiştir. Ayrıca, 12.09.1311/24 Eylül 1895 yılında

Kandilli’de kabristan yapılması için bir mahallin Rum, Ermeni ve Katolik milletlerinin kullanımına bırakılması kararı (BOA., DH.MKT., Dosya no: 217, Dosya no: 52), semtte yaşayan topluluğun etnik ve dinsel ayrımının genel olarak yapılmasını sağlar.

Kandilli rıhtımının çökmesi dışında semt, 1894 yılındaki İstanbul depreminden Rumeli yakasına oranla az hasarla kurtulmuştur (Ürekli, 1999). Bununla birlikte, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kandilli’de çıkan yangında 22 yalı ortadan kalkmıştır (Birsell, 2014). Kandilli’de 1914 yılında öğretime başlayan ancak günümüze kadar varlığını sürdüremeyen bir Fransız ilkokulu bulunmaktaydı (URL-1). Rinaldo Marmara da İstanbul Latin Cemaati ile ilgili yaptığı araştırmalarda Kandilli’de “Madam Deveaux ve Madam Schaffner Okulu” olarak anılan bir eğitim kurumuna dikkat çekmiştir (Marmara, 2006). Bu yapı 17.04.1334/17 Nisan 1918’de savaş sebebiyle boşaltılarak müstemilâtındaki eşyalar da, Kandilli İnas Sultanisi’ne çevrilecek olan Adile Sultan Sarayı’na, saklanmak üzere nakledilmiştir (BOA, MF.MKT., Dosya no: 1214, Gömlek no: 40). Adile Sultan Sarayı ise 1986 yılında yanıncaya kadar Kandilli Kız Lisesi binası olarak kullanılmıştır (Gökbilgin, 1992). Aynı yılın Aralık ayında Kandilli’nin stratejik önemi sebebiyle burada bulunan muhasım (düşman) devletler tebaasının bir başka yere nakledilmeleri de gündeme gelmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb., Dosya no: 29, Gömlek no: 20). Sermet Muhtar Alus’un, “buraya bir hayli ecanib (yabancı) yerleşmişti. Elli, altmış hane tahmin ederlerdi” biçiminde verdiği bilgiye bakılacak olursa; daha önce de ifade edildiği gibi, Avrupa kökenlilerin sadece Fransızlardan ibaret olmadığı anlaşılabilir. S. M. Alus, Kandilli’de ikamet eden bazı ünlüleri şöyle sıralar: İngilizlerden Watson, Fransızlardan Glavani aileleri ve Meşrutiyet’in ilk yıllarında Adliye Müşavirliği yapan Kont Ostrorog (Alus, 1997). Glavani ailesi bilindiği gibi, eskiden Beyoğlu Kallavi Sokak’a adını vermiştir. Glavaniler, Kandilli’ye ilk yerleşen aileler arasındadır. Salâh Birsell’e göre, Frenkler, Kandilli’de deniz kıyısından çok, Sıra Evler adı verilen bir sokak üzerinde ve denizden yüksek bir konumda oturmaktadır, burası Yuşa Tepesi’ne kadar Boğaz’a hâkim bir noktadır. Ancak, çoğu aile Boğaz’ın diğer köylerinde oturanlar gibi, kışlarını İstanbul ve Beyoğlu’nda geçirirler (Birsell, 2014).

Dorina L. Neave, kışın av için Kandilli’de kalmayı tercih eden yabancı ailelerin bazı tehlikelerle karşılaştıklarından söz ederek, bir sayfiye semti olarak bölgenin kışın tekensiz olduğuna dikkat çeker. D. L. Neave’e göre, Kandilli’de iki Fransız genci eşkiyalar tarafından kaçırılmıştır (Neave, 2008). Kömürçülerin ve eşkiyaların yarattığı korku dışında arşiv belgelerinde de semt ile ilgili bazı olayları konu alan belgelere rastlanmıştır. 09.06.1337/9 Haziran 1921 tarihinde Kandilli’de Fransızlara ait hanelerdeki hasarı tespit etmek üzere gelen Fransız heyetine Serkomiser Salih Efendi’nin eşlik ettiği kaydedilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb., Dosya no: 78, Gömlek no: 30). Diğer taraftan 12.11.1339/12 Kasım 1923 yılında “Kandilli Vakası” olarak tarif edilen olayın faillerinin takibi için Üsküdar taburunca teşkil edilen müfrezelerin gerçekleştirdikleri tatbikattan söz edilir (BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya no: 55, Gömlek no: 7). Aynı yıl eşkiya tarafından Kandilli’den götürülmüş olanlardan biri dışında diğerlerinin evlerine döndükleri kaydedilmiştir (BOA., DH.EUM.AYŞ., Dosya no: 55, Gömlek no: 54). 1923 yılının Aralık ayında ise Kandilli’de bazı şahısları dağa kaldırıp fidye alan çetenin Arnavut ve Lazlardan oluştuğu bilgisi verilir (BOA., DH.KMS., Dosya no: 61, Gömlek no: 1).

1.3. Kandilli’de Fransızlara Ait Bir Mektep İnşasına İlişkin Belgeler

Kandilli’de Fransızlara ait izinsiz bir okul inşa edildiğine dair Başbakanlık Osmanlı Arşivi YA. HUS. fonunda konuya ilişkin yazılmış evraklar içinde, 15 Temmuz 1899 tarihli belgede Kandilli’nin ileri gelen bazı ailelerinden oldukları bilinen ve çoğunluğu banker olan kişilerden; Banker Friedman, Banker Berniye, Banker David Glavani, Banker Berzolis, Banker Odolf, Banker Foto’nun adları dışında tüccar Musa ve Manok Manolyan’ın adlarına ve imzalarına rastlanır. Unvanları ve adları geçen bu sekiz kişinin hepsinin Katolik mezhebinin üyesi olduğu tahmin edilmekle birlikte, evraklarda Kandilli’nin “muteber” sakinlerinden oldukları kaydedilmiştir. Galata ve Beyoğlu Ermeni Katolik Milleti Muhtarı Kevork tarafından da belgede yazılanların onaylandığına bakılacak olursa; adı geçen bu şahısların Katolik oldukları sonucu çıkarılabilir. İmzalanan ve Kevork tarafından onaylanan “senet sureti” olarak tanımlanan evrakta; Fransa devleti tebaasından ve tüccardan Mösyö Robert Şafter (Mösyö Robert’in soyadı belgede bu biçimde okunabilmekteyse de doğrusunun “Schaffner” olduğu tahmin edilmektedir) ve yine aynı tebaadan Madam Deveaux’un; Kandilli’de Mezarlık Sokak’ta yarı yarıya sahip oldukları arsada kendi ikametlerine ait bir haneyi etraftan para toplayarak inşa ettiklerine dair bir iftirada bulunulduğu ifade edilmiştir. “Senet sureti”nin altında imzası olan kişiler tarafından bu

durum, “kötü diller tarafından iftiraya cesaret etmek” olarak tarif edilmiş ve konunun gerçekliğinin olmadığı, hane inşa ettiren söz konusu kişilerin birkaç tane daha hane inşa ettirecek maddi güçlerinin var olduğu savunulmuştur. “Senet sureti”nden öte, içeriği bağlamında günümüzde bir “dilekçe” olarak tanımlanabilecek bu evrak; kuşkusuz konunun sadece bir bölümünü içermektedir (BOA., YA. HUS., Dosya no: 399, Gömlek no: 64). Dosyada yer alan diğer evraklar ve bir başka dosya, konuya ilişkin bazı başka açıklamalar getirirler.

1.3.1. Konut inşa etme niyeti ile yapılan başvuru ve okul inşasına ilişkin iddialar

Söz konusu arsa, Beyoğlu’nda Fransız İnas Mektebi’nde Müdirelik yapan Madam Deveaux tarafından Terkos Su Kumpanyası Direktörü Terno Bey’in eşinden satın alınmıştır (BOA, Y.PRK.ZB., Dosya no: 22, Gömlek no: 115). 3 Haziran 1899 tarihinde Madam Deveaux, Kandilli’de Mezarlık Sokağı’nda (Şekil 1.3) sahip olduğu 12 numaralı hanesine ek olarak kendi ikâmeti için bu arsada yeni bir hane inşa ettireceğini bildirerek bu yapının kilise, mektep ve hastaneye dönüştürülmeyeceğini ve eğer bu dönüşümü yaparsa hakkında gereken işlemlerin yapılmasına razı olacağını beyan eden bir senedi, ortağı Mösyö Robert Şafter ile imzalamış, Galata ve Beyoğlu Ermeni Katolik Milleti Muhtarı Kevork’un onayı ile Sekizinci Belediye Dairesi’ne teslim etmiştir.

30 Ağustos 1899 yılında Dahiliye Nazırı’nın sadarete yazdığı evrakta, Kandilli’de Adile Sultan’ın köşkü civarında Fransızlar tarafından bir mektep inşasına başlandığı bildirilerek, bunun doğru olup olmadığının sorgulanması istenmiş ve doğru ise nasıl olup da böyle ruhsatsız mektep inşasına girişildiği sorulmuştur. Konunun aydınlatılması amacıyla Şehremini’nin kaleme aldığı yazıda, Beyoğlu’nda Tünel civarında Fransız Kız Mektebi Müdürü Madam Deveaux tarafından, Kandilli’de Rum mezarlığı karşısında 500 zira genişliğindeki arsada, üç katlı yapılması planlanan kâgir bina inşasının aslında yazın öğrencileri yerleştirmek amacıyla başlandığı ifade edilmiştir. Şehremini’ne göre, inşaat için nakit para bulunarak yardım yapılacağı haberi alınan Deveaux, Beyoğlu Katolik muhtarı Kevork Ağa’dan sağladığı ilmuhaberle belediyeden ruhsat talep etmiştir. Yabancılar tarafından ev olarak inşa edileceği beyanı ile başlanan binaların daha sonra resmi izin elde etmeden mabet ve mektebe dönüştürülmesi, o dönemde ilk kez karşılaşılan bir sorun değildir. Ancak çok sık karşılaşılmaya başlanan bu tip sorunları engellemek için binaların amaçlarına uygun olarak inşası hakkında devletin tebaalarına uyarı yapılması uygun görülmüştür. Bu sebeple, İngiliz, Fransız ve Amerikan sefaretlerine durumun tebliğ edilmesi için Hariciye Nezareti’ne bildirimde bulunulmuştur (BOA, Y.A.HUS., Dosya no: 399, Gömlek no: 64).

1.3.2. İnşaatın keşfine ilişkin sonuçlar

Yapının özelliklerini daha iyi anlayabilmek ve iddiaların doğruluğunu kesinleştirmek için inşaat alanını keşfe bir memur görevlendirilmiştir. Bu alana gönderilen memur, yapının (hanenin) odalarının geniş olmasından kuşkulunmuş bu sebeple inşaatın devam etmesi yasaklanmıştır. İnşa edilen yapının kilise, mektep ve hastaneye dönüştürülmeyeceğine dair belediyeye senet verilmiş ve inşaatın devam etmesi istenmişse de; yapılmakta olan binanın “şekil ve heyeti”nin mektep olarak inşa edildiğine şüphe bırakmadığı iddia edilmiştir. Madam Deveaux ve ortağı tarafından bu yapının biçimini ve detaylarını içeren resim (çizim) bir niyet belgesi olarak gösterilerek, binanın mektep olarak inşa edilmediğine ilişkin bir de Kandilli’deki muteber kişilerden alınan senetin var olduğu bildirilmiş, devlet kurumlarının şüphesi giderilmeye çalışılmıştır.

Ancak buna rağmen, yapılan keşif ve söz konusu “resim” (plan) sebebiyle binanın biçiminin ve planındaki bölümlenmenin, bu yapının bir mektep olarak inşa edildiği hakkındaki genel kaniyi değiştirmedeği anlaşılmaktadır. İnşa sürecinin devam etmesinin yasaklanması için Sekizinci Belediye Dairesi Müdüriyeti’ne başvuruda bulunulmuştur. Çizimler ve inşaat ortamına dair genel bilgiler elde edilirken, Madam Deveaux’nün inşa edilecek yapıya öğrenci yerleştireceğini ve mektep olarak kullanacağını itiraf etmesi üzerine, yapının inşasına ilişkin niyet kesin olarak ortaya konabilmiştir. İnşaatların başlangıcında ve satın almalarda binaların işlevlerine ilişkin talepleri için belediyeye senet verdikleri halde, yabancıların söz konusu senetlere uygun hareket etmedikleri ve niyetlerini inşa süreci boyunca tamamen değiştirdikleri dahiliye nazırı tarafından ifade edilmektedir. Son olarak, 5 Eylül 1899 yılında sadrazam tarafından bu olaya ilişkin olarak kaleme alınan evrak, tüm bu yazışmaların bir özeti niteliğindedir, böylelikle konunun araştırılması bitirilmiştir.

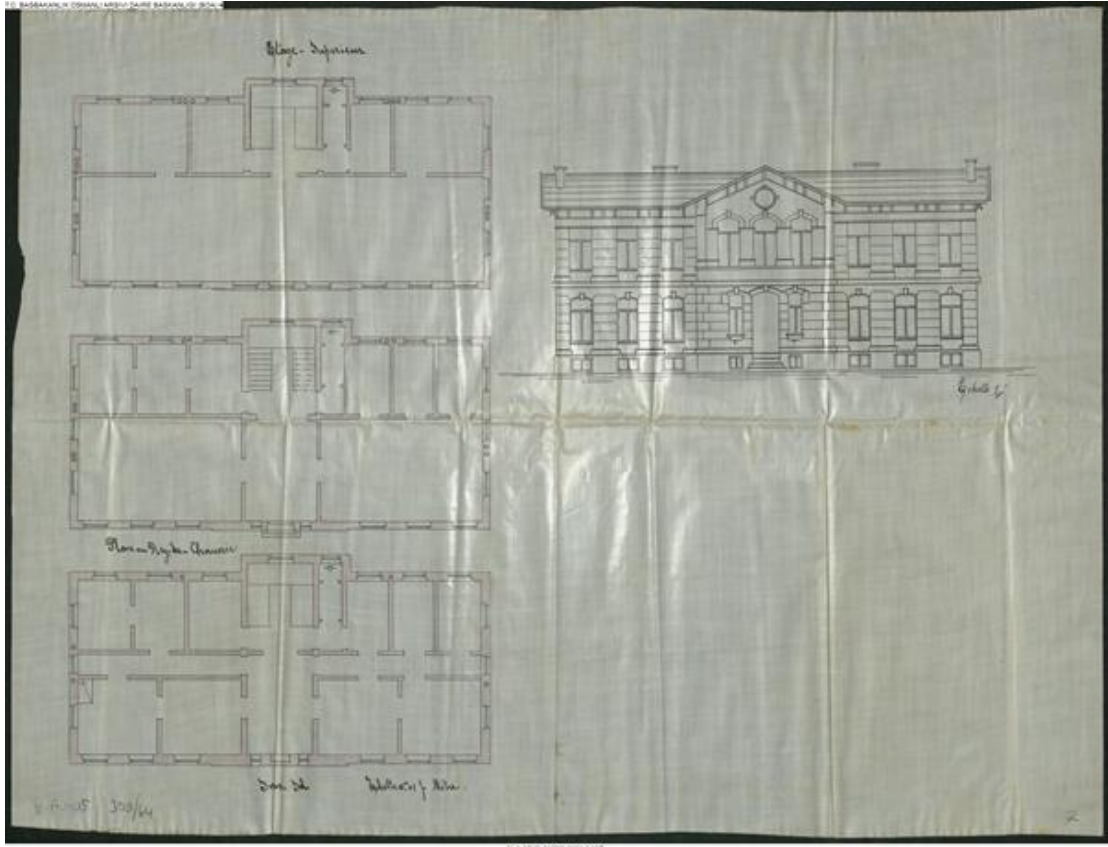
Kaynak araştırmaları sırasında Kandilli’de bir Fransız ilkokulu’nun varlığına rastlanmıştır. M. Celâlettin Atasoy’un verdiği bilgilerden bu okulun Madam Deveaux tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır. Kandilli’deki Fransız ailelerin teşebbüsüyle açılan bu okul eski adıyla Meşatlık Sokak’ta (bugünkü adıyla Hanımoğlu Sokağı), Fatin Efendi Köşkü olarak bilinen bir yapıda faaliyet göstermiştir (Atasoy, 1982, s. 36). Burada değerlendirilen belgelerde ise okulun yeri, civarındaki Rum mezarlığından dolayı, “Mezarlık Sokağı” olarak kaydedilmiştir. Tarifi verilen yerde, Deveaux’nun daha önceden 12 numarada bir hanesinin olduğu da anlaşılmaktadır. Buradan genel olarak sonuca varılmaya çalışılırsa; Deveaux’nun inşa teşebbüsünde bulunduğu arsa ile 1918 yılına kadar faaliyet gösteren Fransız ilkokulu’nun bulunduğu arsanın karşılıklı konumda olan iki ayrı sokakta yer aldığı söylenebilir (şekil 1.3).

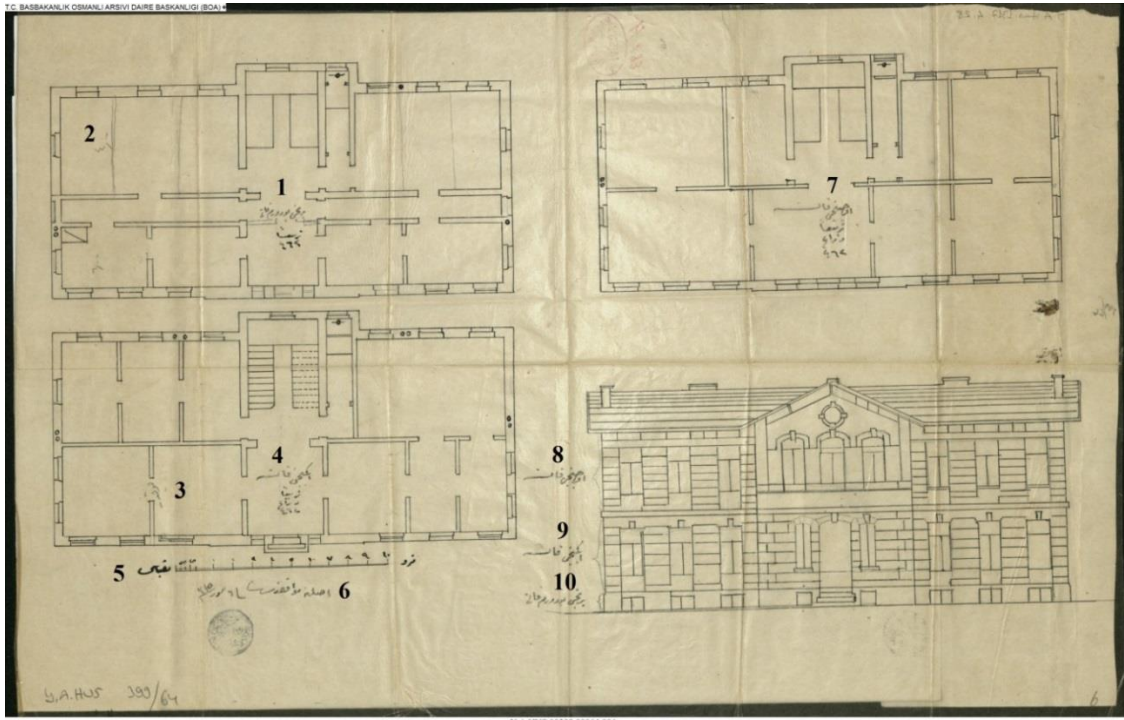
şekil 1.3. Sol üstte “Mezar Sokağı” ve altta ortada “Mezar Sokağı”nın karşısında yer alan “Hanımoğlu Sokağı (Hanem-Oglou)” (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Harita no: 419).

2. Tartışma ve Sonuç

Öncelikle, Kandilli’de Fransızlar tarafından inşa edilecek olan mektep; bodrum, zemin ve birinci katlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, bodrumla birlikte üç katlıdır. Bununla birlikte kat sayısını belirleyen nitelermelerde, Fransızca alt yazılı pafta (şekil 2.1) ile Türkçe yazılı pafta (şekil 2.2) arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Kıрма atılı olan yapının ön cephesinde giriş bölümü birkaç basamakla yükseltilerek beşik çatıyla ön plana çıkarılmıştır. Ön görünüşteki yatay çizgiler, cephenin taş kaplanacağını düşündürmektedir.

Şekil 2.1. İnşaata başlamadan önce başvuru sırasında belediyeye verilen pafta olduğu tahmin edilen bir çizimde, Fransızca alt yazılı planlar yukarıdan aşağıya sırasıyla: Üst kat planı, Zemin kat planı, Bodrum kat planı ve sağda yapının görünüşü, ölçek 1/100 (BOA, Y.A.HUS., Dosya no: 399, Gömlek no: 64).

Şekil 2.2. Birinci bodrum katı terbi'an 462, 2. 4,00, 3. Yokdur, 4. İkinci kat terbi'an 462 zirâ', 5. Metre miqyas, 6. Aslına muvafıkdır. Fi 6 Temmuz sene [1]315 Mühür, 7. Üçüncü kat terbi'an 462 zirâ', 8. Üçüncü kat, 9. İkinci kat, 10. Birinci bodrum katı (BOA, Y.A.HUS., Dosya no: 399, Gömlek no: 64).

Türkçe planda ölçü olarak “zira” kullanılmış diğerinde ise ölçü verilmeyerek “metre” ifadesi ile 1/100 ölçek kullanıldığı kaydedilmiştir. Farklılıklar aynı zamanda plan çizimlerinde de görülür. Türkçe alt yazılı plana göre, birkaç basamakla ulaşılan giriş bölümünün karşısında bir merdiven ve tuvalet olduğu tahmin edilen bir oda tasarlanmıştır. Girişin solunda birbiri içinden geçilen iki oda, sağında ise üç oda sıralanmış bu üç odadan ortada yer alan odanın büyük bir odaya açılması uygun görülmüştür. Ancak Fransızca planda bu bölümlenmeler yoktur. Bodrum katta yapının uzun kenarına paralel uzanan dar bir koridorla yapı ikiye ayrılmıştır. Böylelikle, bodrum katta, merdivenin iki yanında iki büyük oda çıkmış; merdivenin karşısındaki bölüm beş küçük oda birimine bölünmüştür. Fransızca alt yazılı planda, Türkçe plandan farklı olarak merdiven yanlarında üçer oda tasarlanmış görünür. Üst kat planı, merdiven yanlarında ikişer oda karşısında beş oda olacak biçimde koridorsuz gösterilmiştir. Ayrıca Fransızca alt yazılı planda, merdiven yanı aynı olmakla birlikte karşısında hiçbir bölüntü olmayan ve tüm yapı cephesine hâkim büyük bir oda çizilmiştir. Çizimlerde tarih olmadığı için kesin bir sonuca varmak güçse de; Fransızca alt yazılı tasarımın belediyeye başvuru sırasında bir konut yapısı inşa edileceği gerekçesi ile sunulduğu ve Türkçe alt yazılı planın da şikâyet üzerine keşif sonrası çizildiği tahmin edilmektedir (BOA, YA. HUS., Dosya no: 399, Gömlek no: 64).

Yapılan tasarım kurgusunun ana hatlarıyla birbirinin içinden geçilen odalar düzeni ve koridorlu plan sistemine uygun özellikleri; 19. yüzyıl sonlarındaki konak, köşk ve yalı gibi konut yapılarında da görülür (Söz gelimi, Çamlıca Ahmet Ratip Paşa Konağı’nda da benzer bir plan kurgusuyla karşılaşılır). Plan tipinin sık görülen örnekler içinde değerlendirilebildiğini ve aynı formun okul yapılarında da sık sık tekrar edildiğini söylemek mümkündür. Ancak Madan Deveaux’nün niyetinin, talebini aşmasına yardımcı olan asıl önemli unsur; tasarımları inceleyen memurun bu planlara görsel aşinalığının öne çıkması nedeniyle, ölçü ve ölçeği göz ardı etmesidir. Dosyada bulunan Fransızca yazılı çizimde planlar ve görünüşün altında yazan ibareler dışında, ölçü hakkında hiçbir bilgi verici kayda rastlanmamaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi, Madam Deveaux’nün inşaat başvurusu alabilmek için bu tasarımı keşif öncesi sunmuş olma ihtimali yüksektir. Deveaux’nün talebi değerlendirilirken belediyeye verilen çizimler ve senet incelenmiş olmalıdır. Bu durumda da ölçek beyan edilmekteyse de; ölçü olmaksızın söz konusu tasarımın nasıl kabul gördüğü hakkında sorgulama yapmak gerekir. Çoğu planlara göz aşinalığı ile verilen inşa kararlarının girişimcilerin işlerini kolaylaştırdığı düşünülse de; bu aşinalığın en sorunlu tarafı bir konut planının okul ve hastane gibi bazı kamusal yapılara dönüştürülebilmesini, planlarının benzeşmesi sebebiyle her zaman olanaklı kılmasıdır. Günümüzde adı geçen her yapının genel özellikleri ve kurallaşan çizim tekniği, planları ayırıştırır. Ancak burada ele alınan yapının, inşa edildiği dönemde genel olarak henüz keskin bir ayırışma bulmak mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte, tasarım yaparken en önemli hususlardan ölçü ve ölçeğin tamamen değerlendirme dışı bırakılması işlevsel ayırıştırmayı imkânsız hale getirir. Göz aşinalığı, ölçü ve ölçek kavramlarının göz ardı edilmesi; bu yapının bir konut yapısı olabileceği hakkında karar veren otoriteyi iknâya uygun bir zemin hazırlar.

Bununla birlikte, keşif öncesi ve sonrası yapılan çizimlerin oda bölümlenmeleri ve iç mekân kullanımı açısından birbirini tutmadığı anlaşılmaktadır. Türkçe alt yazılı çizimde de kendi içinde tutarsızlıklar ve eksiklikler olduğu dikkat çeker. Kat planlarının altlarında yazan “terbî’an 462 zirâ” ifadesi ile yetinilmiştir. Osmanlı mimarlık terminolojisinde “terbî’an” ya da “sathan (satih ölçüsü anlamında)” terimleri bir mekânın yüzeyini ölçülendirirken kullanıldığından, “462 zirâ” burada her bir katın alan ölçüsüdür (“Sathan” teriminin kullanıldığı belge için bkz. BOA., İ.Ş.E., Dosya no: 5, Gömlek no: 22. Aynı belgede diğer ölçü terimleri şöyledir: Tûlen: Boy, Arzan: Genişlik, Kadden: Yükseklik, Cismen: Hacim, Umken: Derinlik). Keşif sonrası çizimde de herhangi bir ölçü verilmediği için belgenin dijital sunumu üzerinden yapılan orantılama sonucunda, dikdörtgen planın kısa kenarı yaklaşık 14 zira uzun kenarı 33 zira olarak kabul edildiğinde; bu boyutların 10.5 metre ve 24.75 metreye denk geldiği (1 zira 75 cm. alınmıştır.) ve her kat planının yaklaşık 259 metrekare olduğu sonucu çıkmaktadır. Gerçekte ortaya çıkan ölçüler, yapının büyük bir konut, diğer bir deyişle konak tasarımı olduğu hakkında şüphe uyandırmamaktadır. Bu sebeple keşif memurunun bazı odaların büyük yapıldığını ve metrekarenin büyüklüğünü delil göstererek yapının okul olarak inşa edildiğini doğrulaması ikna edici değildir. Bu noktada bir okul tasarımına kriterler koyan geliştirilmiş bir mevzuat ya da kuralların belirlediği ölçüler olmaması nedeniyle de; kolaylıkla yapı dönüşümlerinin gerçekleştirildiğini belirtmek gerekir.

Ölçü verilse de şüphe yaratmayacak bu duruma rağmen, kuşkusuz, araştırmacıların hesaplamalara girişmesine gerek kalmadan söz konusu çizimlere ilişkin ölçü ve ölçek sisteminin kurgulanmış olması gerekmektedir. Ayrıca çizimdeki bu tip teknik eksikliklerin tamamlanmadan neden değerlendirildiği ve inşaat izninin nasıl verilebildiği soruları sorulabilir. Madam Deveaux'nün inşaat ruhsatı alabilmek için ortağıyla imzalayarak Sekizinci Belediye Dairesi'ne sunduğu senet için ruhsat verilmesine Hendesehane'nin de rıza gösterdiği ve senedin aslının da burada saklandığı düşünüldüğünde (BOA., YA. HUS., Dosya no: 399, Gömlek no: 64); inşa edilecek yapıların çizimlerini inceleyen ve her türlü eksikliği tespit etmekle mükellef olan bu kurumun konuya yeteri kadar özen göstermediği de belirtilmelidir. Gerçekte, nezaret mimarları tarafından resim, plan ve keşif defterlerinin istenene uygun bulunmaması durumunda, Hendesehane'ye gönderilerek incelenmesi talebinin reddedildiği örnekler de rastlanmaktadır. Söz gelimi bir belgede keşif evrakında karşılaşılan usulsüzlüklerin kontrol edilerek açığa çıkarmanın nezaret mimarlarının görevi olduğu ve yalnızca ihtiyaç görüldüğü durumlarda Hendesehane'ye başvuruda bulunulması nezaret mimarlarına hatırlatılmaktadır (BOA, MF.MKT., Dosya no: 927, Gömlek no: 43).

Aksi durumda, bu yapının bir okul olarak inşa edilmediğinin tespiti bazı dedikodular, söylentiler ve keşif memurunun gözlemleriyle değil, tasarımı temsil eden çizimlerle ispatlanmalıydı. Ancak tarafları bağlayıcı hiçbir özelliğinin olmaması, çizimleri itibarsızlaştırmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde çoğu zaman sadece işlemi tamamlamak adına yapılan yapı tasarımlarına ilişkin çizimlerin, burada ele alınan ve benzeri belgelerde de görülen en belirgin özelliği; (Şenyurt, 2015) kişilerin talepleri ile niyetleri arasındaki seçenekleri değerlendirmeye açık kapı bırakmasıdır. Sistemde yaratılan bu boşluk en fazla yabancılar tarafından inşa edilmek istenen yapılar (gizli mabetler ya da okullar) nedeniyle kötüye kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Alus, S. M. (1997). İstanbul Kazan, Ben Kepçe. İletişim Yayınları, 240s, İstanbul.
- Anonim, (1994). Kandilli. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 4, 408-410.
- Atasoy, M. C. (1982). Kandilli'de Tarih. T.T.O.K., 139s, İstanbul.
- Ayverdi, S. (1968). Boğaziçi'nde Tarih. Baha Matbaası, 398s, İstanbul.
- Baronyan, H. (2016). İstanbul Mahallelerinde Bir Gezinti. Can Yayınları, 136s, İstanbul.
- Birsel, S. (2014). Boğaziçi Şingir Mıngır. Sel Yayıncılık, 456s, İstanbul.
- Deleon, J. (1998). Bir Tutam İstanbul. Remzi Kitabevi, 168s, İstanbul.
- Evin, İ. (1999). Yaşadığım Boğaziçi: Anılar, Öyküler. İletişim Yayınları, 193s, İstanbul.
- Gökbilgin, Tayyib (1992). Boğaziçi. www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf, 251-262.
- Koç, M. (2005). Yeni Türk Edebiyatı'nda Boğaziçi ve Boğaziçi Medeniyeti. Eren Yayıncılık, 358s, İstanbul.
- Marmara, R. (2006). Bizans'tan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi. Kitap Yayınevi, 261s, İstanbul.
- Neave, D. L. (2008). Sultan Abdülhamit Devrinde İstanbul'da Gördüklerim. Dergâh Yayınları, 108s, İstanbul.
- Şenyurt, O. (2015). Osmanlı Mimarisinin Temel İlkeleri: Resim ve İnşâ Üzerinden Gerçekleştirilen Farklı Bir Yaklaşım. Doğu Kitabevi, 436s, İstanbul.
- Ürekli, F. (1999). İstanbul'da 1894 Depremi. İletişim Yayınları, 155s, İstanbul.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri:
- BEO., Bâb-ı ali Evrak Odası.
- C.DH., Cevdet Dahiliye.
- DH.EUM.AYŞ., Dahiliye Asayiş Kalemi.
- DH.EUM.5.Şb., Dahiliye 5. Şube.
- DH.KMS., Dahiliye Kalem-i Mahsus.

DH.MKT., Dahiliye Mektubi Kalemi.

HAT., Hatt-ı Hümayûn.

İ.ŞE., İradeler Şehremaneti.

MF.MKT., Maarif Nezareti Mektubi Kalemi.

YA. HUS., Yıldız Tasnifi Hususi Maruzat Evrakı.

Y.PRK.ZB., Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye.

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sanal Arşivi: ataturkkitapligi.ibb.gov.tr. Erişim: 03.02.2017.

URL -1: <http://www.uskudaristanbul.com>. Erişim: 03.07.2017.

Konutun Cinsiyeti

Gözde KAN ÜLKÜ*

Pamukkale Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 20160, Denizli, Türkiye.

* e-mail: gozdekanulku@gmail.com

Öz

Mimarlık ve cinsiyet ilişkisi, farklı kültür ve coğrafyalarda, çeşitli mimari temsillerle biçimlenmiş, farklı disiplinlerce ele alınmış, farklı perspektifler barındıran geniş bir çalışma alanı olarak görülmektedir. Kadının 'ev' ile ilişkisi özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonraki tartışmalarda önemli bir konu olmuştur. Bu makalede, cinsiyet ile mimarlık mekânı arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır. Farklı kültürlerin farklı dönemlerde cinsiyet olgusu ile mimari ürün arasında kurduğu ilişki irdelenirken, evsel alanda yaşanan cinsiyete dayalı mekânsal ayrışma irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut, cinsiyet, cinsiyet ve mimarlık, mekânın cinsiyeti

Gender of House

Abstract

The relationship between space and gender, which has been structured architecturally with different presentations in different cultures and geographies, which has been studied by different disciplines and that covers different perspectives, has been viewed as an extensive study area. The relation of the woman to the house, has been an important issue in the discussions especially after the second half of 20th century. In this article, the relationship between gender and architectural space is covered. While the relationship of different cultures between gender and architectural product in different periods is searched for, spatial segregation in the domestic area based on gender is examined.

Keywords: House, gender, gender and architecture, gender of space.

1. Giriş

Mimarlık ve cinsiyet ilişkisi, farklı kültür ve coğrafyalarda, çeşitli mimari temsillerle biçimlenmiş, farklı disiplinlerce ele alınmış, farklı perspektifler barındıran geniş bir çalışma alanı olarak görülmektedir. Kadının 'ev' ile ilişkisi özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonraki tartışmalarda önemli bir konu olmuştur. Bu makalede, cinsiyet ile mimarlık mekânı arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır. Farklı kültürlerin farklı dönemlerde cinsiyet olgusu ile mimari ürün arasında kurduğu ilişki irdelenirken, evsel alanda yaşanan cinsiyete dayalı mekânsal ayrışma irdelenmektedir.

1.1. Ev Üzerine...

Ev sadece fiziksel çevrenin belirli bir parçası değil aynı zamanda belirli bir toplumun ürünüdür. Bu nedenle konut, diğer kültürlerde de özel bir öneme sahiptir. Burada insanlar tek bir çatı altında birlikte yaşarlar. Burada eşyalarını ve zevklerini paylaşırlar. Aynı masada oturup, yemek yerler. John Berger (2006), evin başlangıçta dünyanın merkezini - coğrafi anlamda değil varoluşsal alanı-oluşturduğuna vurgu yapar. Tarihten günümüze kadar, insanlar kendilerini, mülkiyetlerini belirli 'mekânlar' içinde

Atf: Kan Ülkü, G. (2018). Konutun Cinsiyeti. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (2), 63-80.

DOI: [10.30785/mbud.287911](https://doi.org/10.30785/mbud.287911)

korumak zorundaydılar. Üstelik bu alanlar onları geçmişlerinin duygusal bağlarıyla ve geleceği ile özdeşleştirmişti. Ev ile toprak arasındaki bağlantılar, ev ile ölümler arasındaki/geçmiş burada açıklanan bağlantılar, evin kutsal bir alan olduğunu gösteriyordu. Ev kavramıyla bağlantılı hale gelen tüm bu anlamlar konutun kültürel ve geleneksel boyutlarını şekillendirmektedir. Rapoport (1969)'a göre; 'Ev, karmaşık bir amaçlar dizisi için oluşturulmuş, sadece bir yapı değil, bir kurumdur. Bir ev inşa etmek kültürel bir olgudur çünkü onun biçimi ve organizasyonu ait olduğu kültür çevresi tarafından büyük ölçüde etkilenir. Konut barınaktan daha fazlası, bir sosyal alan birimidir.'

'Hakkında arkeolojik ve/veya antropolojik bilgi edinilmeye başlandığından beri, konutun hiçbir çağda sadece barınaktan ibaret olmadığı biliniyor. Genellikle gündelik yaşamda düşünülmesi yeğlenenin aksine, en niteliksiz malzeme, en küçük olanaklarla inşa edildiğinde bile, konut yalnızca elde var olanın rasyonel bir çıktısı olmaz. Hele hele modernist mimari düşüncenin bildik savlarını doğrulayan biçimde, gereksinme ve olanakların optimum bir buluşması hiç değildir.' (Tanyeli, 2004). Konuta dair, konuttaki anlam çoğulluğunu sergileyen büyük bir literatür mevcuttur. Buna göre, konutun en arkaik anlamda insanların barınmasına, dış etkilerden korunmasına hizmet eden bir işleve sahip olduğu bilinmekte ve bunun ötesinde kapitalist toplum anlayışıyla birlikte metalaşım üretilen ve tüketilen bir mal niteliği kazandığını, ekonomiyi canlandıran bir katalizör görevinde olduğunu, bir yatırım ve sosyal güvence işlevini taşıdığını ve sosyal statü göstergesi olarak da ürünü olduğu kültürü de kapsayan toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminde kritik bir yer de işgal ettiğini söylemek mümkündür.

Beyer 'e (1958) göre; 'konuta ilişkin süreçleri kavramak, aynı zamanda pek çok başka şeyi anlamak demektir'. Ne var ki, malûm olanın asimetrik cinsiyet ilişkileri ekseninden okunduğu çalışmalara ancak 1990'larla birlikte rastlıyoruz. Beyer'in işaret ettiği 'süreçler'in ve 'pek çok başka şey'in bu asimetri prizmasından nasıl kırıldığını bu takribî 15 yıllık çalışmalar gösteriyor bize. Söz konusu çalışmaların bir bölümü, geleneksel evleri ve kadınların ev içi rollerini merkezine alan, kültüralist ve etnografik denebilecek bir bağlama yerleşir'

Diğer yandan, Erdoğan Erkarlan (2004) konut tasarımının cinsiyetler arası bir mücadele alanı olarak da okunabileceğini önerir. Erdoğan Erkarlan'a (2004) göre, modern konut tasarımında cinsiyet rollerinin temsili, eski zamanlardan bu yana fiziksel yapıları çevreye sızmış rasyonel / irrasyonel dikotomisi çerçevesinde analiz edilebilecek bir fenomendir. Domestik ve kamusal alanların ziyadesiyle cinsiyetlenmiş bir surette ayrıştırılmasıyla kadınların 'erkek-yapımı çevre'de marjinalizasyonuna odaklanan yazar, mimari ürünlerin hem kullanıcıları hem de tasarımcıları olarak kadınların kuşaklar boyunca asimetrik güç ilişkilerinden muzdarip olduklarının altını çizer. Ev içi ve ev işinin modern mimarlıkla beraber "otomasyonu", yazara göre, kadınların kamusal alana erişimlerini olanaklı kılan etmenlerden biri olmakla beraber, ironik bir biçimde, ev içindeki 'hegemonya'larını da zedeleyen bir etkiye sahiptir (Alkan, 2012).

Kent ve konutun cinsiyetçi imgeleri, kamusal, özel ayırımının belirgin olarak ayrıldığı modern döneme rastlar. Konut, endüstrileşmiş kentin kaos, kirlilik ve yoğunluğundan kaçış anlamında kullanılagelmiştir. Duncan'ın (1996) da belirttiği gibi kamusal/özel dikotomisi hem politik hem de mekansal olarak çoğunlukla cinsiyet farklılıklarını geleneksel ataerkil heteroseksüel güç ilişkileri olarak tanımlamak, kontrol etmek, kuramsallaştırmak, ve kuşatmak amacıyla kullanılmıştır (Baydar, 2007).

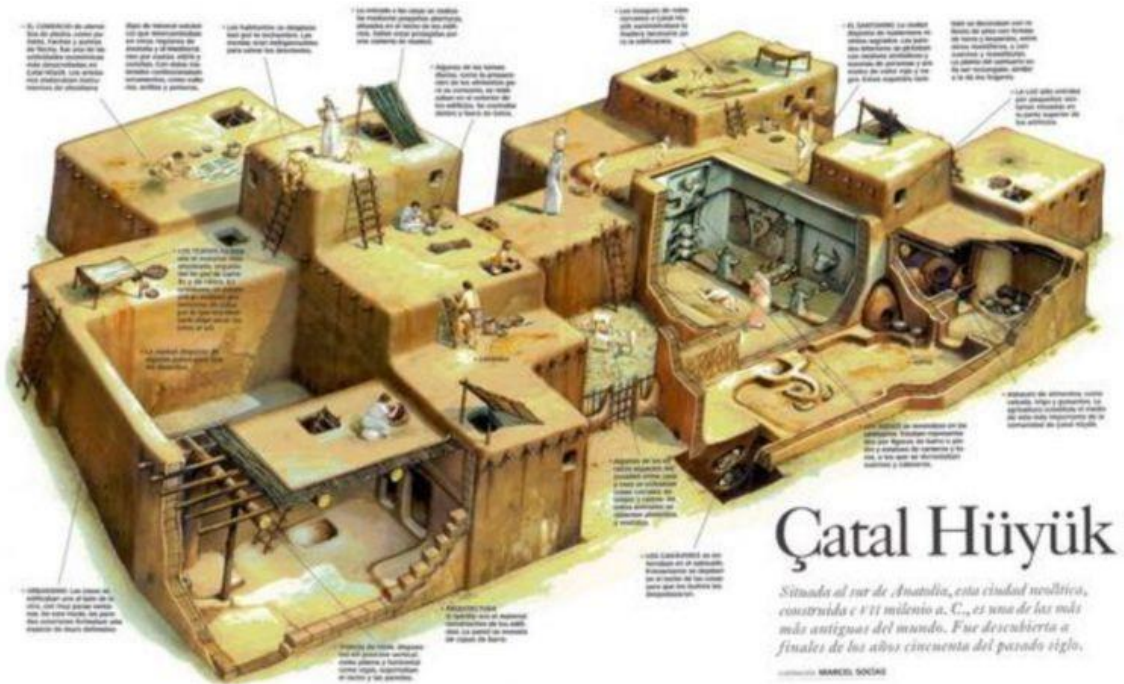
Özbay (1996) ise, modernleşme sürecine koşut olarak, 'mekânda cinsiyet ayrımı: harem ve selâmlık, ev emeğindeki farklılaşma ve görünürlük, mekânda cinsiyet ayırımının kalkması: misafir odaları, apartmanlaşma, salonların gündelik kullanıma açılması ve mutfaklardaki değişim ve işbölümü'nün izlerini sürmek suretiyle, Türkiye'de kamusal'ın özel olduğu bir mekân kullanımından, özel ve kamusal alanın ayrıştığı ve takibinde, özel'in kamuya açıldığı bir mekân kullanımına geçişi gözleme imkânını sunar. Modernleşme sürecindeki karmaşık dinamiklerin Türkiye konut kültüründeki sosyo-mekânsal değişimlere yansımaları açıklamaya çalışan bir başka araştırmacı İnce Güney'dir (2009). 1920'lerden 1990'ların sonuna kadarki dönemi inceleyen çalışmasında yazar, Ankara'daki değişimleri ülke genelindeki değişimlere model olarak kabul eder. 20.yy. Ankara apartman dairelerinin mekânsal organizasyonunda yaklaşık 80 yıl boyunca yaşanan değişimler üzerinden cinsiyet rol ve ilişkilerinin yanı sıra, hane içi mahremiyet algılarındaki dönüşümlere de bakan İnce Güney, apartman konutlarının gerek

tasarım gerekse kullanımlarındaki değişimlerin, sosyo-kültürel değişimin izlerini sürmede ne gibi referanslar oluşturabileceğine dair de bir fikir verir (Alkan, 2012).

Türk kültürü ve Türk dili'nde, kadınlar ve konut arasındaki bağlantıyı ifade eden zengin ifadeler mevcuttur. Ev, kadınların sosyal statüsünü, medeni halini ve ahlaki durumunu belirler. Bütün bunlar, Türk kültürünün eve verdiği önemi ve bir kadının evinin evde olduğu görüşünün baskınlığını yansıtmaktadır. 'Yuvayı dışı kuş yapar'. Bu ünlü atasözünün birçok anlamı vardır. Fiziksel çevre açısından kadın, mekânın organizasyonu, bakımı ve üremesinden sorumludur. Toplumsal çevre bakımından, kadın, o bölgede yaşayan ailenin barış ve mutluluğundan sorumludur ve onların tek garantisi budur. Ruhani anlamda, kadın evin tek sahibidir, çünkü mutfaktan sorumlu olan kişi olarak ocağını sınıksız tutan ve evin sembolik sürekliliğini sağlayan kişidir. Yalnızca 'Yuvayı dışı kuş yapar'; değil, kadınlar da evle olan ilişkilerine göre de sınıflandırılır: ev kadını, ev kızı (işe gitmeyen, genç bir kadınla ilgilidir) ve çalışan kadın (ev dışında çalışanlar için geçerlidir). Kadın ve ev arasındaki bağın algılanan ahlaki yönü, kötü kadınları belirtmek için kelimenin tam anlamıyla 'Sokaktaki kadın' ifade eden, sokak kadını teriminin kullanımında belirgindir. Evlenmeden belli bir yaşa erişen kadınlar, durumlarını tekrar ikamet ettikleri yer olarak belirten standart bir cümle ile tanımlanır: 'evde kalmak'. Bununla birlikte, aynı durumda olan bir adam sadece bekâr olarak tanımlanmaktadır. Keza evlenmek kelimesinde 'bir eve sahip olmak' olarak yorumlanabilir. Bir çift hazır olduğunda, gelin ve damat da 'dünya evine girmek' olarak adlandırılır. Bu mecazi ifade, aynı zamanda evliliğe, yeni bir fiziksel yerleşime bir geçiş olarak işaret eder. Bu kavramda cinsiyet ayrımı yapılmamasına rağmen, pratikte evlenerek farklı bir yerde yaşama başlayan kadınlardır. 'Bir kadının yeri evidir', fakat evde bile kadının yeri yoktur - kendi özel bir yeri yoktur.

1.2. Cinsiyet ve Mimarlık/Mekân ilişkisi

James Mellaart'ın dünyadaki en eski yerleşim yerlerinden biri olan (M.Ö. 7. yy) Çatalhöyük'te yaptığı çalışmalara baktığımızda; çatıdan bir merdivenle ana mekâna girilen evde, büyük mutfağın içerisinde ocağın, yakıt için bir veya daha fazla fırının ve depolama alanının olması ve çatıyı yiyecek hazırlamak ve kurutma için, çanak çömlek yapmak için kullanıyor olmaları evin ağırlıklı olarak kadının yeri olduğunu kanıtlamaktadır. Çatalhöyük örneğindeki ev fikrinin kutsal bir yer olarak köklerinin tarih öncesine kadar uzandığını göstermektedir (Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3).

Şekil 1. Çatalhöyük'teki komşuluk ilişkilerini içeren illüstrasyon (URL-1).

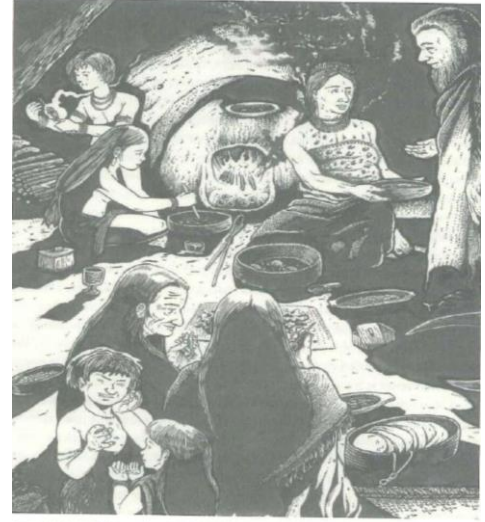
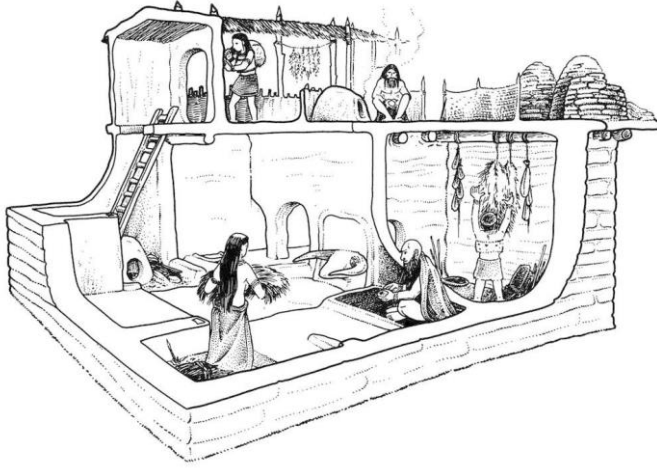
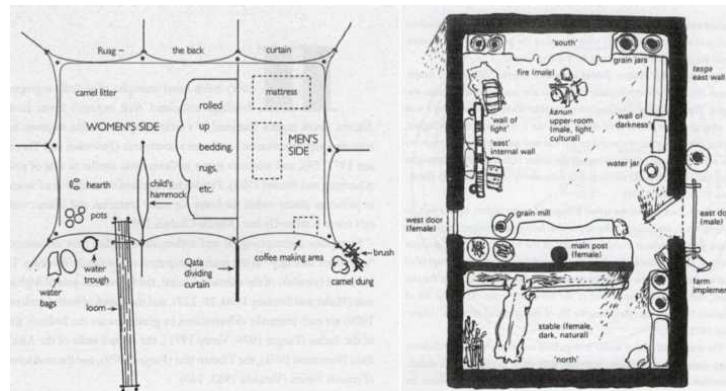

Figure 3.1. A daily meal at Çatalhöyük. Drawing by John Swogger. Used with permission of the Çatalhöyük Archaeological Research Project.

Şekil 2. Çatalhöyük'teki sosyal yaşantıdan kesitleri içeren illüstrasyonlar (URL-1).

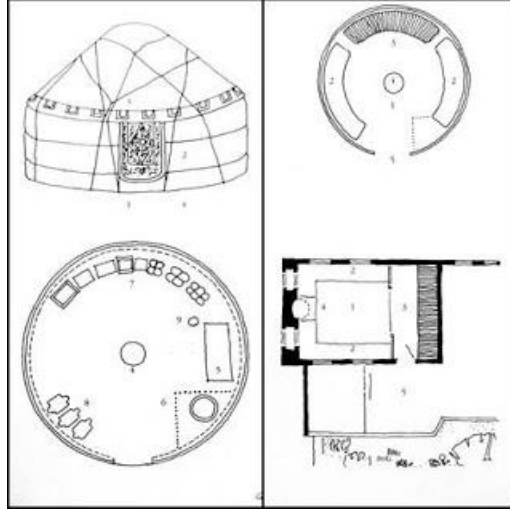
Şekil 3. Çatalhöyük buluntularından Ana Tanrıça Heykeli (URL-2)

Şekil 4. Bedevi Çadırı, geleneksel Cezayir Evi, Yurt, Moğol Çadırı (Spain, 1992).

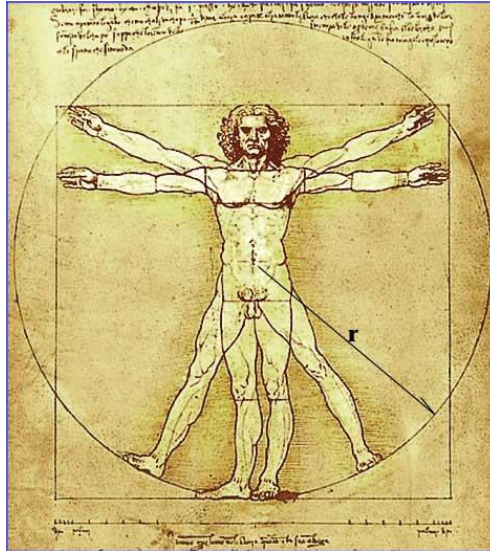
Bedevi Çadırı'nda kadın ve erkeğin alanlarının ayrıldığı görürüz. Geleneksel Cezayir Evi, tüm toplumsal ilişkilerin görünürlük kazandığı bir mikrokosmos olarak tanımlanan Türk çadırı (Yurt) ve her aile bireyi için oturma, yeme ve uyuma alanlarının ayrı ayrı tanımlandığı Moğol çadırı (Ger) bu çerçevede ele alınabilecek benzer yaklaşımların şekillendirdiği örneklerdir (Spain, 1992) (Şekil 4).

Batı kısmı erkeklere, doğu kısmı kadınlara ayrılan kubbe biçimli 'yurt'larda şeref köşesi, erkeklerin tarafında bulunmakta, çeşitli alet ve yiyecekler de kadınların tarafında depolanmaktaydı. Bu bağlamda, çadırdaki mekân düzenlemesi ile geleneksel Türk konutundaki oturma odaları ve özellikle de baş odanın düzenlenmesi arasında bir benzerlik kurulabilir (Bammer, 1996). Fakat İslamiyet sonrasındaki konaklarda görülen harem ve selamlık gibi kadınla erkek arasında mimari bir ayırım söz konusu değildir. Bu ayırım yalnızca davranış biçimiyle ifade edilmektedir. Aynı dönemlerdeki Bedevilerin çadırlarında bulunan erkeklerin bölümünü kadınlarınkinden ayıran bir 'perde duvar' da görünmemektedir (Bammer, 1996). Çadır dışında ayrılmayan erkek ve kadın yaşamı, çadır içinde de ayrılmamıştır. Hatta İslam toplumlarında görülenin aksine kadınlar erkeklerle birlikte oturmakta ve konukları ağırlamaktaydılar (Ediz, 1995). (Şekil 5)

Şekil 5. Yapılan araştırmalarda Orta Asya'daki çadır ile Anadolu'daki Türk evi arasında büyük bir benzerlik olduğu belirtilmektedir (URL-3).

Klasik dönemde ise, beden yani tüm bedenleri tarifleyen ve tanımlayan eril beden matematiksel olarak resmedilmeye çalışılmıştır. "Vitruvius" Mimarlık Üzerine On Kitap'ta matematikselleştiren beden ile mimari ürün arasındaki ilişkiyi dile getirmektedir (Güven, 2005) (Şekil 6).

Şekil 6. Leonardo da Vinci'nin 1487'de görselleştirdiği Vitruvius'un ideal eril bedeni (URL-4).

Wigley'e (1994) göre, Leon Battista Alberti'nin 15. Yy'da On the Art of Building in Ten Books'ta cinsiyet ayırımına dayalı mekânsal kurgulara değindiği kitabında, evsel alanı ele aldığı bölüm, ataerkil otoritenin uygulamalarına ve yarattığı denetim sistemine dair açık göndermeler içermektedir. Kadın, dış dünyadan mümkün olduğunca uzak, belli mekânlar ile sınırlandırmıştır.

Cinsiyet-mekân ilişkisi konusunda en yaygın temsil olarak Davidoff ve Hall (2002) 1830'lu ve 1840'lu yıllarda cinsiyete dayalı mekânsal farklılaşmayı 'ayrışık alanlar paradigması' karşımıza çıkar. Toplumsal kabullerde var olan karşıtlıklar ve hiyerarşik sistem egemen kamusal erkek üretim bölgesi ile dışı bir yeniden üretim alanı olan evsel alanı birbirinden ayırmaktadır (Rendell ve ark., 2000). Kadını kamusal alandan dışlayan görüşün, onu ev ile eşleştirdiğini, evi ise kadına atfedilen erdem, fazilet ve beceriklilik gibi özelliklerle tanımladığını belirtilmektedirler. Bu çerçevede, 19.yy burjuva sınıfı kadını, ev ile eşleştirilen yaklaşım, 15.yy'da Alberti'nin pek uzak görünmemektedir (Korkmaz ve Allmer, 2013). Yaşanan cinsiyetler arası ayırım, mekânsal farklılaşmayı da beraberinde getirmektedir. Toplumsal cinsiyetin oluşum süreci ile fiziksel çevrenin oluşum süreci karşılıklı etkileşimle birlikte gerçekleşmektedir. Cinsiyet rolleri çevreyi şekillendiren bir güç olurken, biçimlenişindeki kültürel unsurlarla çevre de toplumsal cinsiyetin oluşmasında bir öge durumunda yer almaktadır (Kayasü, 2002).

Kullanım pratikleri ya da toplumsal algıda konumlandırıldıkları yer doğrultusunda mekânların dışı ya da eril kodlarla cinsiyetlendikleri görülmektedir. Bu doğrultuda, 'mekânın cinsiyeti' ya da taşıdığı dışı ve eril kodlar bir sorunsal olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyetin mekânla ilişkisi kamusal alan/özel alan ayırımının kuruluşuyla bağlantılıdır. Cinsiyet ile mekân arasındaki eşleştirme genellikle, kabul görmüş davranış kalıpları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Geleneksel normlarda kadın daha çok özel alan yani konut ile eşleştirilirken, erkek ise kamusal alan ile eşleştirilir. Bu kabullerde, kadın genellikle şefkat, öznellik, duygusallık gibi özelliklerle eşleştirilirken, erkeklerin dünyası (çalışma hayatı anlamında) nesnellik, yarış hali, rasyonalite gibi kavramlarla ilişkilendirilmektedir. Mekânsal anlamda bu ilişkilendirme, özel ve kamusal alanın parçalanmasını getirmekte ve cinsiyet rollerinin desteklediği kadın ve erkek stereotiplerine atfedilen özelliklere göre mekânı ayırmaktadır (Weisman, 1992). Eril kamusal mekânın kadınları dışlayan tavrına karşılık kadınlar, eril soyut mekân karşısında gündelik, bedensel yaşam pratikleriyle iç içe olan yeri korumaya çalışmaktadırlar. Öte yandan özel yaşam alanı, ev de denetim dışı bırakılmamakta, kamusal mekânı kuran eril rasyonalite evi de aynı mantıkla biçimlendirmek istemektedir.

Konut alanı, günlük yaşamdaki farklılıkların ve hiyerarşinin tanımlandığı, kadın-erkek ayırımının sürdürüldüğü birincil alan olup, yaşanan mekânsal ayrışmanın merkezinde durmaktadır. Mutfak ve yatak odası daha dışıl alanlar iken, oturma odası ya da salon olarak adlandırılan birimler daha eril bölgeler olarak nitelendirilir. Görüldüğü üzere, başta mutfak olmak üzere, yalnızca servis alanları kadın ile eşleştirilmektedir. Bu mekânsal ayrışma, kabul görmüş davranış kalıpları üzerinden izlenebilmektedir. Örneğin, Türk kültüründe hala evlilik hazırlıkları sırasında yapılacaklar, alınacak eşyalar taraflar (iki aile) arasında pay edilmektedir. Kız tarafı daha çok yatak odası ve mutfaktan sorumlu iken, erkek tarafı salon ve kalan mobilyalardan sorumlu tutulmaktadır. Bu paylaşım tarafların günlük yaşamdaki rollerinin belirlenmesinde de etkin olmaktadır. Evin içe dönük yüzü kadının hâkimiyetine verilirken, dışı bakan yüzünün de erkek ile eşleştirildiği görülmektedir (Özgüder, 2010).

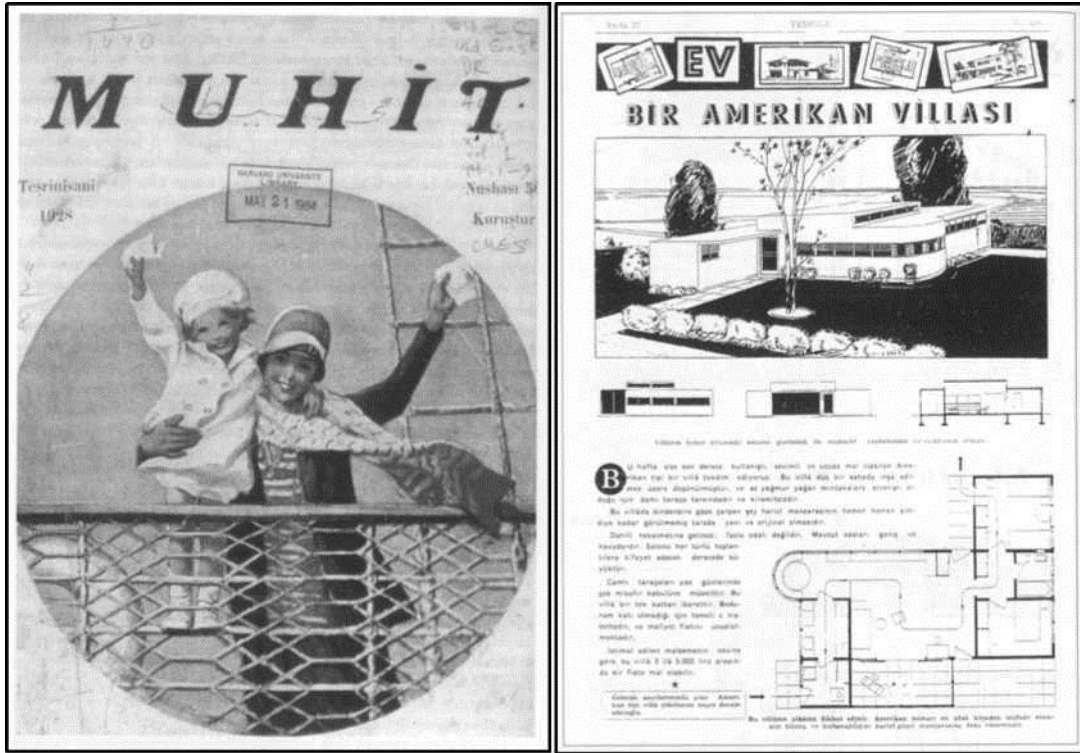
Sonuç olarak, ev, sosyal sistemin yeniden üretildiği en küçük birimdir. Mimari mekân, statü ayrımlarının cinsiyete göre korunmasında da rol oynar. Binaların mekânsal yapısı, toplumsal ilişkilerin ya da bireylerin birbirleriyle ve topluluklarla ilişkilerini bünyesinde barındırır. Bu nedenle konutlar, kadınlar ve erkekler arasındaki aile ve toplum arasındaki ilişkilerdeki idealleri ve gerçekleri yansıtmaktadır. Evin dışındaki alan, ev içindeki boşluk, sosyal ilişkilerin yeniden üretildiği alana dönüşürken, sosyal ilişkilerin (yani durumun) üretildiği arenada olur. Cinsiyet ayırımı bu nedenle evde olduğu kadar dışarıda da yapılmaktadır (Spain, 1992).

Kadının mekânı, temel olarak ev veya odadır. Ancak bunu bazı durumlarda büyük kamusal yapı ölçeğine kadar genişletebiliriz. Tanrıçalar için yapılan tapınaklar, rahibelerin kurdukları manastırlar vb. Kent kamusal mekânları da, kültürün izin verdiği ölçüde, kadınların gündüzleri kısmen ve seyrek olarak kullandıkları mekânlar arasındadır. Kadına ait ya da kadının kullanabileceği mekânın sınırları, modern zamanlara gelene kadar, genellikle burada bitmektedir. 'Büyük mekânlar' ise, erkeklerindir. Kent, bütün yapılarıyla ve kurumlarıyla, bütün uygarlıklar için, kesinlikle bir erkek mekânıdır. Kent bölümleri, kentin kamusal mekânları da erkek egemenliğindeki mekânlardır.

Konut her zaman bir aile konseptiyle bağlantılı olarak düşünülür ve ailenin mahremiyetinin sağlandığı alandır. Konut, kültür ve ideoloji açısından konuta bakarken, ailenin ve mahremiyetin anlaşılma şekilleri de değerlendirilmelidir. Bu açıdan hâkim tutumlar Türkiye'de Batı'nınkinden farklıdır. Örneğin Türk toplumunda kadını gizli tutma, özellikle toplumdaki kadını belli bir mesafede tutma önemli bir durumdur. Restoranlardaki 'Aile odaları', 'Aile yerimiz vardır' buna en güzel örnektir.

1.3. 1930'ların Modern Yaşam İmgesi-Konut Mekânı ve Kadın...

Her ne kadar bu görsellerin çoğu doğrudan Ladies' Home Journal, Woman's Home Companion ve Scherl's Magazine gibi Batılı kaynaktan alınmışsa da, 1930'ların sonunda Emin Necip Uzman'ın, popüler Cumhuriyet dönemi dergisi Yedigün'ün 'Ev' bölümünde yer alan haftalık katkıları gibi, başka Türk mimarlarının da tasarımları diziler halinde yayımlanmaya başlamıştı. O dönemde yayımlanan Muhit, Yedigün, Modern Türkiye Mecmuası ve Yenigün gibi dönemin birçok resimli dergisinde, evlerin planları ve dış yanında iç düzenlemelerle eşyanın, 'Avrupa ve Amerikan evlerinde olduğu gibi' (çay ve kahve için küçük yan sehpa, geniş abajurlu masa lambaları, döşemeyle uyumlu perdeler vb) düzenleniş biçimlerini anlatan bilgilere de yer veren ev örneklerine özel bölümler ayrılmıştır (Bozdoğan, 2002) (Şekil 7).

Şekil 7. Muhit Dergisinin ilk sayısının kapağı (solda). Modern kadın, modern anne imgesi (Bozdoğan, 2002). 1939 tarihli Yedigün Dergisi Amerikan Banliyö yaşantısına öykünen bir görsel (sağda) (Bozdoğan, 2002).

Aydın bir eş ve anne olarak kadın yuva kurma sürecinde modernleşmeye katkıda bulunmaya özendirilirken, aile yapısı da değişmiş; çekirdek aile kavramı idealleştirilmiştir. Başat kavramlar artık, modernlik, sadelik, konfor, temizlik gibi kavramlar olmuş, geniş yüzeyli, dışa açılan, bol pencereci mekânlarla birlikte mahremiyet anlayışı da değişmiştir. Konut, gerek mimari üslubu, gerekse içerdiği teknik donanım ve mobilyalarla modernliği sembolize etmenin aracı olmuştur.

Cumhuriyet'ten sonra, kadın ve erkeğin toplumsal yaşamda bir arada olması anlayışı, konut mekânlarında da cinsiyet ayrımının kalkması şeklinde konuta yansımıştır. Harem ve selamlık orta sınıflarda oturma odası ve misafir odasına dönüşmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki misafir odaları, orta sınıf kadınlar için toplumsal hayata açıldıkları 'pencereler' gibidir (Özby, 1995).

'1923'te Cumhuriyet ilan edildiğinde, İstanbul'da, geleneksel geniş aile yerine, çekirdek aile kavramı çoktan benimsenmeye başlamıştı; en azından genel konut mekânı bağlamında bu böyleydi, hatta

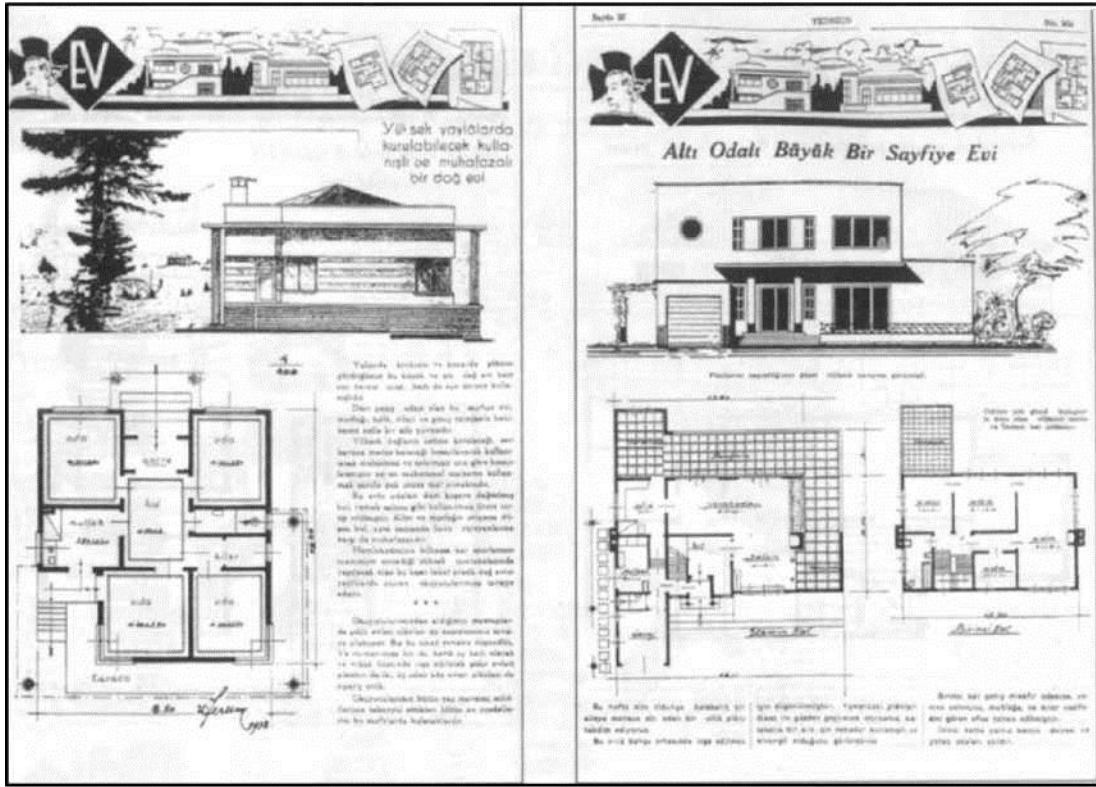
'İyi' hallilerin evlerindeki harem-selamlık ayrımı geçmişte kalmıştı bile'. Bahçe içindeki geleneksel ahşap "Türk evi" -ki bu geleneksel Türkyaşam kültürünün (Wohnkultur) 400 yıllık kültürel ikonuydu- daha henüz Cumhuriyet'in Batılılaşma'sından ve modern yaşam simgesi olarak 'kübik ev'in ortaya çıkmasından önce, artık Batılılaşmış İstanbul seçkinlerinin gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalmaya başlamıştı (Bozdoğan, 2003).

Modern ev üzerindeki Cumhuriyet söylemi, çekirdek aileye, özellikle de ulusal görev olarak anneliğe ve ulusal yeniden doğuşun 'ocağı' ya da kutsal mekânı olarak aile evine yüklenen ulusalcı vurgulamanın bir uzantısıydı. Kemalist dönemde kadının "kurtuluşu" meselesinin, bugün bildiğimiz iç çelişkilerine de işaret eder biçimde, kadının yaşamının ev dışında ve işyerinde odaklaşması düşüncesi, önde gelen birçok Cumhuriyetçi aydın tarafından küçümsenmekteydi. İdeal örnek hala yaşam dünyası ev ya da 'aile yuvası' olan aydın bir eş, anne ve arkadaş olan kadındı. İdealize edilen bu yuva imajı, yuvayı kuran kadının becerisiyle zevkli ve tutumlu bir biçimde düzenlediği 'güzel, rahat, sade ve kullanışlı' modern evdi. Bir aile dergisinde 'yazlık villa' tasarımına eşlik eden bir yazıda şöyle deniyordu: 'İşte size saadet yuvası... Ucuz, güzel havadar bir köşk. Bir banyo, bir mutfak, geniş ve havadar bir yatak odası ile bir yemek odası ve salondan ibaret akşam yemeklerinizi zarif zevceniz ve güzel çocuğunuzla beraber yemek odasının önündeki taraçada yiyebilir, sonra da şezlonglara uzanarak tatlı tatlı konuşabilirsiniz.'

Cumhuriyet Rejiminin Kadın ve Aile Yaşamı Üzerinde derin izler bıraktığı hiç kuşkusuzdur. Bunu 1936 yılında yurda getirilen Fransız kent plancısı Henri Prost da dile getirmiştir. Prost, peçe kullanımının kaldırılmasıyla, kafesli eski evlerden uzaklaşarak, asansörlü, kaloriferli ve suyu devamlı akan apartmanlara taşınıldığını belirtmiştir. Bu açıklama, Cumhuriyetin ilanından sonra Türk aile yapısında yaşanan değişimlerin, planlamasında geleneklerin ve İslam dininin belirleyici olduğu Türk konut mimarisi üzerinden okunması bakımından önemlidir. Kabul edilen Medeni Kanun ile kadın erkek arasında eşitlik kavramının sağlanmaya çalışılması, kadının eğitim ve iş hayatına atılma çabaları konut planlamalarına da yansımıştır. Fikir hayatında uygulanan devrimlerle kadınların serbest ve özgür bireyler haline gelmesi konut planlamalarında harem-selamlık kavramlarını ortadan kaldırmaya başlamıştır. Halkın bir kısmı yeni tip apartmanlara taşınırken bir kısmı da Marmara ve Boğaz sahillerinde aynı konforu sunan bahçeli villalara yerleşmiştir. Çokevliliğin de hüküm sürdüğü baba erkil aile tipinden -1922-28 yılları arasında yapılan devrimlerle- modern aileye geçilmiştir (Özakbaş, 2015) (Şekil 8).

Bu dönemde mimarlığa da yansıyan modernizm üslupsal belirleyici olarak kübik evde ifadesini buluyordu. Bu anlayışla İstanbul'un gözde Boğazköylerinde ve Anadolu yakasında, özellikle de Bebek, Amavutköy, Moda, Suadiye ve Göztepe'de kübik görünümlü evler ve villalar yapılmıştır (Bozdoğan, 1996). Apartman yaşamının sağlıksızlığına ve getirdiği 'evsizlik' duygusuna karşı idealleştirilen villalar ve bu villalara uygulanan kübik tarzı artık çeşitli dergilerde yer almaya başlıyordu (Yağcı, 1998).

Modern yaşam imgesi olarak beliren 'kübik ev' terimi, Erken Cumhuriyet dönemi toplumunun yaşama şekline direk etki etmiş; evrensel ve sosyal bir değişimi yaratmaya başlamıştır. Bu değişime paralel olarak 'kübik ev' terimi, batılılaşmış, laikleşmiş modern hayat tarzının bir ifadesi olarak sıklıkla kullanılagelmiştir. 1930'larda Modern Mimarlık akımının özelliklerini taşıyan sade kübik biçimleri, düz çatıları ve terasları ile geleneksel konutlardan hayli farklı olan "kübik evler", batılı yaşam biçiminin önemli simgelerinden birisi olarak görülmektedir (Şekil 9). Modern konutun halk tarafından kabul görmesi ve yaygınlaşması amacıyla, Cumhuriyet ideolojisinin önemli eğitim araçlarından birisi olan radyodan, modern konutu tanıtan anlatımlar yapılmakta; Muhit, Yedigün ve Modern Türkiye Mecmuası gibi dönemin, her türlü konunun işlendiği popüler dergilerinin sayfalarında, modern, kullanışlı, ucuz ve sıhhatli evlerin tanıtıldığı bölümlere yer verilmektedir. "Ev ve eşya", "hayalinizde yaşayan evler", "ev", "güzel evler", gibi başlıklarla tanıtılan konutlar, resimleri ve projeleri ile idealize edilen konut yaklaşımını ortaya koymaktadır (Dokgöz, 2012).

Şekil 8. Soldaki görselde modern, kullanışlı ve muhafazalı bir dağ evi, sağdaki görselde altı odalı büyük modern bir sayfiye evi resmediliyor (Bozdoğan, 2002).

Şekil 9: Dönemin modernist eğilimini anlatan ‘Küçük mimarlık örnekleri’ Küçük Ev (Bozdoğan, 2002).

Yerleşik söylemde savaş yeri erkeğin, ev kadının alanıdır. Yuvayı dışı kuş yapar. Her ne kadar erken Cumhuriyet döneminin resmi söyleminin önemli bir kısmında kadınların kamusal alanda yer alması savunuluyorsa da, 1930’ların ‘modern kadın’ imgesi büyük ölçüde de aydın eş, okumuş anne ve bilgili

ev kadınıyla özdeşdir. Eş, anne, evkadını kimlikleri evde konumlanan kimlikler. 1932 yılında Muhit dergisinde yayınlanan 'Memuriyet Sizin Olsun Yeni Kavuştuğum Evim Bana Yeter' başlıklı makale bu yaklaşımın en çarpıcı örneklerinden biridir.

Yavrularımın odasını, güneşin hayat verici ışıklarına açmak için her sabah pencereye yaklaşırım. Önümde titreyerek yayılan ve Boğazın şurasında burasında daralan, adeta kaynayan, göl halini alan deniz; karşıımızdaki sahilde gür yeşilliklerle gülen kıvrımlar, Göksu... Gözlerimi kendilerine çekerler; bir müddet durur, bekler ve galiba biraz da dinlenirim.

İskeleden ayrılan, evimizin önündeki sete adeta sürünerek geçen vapurun rengârenk kalabalığı, gözlerimi oylar.. İşleri başına gittiklerini bildiğim vapurdakiler arasındaki kadınlar, bana eski iş hayatımı hatırlatır. O zaman ne garip fikirlerim varmış diye kendime hayret ederim.

Bir zamanlar zannedirdim ki bir hanım, ne olursa olsun dışarda çalışmadıkça basitlikten ve sinsilikten kurtulamaz.. Hatta evlendikten sonra da bu fikrimi en kıymetli bir mücevher imiş gibi muhafaza ettim. Aile hayatıma bir yavru bebeğin karıştığı senelerden evvelki vakti hep evimizin haricinde çalışmakla geçirmiştim. Ziraat Bankasında iyi, oldukça bol maaşlı bir vazifem vardı. Müessesenin itimadını ve hürmetini kazanmıştım. İşimi o kadar benimsemiştim ki tahsil gören ince ve zeki bir kızın ev idaresile, zevce ve anne olmak hevesile yaşamasını çok gülünç bulurdum.

Bundan iki sene evvel, bir gece eski mektep arkadaşlarımdan Fevziyeye tesadüf ettim. On seneden beri memuriyette çalışan bu arkadaşım büyük terakkiler göstermiş ve iyi bir mevkie geçmişti. Eskiden şen, şuh ve zarif olan Fevziyeyi tanımakta hayli müşkilata uğradım: Sert, haşin, ölçülü bir hanım. Neş'esini, kakkahasını, ahengini, cana yakınlığını tamamile kaybetmiş. Bütün bunlara mukabil bir fikri var: vakit, nakittir.

Her şeyi para ile ölçüyor. Her şeyi para arkasından görüyor. İnceliğini, zarafetini, hür yaşamak hakkını... hep para sevdasına değiştirmiş. Asıl kendisine hiç benzemeyen ikinci bambaşka bir şahs olmuş..

O gecedan sonra düşüncelerim bir az mülâyimleşti. Müstakbel kendimin krokisi karşısında olduğumu anladım ve vaktimi paradan mada bir şey için sarfetmeğe karar verdim.

İşimden istifa ettim. Bu kolay olmadı, fakat kararım karardı. Bu cesur hareketten sonra.. cemiyet münasebetlerimizi genişletmeye çalışıyordum. Müsafir karşılamak, ağırlamak kolay şeyler değildir. Hele bizim gibi zengin olmayan bir aile için.

Sonra.. Sevgili kiraatlerime döndüm, sonra ben mektepte iken güzel eserlere müptelâ bir okuyucu idim. Tekrar Halit Ziyaya, Reşat Nuriye, Hüseyin Rahmiye kavuştum. Anna Karenin, Verter, Ladam Okamelya, Pol ve Virgini... Hepsi kütüphane içinden bana tebessümlü bir karşılama hazırlamıştı.

Şimdi mecmualar, hususile sevimli MUHİT bana dost sahifelerini açmıştı. Yevmi gazeteleri takip ediyordum. Ve bütün bu kraatlerde akşamları için kocamla enteresan konuşma mevzuları oluyordu. Fakat asıl en büyük hayat değişikliği semt ve ev değiştirmekle oldu:

Şişliyi bırakarak boğaz içinde mütevazı bir eve taşındık. O zamana kadar benden hiç ayrılmayan hislerimi ıslah ettim. Nakış işleyen kadına, dantel ören hanıma, turşu kuran Ayşeye, bahçe belleyen Fatmaya karşı duyduğum istihlafı attım. Onları hakir görmez oldum. Eski fikirlerimin ne kadar bayağı olduğunu anladım!

Şimdi bir bahçem var. İçindekileri pek çok sevmeğe başladım.

Bahçemin ve çiçeklerimin güzelliklerini nasıl anlatabilirim. Ziraî eserleri bulup okuyorum. Büyüyen her fidanın, yetişen her meyvenin, sebzenin, çiçeğin karşısında heyecan dolu zevkler duyuyorum. Soframın üstünde gülümsiyen her mahsulümde adeta iftihar ediyorum.

Mutpak, bahçeden sonra, bana hayatın zevklerini tattıran ikinci amil oldu.

Benim şimdi mutpağıma ve bahçeme dair küçük bir kütüphanem var. Mecmuaların bazı parçalarını keserim, nazarı dikkatimi celbeden hanımlardan notlar alırım, onların bazısında öyle bilgiler vardır ki hayret etmemek elde değildir.

Tasavvur edelim ki ebeveynimiz hayattadır ve bizim oturduğumuz şehirde yaşıyorlar. Öyle zamanlarımız olur ki bize biraz nazaret biraz tahakküm etmek isterler ve böyle bir nazaret altına girmek hoş gitmez.

Fakat şimdi anlıyorum ki ana baba en müşkül zamanlarınızda sizi terketmeyen yegâne sevgi dolu insanlardır. Onlar icap edince derhal size kucaklarını ve aile yuvasını tekrar açarlar. Söyliyebilirim ki babam ve annem üç sene evvel ölmüş olsalardı onları hiç öğrenmemiş, anlayamamış bulunacaktım.

Bir kadının çocukları onun bekâsıdır, ebediyetidir. Ben, bu sevgi ikimizi birden mahvetmesin, gülünç bir vaziyete sokmasın diye kendimi idare etmeğe çalışıyorum, ama bu muhabbetin esiri olduğumu hissediyorum. Çocuğumun bana karşı gösterdiği sevgi benim için en büyük saadettir.

Yalnız çocuğa, kendisini o kadar alâka ve uğraşmaya değer bir şey gibi tanıtmamak güç olduğu kadar da elzemdir.

Çocuğu en doğru şekilde büyütmek için, nadide bir fidan yetiştirirken olduğu gibi üzerinde çalışılacak toprağı tayin etmek, kazmak, çapalamak, gübrelemek, sulamak, güneşe ve yağmura açık bulundurmak, münbit bir hale getirmek, ondan sonra da genç tohumu büyümeğe bırakmak lazım gelir. Bu, zaman alır, güç ve zor bir iştir. Fakat mesaide ebediyete değen bir zevk vardır.

Evimin daracık görünen muhiti mutpağıle, bahçesile, çocuklarile zannettiğimden çok daha geniş vedeğerli olduğunu ispat etti. Orada iç sıkıntısının dayer bulamayacağına inandım.

Hayat ortaklarının ham ve cahil olmamaları ve birbirine uygun mizaçta bulunmaları çok lâzım olan iki şarttır. Bu iki şartın bir ailede bulunup bulunmadığını anlamak için zekâyı, sabrı, maharet ve zamanı ortaya koymak, mütekebil bir hürmetin varlığına inanarak beklemek lâzım gelir. Mütekebil hürmetin ise kadına düşen kısmının daha ağır olduğunu da inkâr etmem (Muzaffer, 1932) (Şekil 10).

Bütün bu modern konfor araçları, kadınları ev işlerinin sıkıntısından -yemek pişirmek, temizlik/çamaşır yıkama vb. geleneksel evlerde yapılan bitip tükenmez işlerden- kurtaracak yeni olanaklar olarak yüceltilmişti. Ancak süregelen kültürel ve toplumsal kabuller ev dışında çalışan kadın düşüncesine karşıydıysa da kadın dergilerinde yer alan teknik donanımlı/son derece kullanışlı laboratuvar benzeri mutfak imajları, endüstrileşmiş Batı'daki özgün bağlamlarından yoksundu (Şekil 11).

Modernist kitle kültürü ile yaygın bir orta sınıf burjuva yaşamının olmadığı bir durumda böylesi minimal ve kullanışlılığa yönelik tasarımlar, Cumhuriyet döneminin hala oldukça geniş zengin ailelerinin (çoğu kez bir-iki akrabanın, hizmetçilerin ve bahçıvanın birlikte yaşadığı evlerin) ya da Türk yemek yeme alışkanlıkları ile uzun ve zahmetli yemek hazırlama kültürünün mekânsal gereksinimlerini yansıtmaktan çok uzaktı (Bozdoğan, 2002) (Şekil 12).

Memuriyet Sizin olsun!..

Şekil 10. 1932 yılında Ağustos ayı Muhit dergisinde Mufide Muzaffer imzasıyla yayınlanan Memuriyet Sizin Olsun!.. Yeni Kavuştuğum Evim Bana Yeter başlıklı, memuriyeti, neredeyse kendisini evinden ayrı düşüren bir gurbet hayatı gibi deneyimleyen yazarın metni (URL-5).

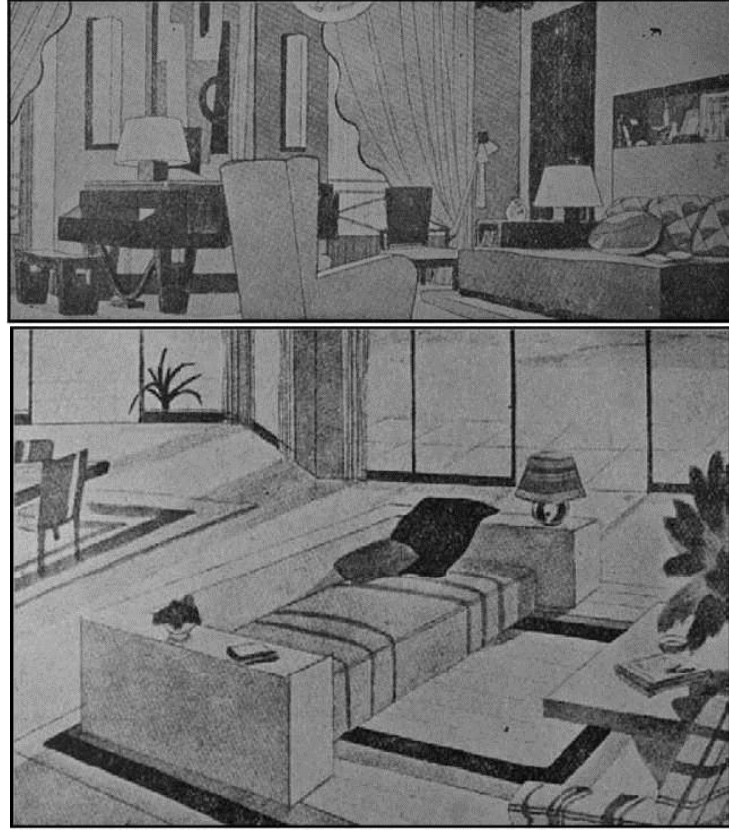

Şekil 11. Modern Kubik eşyalarla döşenmiş salon ve kullanışlı modern mutfak (Bozdoğan, 2002).

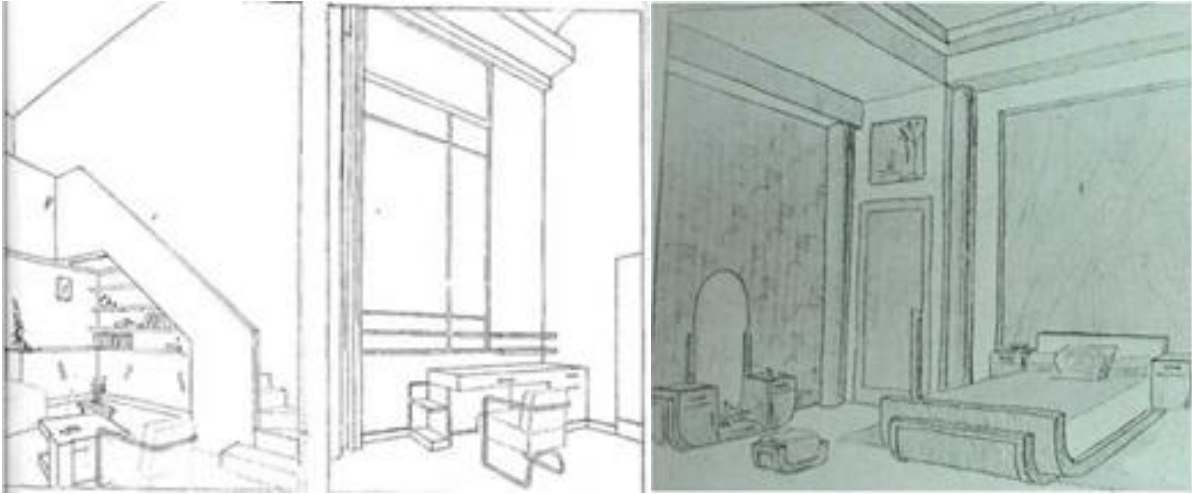
Şekil 12. Frankfurt Kitchen, Margarete Schütte Lihotzky (URL-6).

Bu dönemin konut yapıları, yeni geliştirilmekte olan çekirdek ailenin barınabileceği mekânlar olarak sunulmuştur. Kurgulanan yeni toplumsal yaşam tarzı, doğal olarak Osmanlı döneminin geleneksel yaşam kültürünün sürdürdüğü geleneksel evleri ve bu evlerin aynı işlevi barındıran odaları ve geniş sofaları yerine giriş holü ya da koridorlar çevresine dizili, belirli işlevlere göre farklılaşmış ve bu doğrultuda kurgulanmış odalar içeren batılı tarzdaki yaşam kültürüne bırakmaya başlamıştır (Şekil 13).

Şekil 13. Yeni evli bir kadının 'misafir odasından' görseller. Batılı iç mekânlara, geometrik mobilya tasarımlarına, Bauhaus'tan esinlenen aydınlatma elemanlarına, kaygan, parlak yüzeylere yer verilmekteydi. Gerçek yaşamda ancak birkaç Cumhuriyet dönemi iç mekânı bu imaja uyuyordu; çoğu durumda 1930'ların en yeni "kübik" görünümlü evlerinin içi, çok sayıda, oldukça eklektik (seçmeci) mobilyalarla doluydu (Bozdoğan, 2002).

Salonlarda Cumhuriyet dönemi iç mekân anlayışını resmeden bu durum, kübik görünümlü evlerin iç mekânlarının da Batılılaşma olgusu ile tasarlandığını göstermektedir. Evin diğer odaları da dönüşümden nasibini alıyordu. Yatak odaları, cinsiyet bağlamında düşünüldüğünde, güçlü cinsel imgeleri olan mekânlardır. Konutta da her zaman en özel yer olmuştur. Sıradan bir yatak odası bile uyumanın, dinlenmenin yanı sıra cinsel ilişkinin yer aldığı mekân olarak algılanmaktadır. Kimi yatak odaları ise, çeşitli dekoratif öğelerle; örneğin tavana yerleştirilen büyük boy aynalarıyla ya da dikkatle seçilen renklerle, özenle ayarlanan ışıklarla, bu konuda daha vurgulu bir hale getirilebilmektedir (Tümer, 2003) (Şekil 14).

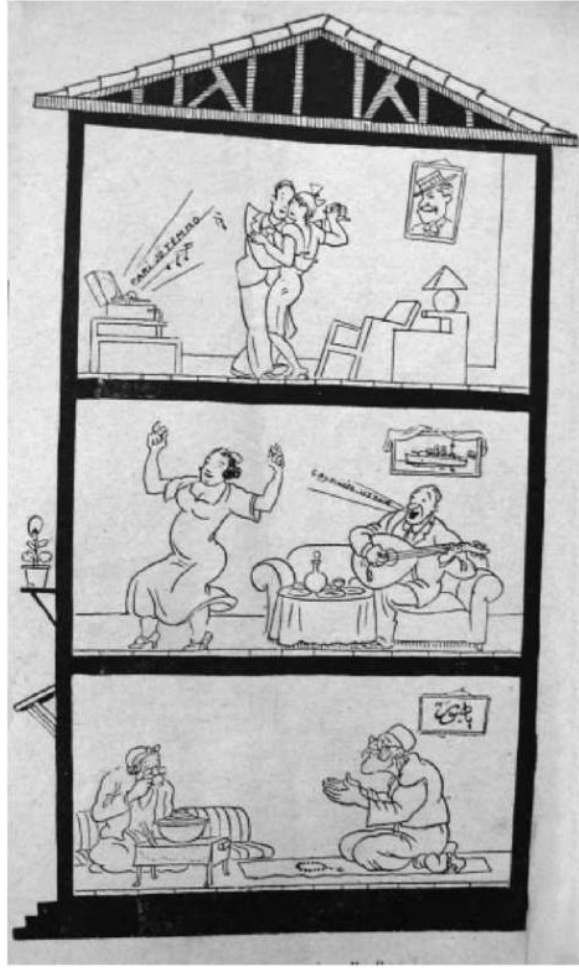
Şekil 14. Dekoratör Nizami Bey'in 1932 yılında Mimar dergisinde yayınladığı iki eskizi. Soldaki çizim bir erkek mimara ait. Çelik ve çizgisel maskülen hatların vurgulandığı bir tasarım anlayışı hâkimken, sağdaki eskizde zengince bir bayan için Art Deco stilinde, kadın hatlarını hatırlatan daha eğrisel formlarda bir çizim görüyoruz (Gürel, 2009).

1950'lerde kadın ve apartman...

1950 modern anlayışı; siyasi ve kültürel koşulların da etkisi ile konutlarda 'küçük' ev ve iç mekânlarına olan ilgiyi azaltmış, yerine yüksek gelir elde edilen apartmanlaşma büyük önem ve hız kazanmıştır. Apartman, 19. Yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başlarında modern hayatın simgesi olarak özellikle yüksek gelir gruplarının ev tipi olmaya başlamıştır. Geleneksel konutlarda yaşayan kalabalık aileler, modern hayatın sembolü olarak kabul edilen apartman dairelerinde daha az bir nüfusla yaşamaya imrenmişlerdir (Şekil 15).

'Toplumun en küçük birimi olan çekirdek aile kavramı ile ilgili, dönemin ideal aile portresi çizilirken, çalışan ve eğitilmiş bir baba, sosyal ve kültürlü bir anne ile çocuklar çekirdek aileyi oluşturmaktadır. Dönemin koşullarının anlaşılmasında önemli veriler veren popüler dergilerde ve reklam afişlerinde bunlara dair teşvik edici, özendirici ve çeşitli yazı, bilgi ve tanıtımlar bulunmaktadır. Kadının bireysel haklarının arttığı bu dönemde ev içindeki yeri büyük bir değişim geçirmese de, özellikle 1947'de kabul edilen medeni kanunla hukuksal olarak erkeğin ve kadının ev içindeki görevleri kesin çizgilerle belirlenmiştir' (Artıkoğlu 2006).

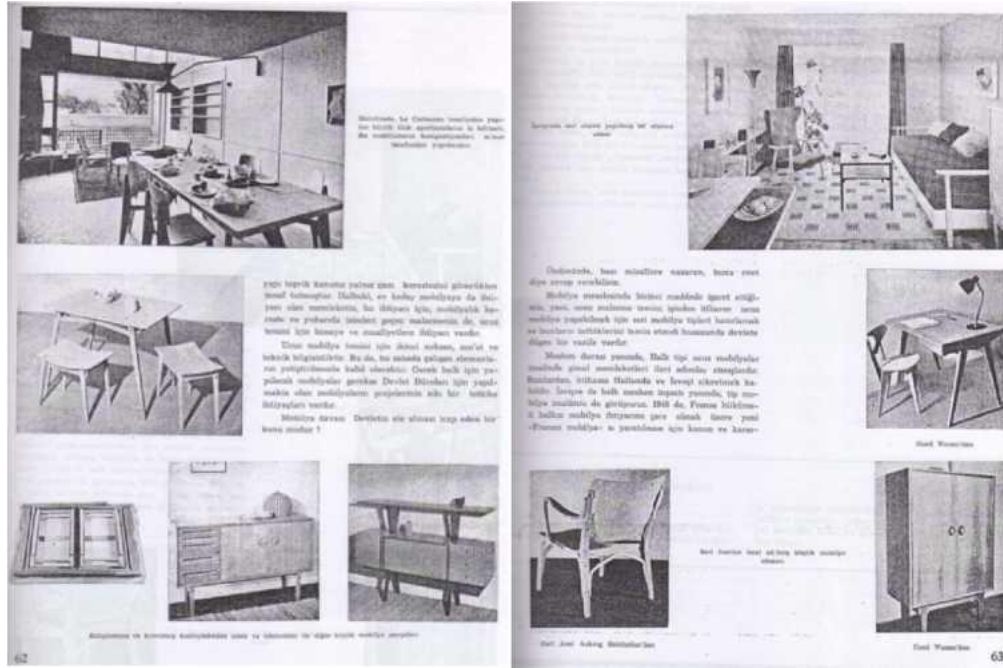
Evde değişen kadının konumu, yeni düzenleri de beraberinde getirmiş, modernleşme ile başlayan çekirdek aile anlayışı daha da cazip hale gelmiştir. Geleneksel aile düzeni hala devam etse de, özellikle kentlerde apartmanlaşmanın da hız kazanması ile modern apartmanlarda daha az sayıda kişi ile yaşam, imrenilen bir kültür olmuştur. Batılı dergilerde sık sık yer verilen bu tip konut iç mekân düzenlemeleri ve pratik dekorasyon önerileri, ülkemizin popüler dergilerinde de çeviri olarak yer almıştır (Şekil 16). Cumhuriyet ile başlayan bu yaklaşım geleneksel konutlardan apartmanlara geçiş ile daha da fazlaşmış, Osmanlı'dan beri var olan mutfak yardımcılarını yerini evin sahibine bırakmıştır. Böylelikle kadınlar evin tümüne hâkim olduğu gibi mutfaklarda girerek kişisel düzenlerini kurmuşlardır (Şekil 17).

Şekil 15: Tan Oral Karikatürü (Sey, 1998).

Şekil 16. Salonlarda olmazsa olmaz 'Amerikan Bar'. Artık mimar tarafından tasarlanan konutlarda fiziksel alan olan 'Amerikan bar' hâkimdi. Bir mimarın belirttiği gibi, '1950'li yıllarda ev partileri çok popülerdi ve insanlar parti alanına ihtiyaç duyuyordu (Gürel, 2009).

Şekil 17. Arkitekt dergisinde tanıtımı yapılan modern batılı mobilya örnekleri (URL-7).

'Mutfaklarda kullanılmaya başlanan gazlı ve elektrikli ev aletleriyle başlı başına birer modernlik ve özgürlük sembolüdür. Merkezi ısıtma sistemi, buzdolabı, çamaşır makinesi, radyo, müzik dolabı gibi dayanıklı tüketim malları; pahalı donatılar olduklarından henüz orta gelir düzeyindeki aileler için evlerinde varlığı çok değerli birer lüks yaşam sembolü olmuştur' (Kaçel 1998) (Şekil 18).

Şekil 18, modern bir kadın ve modernliğin sembolü buzdolabı reklamını göstermektedir. Reklamın baş kısmında, 'ALDATICI FIRSATLARDAN SAKININIZ!' yazmaktadır. Bu bölümde, bir elin bir buzdolabı açtığı ve içeriye baktığı bir fotoğraf yer almaktadır. Reklamın ortasında, 'Bugünün fırsatı, yarının kütlesi olabilir. Emin bir soğuk hava dolabı isteyen FRIGIDAIRE atri!' yazmaktadır. Bu bölümde, bir kadın buzdolabını açtığı ve içeriye baktığı bir fotoğraf yer almaktadır. Reklamın alt kısmında, 'Yazın olduğu kadar kışın da Mutfağınızın sıcak olduğunu hiç düşündünüz mü?' yazmaktadır. Bu bölümde, bir kadın buzdolabını açtığı ve içeriye baktığı bir fotoğraf yer almaktadır. Reklamın alt kısmında, 'YUVANIZIN KONFOR VE SAĞLIĞI İÇİN BİR ARÇELİK' yazmaktadır. Bu bölümde, 'ARÇELİK yiyecek ve içeceklerinizi daima soğuk ve taze olarak muhafaza eder ARÇELİK hergün yemek hazırlamak derdinden sizi kurtarır ARÇELİK kalitesi en iyi, satış şartları en elverişli buzdolabıdır.' yazmaktadır. Reklamın alt kısmında, '8 AYAK: PEŞİN 2500 LIRA - taksitle: 3200 lira (235 liraya peşin, bakiyesi ayda 170 liradan 17 taksitle) 10,2 AYAK: PEŞİN 2900 LIRA - taksitle: 3700 lira (300 liraya peşin, bakiyesi ayda 200 liradan 17 taksitle)' yazmaktadır. Reklamın alt kısmında, 'Genel Satışları: SERO TİYATRE A.Ş.; SAKARYA CAD. 396, SAKARYA, TEL.: 0338 90 00 00 - BURLA BRADERLER VE EN: NARAZI CAD. 81-83, BURLA, TEL.: 46 47 38' yazmaktadır. Reklamın alt kısmında, 'NOT: AMBALAJ, KARKIYE VE REGÜLYE MASRAFLARI ALICIYA AITTİR.' yazmaktadır. Reklamın alt kısmında, 'ZAL: 104/108' yazmaktadır.

Şekil 18. Modern bir kadın ve modernliğin sembolü buzdolabı reklamı (URL-8 & URL-9).

Toplumda 'ev' kavramı, ailenin sosyal, ekonomik ve kültürel ortamının bir ifadesi olmuştur. Modernleşen ya da geleneklerine bağlı kalan bireyler yaşam standartlarını ona göre belirlemiş, bu

tutumda evlerin iç mekânlarında, donatı elemanlarından, yapısal özelliklere ve kullanım biçimlerine kadar yansımıştır. Modern yaşam için en etkili yol ev mekânlarıdır. Değişen mobilyalar, yeni teknolojik ürünler ya da yeni malzemelerin uygulanması ile iç mekânlar artık yeni bir yüze kavuşmuşlardır. Batılı beğenilerin gelişimi ve modern hayata adapte etme bireyler için sürekli merak konusu olmuş, bu tutum eskiyi reddetme yeniye sahip olma duygusunu tetiklemiştir.

Bugün, kadınlar eski dönemlerdeki evlerden oldukça farklı yaşamaktadırlar. Çalışmakta ve sosyal hayatın birçok alanında sorumluluk almaktadırlar. Bununla birlikte, modernleşmesinin, evsel alanın düzenlenmesinden sorumlu tuttuğu kadın figürünün evle olan ilişkilerinde değişmeyen bir şey vardır. O da evin kadınların mekânı olarak görülmesi ve bunun kadınlar tarafından onaylanıyor olmasıdır. Özellikle de ev işinin merkezi durumunda olan mutfak mekânı, birincilliğini korumaktadır. Modernleşmenin ev kadını laboratuvarı olarak nitelendirdiği mutfak mekânı, zamanla yalnızca çalışma alanı niteliğini yitirmiş, kadının yaşama alanını da tarifler olmuştur.

Kaynaklar

- Alkan, A. (2012). Şehircilik Çalışmalarının Zayıf Halkası: Cinsiyet, Nermin Abadan Unat'a Armağan – Birkaç Arpa Boyu: 21. YY'a girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar (der. Serpil Sancar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, s. 343-414).
- Artıkoğlu, P. (2006). 1950-1970 Arası Süreçte Sosyal Yaşam ve İç Mekânın Değişenleri. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi.
- Bammer, A. (1996). "The Relationship Between the Tent and the Anatolian House" in Sey, Y. (Ed.) Housing and Settlement in Anatolia- A Historical Perspective. İstanbul: The Economic and Social History Foundation of Turkey Pub. pp. 234-247
- Baydar, G. (2007). Room for a Newlywed Woman: Making Sense of Gender in the Architectural Discourse of Early Republican Turkey, Journal of Architectural Education vol.60. n.3 February:3-11.
- Berger, J. (2006). Görme Biçimleri. (Y. Salman Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Beyer, G. (1958). Housing: A Factual Analysis, Macmillan:2.
- Bozdoğan, S. (2002). Modernizm ve Ulusun İnşası (T. Birkan Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bozdoğan, S. (2003). 'Modern Yaşamak: Erken Cumhuriyet Kültüründe Kübik Ev', Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme Çeviri: Zeynep Rona, (<http://v3.arkitera.com/v1/diyalog/sibelbozdogan/habitat01.htm>): (Erişim Tarihi: Ocak 2017)
- Davidoff, L. ve Hall, C. (2002). Family Fortunes: Men and Women of the English Middle Class 1780-1850, Routledge.
- Dokgöz, D. (2012). 'Karikatürün Hedef Nesnesi Olarak Mimarlığın Kübik Ev Üzerinden Eleştirisi', Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Duncan, N. (1996). "Renegotiating Gender and Sexuality in Public and Private Spaces" Body Space: Destabilizing Geographies of Gender and Sexualityed. Nancy Duncan (London and New York: Routledge: s. 127-145
- Ediz, Z. (1995). 'Kadınların Tarihine Giriş; Hititlerden Günümüze', Adım Yayıncılık, İstanbul.
- Erkarslan, Ö. E. (2004). "XX-XY: Tasarımda Baskın Gen: Cinsiyetler Arası Mücadele Alanı Olarak Modern Konut Tasarımı," Mimar. İst, S. 14 – Dosya: Mimarlık ve Cinsiyet, s. 59-62.
- Güney, Y. İ. (2009). "Konutta Mekânsal Organizasyon ve Toplumsal Cinsiyet: Yirminci Yüzyıl Ankara Apartmanları," Cins Cins Mekân içinde, der. A. Alkan, s.102-35. İstanbul: Varlık.
- Gürel, M. Ö. (2009). Consumption of Modern Furniture as a Strategy of Distinction in Turkey, Journal of Design History Vol. 22 No. 1, s: 47-67.
- Güven, S. (2005). "Vitruvius" Mimarlık Üzerine On Kitap,(Çeviri: Pof. Dr. Suna Güven), İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- Kaçel, E. (1998). "Inhabitant' nasıl Kurtulur, Nasıl Hapsolür?," Arredamento Mimarlık, 100+8, (kasım 1998), s: 94.
- Kayasü, S. (2002). Kadın ve Mekân Etkileşimi. Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi: Mimarlık ve Kadın Kimliği içinde (101-105). İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Korkmaz, S. A. ve Allmer, A. (2013). 'Mekânın DNA'sı: Toplumsal Cinsiyetin Mekânsal Kalıplarının Sorgulanması The DNA Space: An Investigation of Spatial Templates of Gender', Kadın/Woman 2000 Vol. 14 Issue 1, p107-133. 27p.
- Muzaffer, M. (1932). "Memuriyet Sizin Olsun Yeni Kavuştuğum Evim Bana Yeter", Muhit IV, 46, s. 36- 37.
- Nalbantoglu, G.B. (2003). 'Modern Ev'in Çeperleri' http://www.ata.boun.edu.tr/htr/documents/312_4/Nalbant_oglu_modern%20evin%20ceperleri_bilanco.pdf
- Özakbaş, D. (2015). İstanbul Konut Mimarisinin 1923-1940 yılları Arasındaki Gelişim Süreci, The Journal of Academic Social Science Studies.

- Özbay, F. (1995). Changes in women's activities both inside and outside the home, in *Women in modern Turkish society*, Zed Books; 1st edition 1991: 89-111.
- Özbay, F. (1996); (1996). *Evler, Kadınlar ve Ev Kadınları; Diğerlerinin Konut Sorunları; Habitat 2 Ön Konferansı* (der) Konut, E. Mimarlar Odası Yayını, Ankara:52-65.
- Özgüder, E. (2010). *Mobilya Cinsiyeti Üzerine Düşünmek*. Evim Dergisi, 52, 150.
- Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture*, Pearson; 1 edition (February 25, 1969).
- Rendell, J., Penner, B. and Borden, I. (2000). *Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction*. London: Routledge.
- Sey, Y. (1998). 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Ev çizgi şehir, Y.Sey derl. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul: 343.)
- Spain, D. (1992). *GenderedSpace*. London: The University of North Carolina Press.
- Tanyeli, U. (2004). *İstanbul 1900-2000 Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak*, İstanbul: Akın Nalça Kitapları
- Tümer, G. (2003). *Mimarlıkta Cinsellik*. Arredamento Mimarlık 9 (03).
- Weisman, L. K. (1992). *Discrimination by Design, A Feminist Critique of the Man-Made Environment*, Uni. Of Illinois Press, USA.
- Wigley, M. (1994). "The Domestication of the House: Deconstruction After Architecture", in Brunette Peter and David Wills (eds.), *econstruction and the Visual Arts: Art, Media, Architecture*. Cambridge University Press. pp. 203.
- Yağcı, Y. (1998). 'Kadın - Konut Etkileşiminde Rol Oynayan Tasarım Parametrelerinin Belirlenmesi', İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul.
- URL-1: <http://arkeofili.com/catalhoyuk-ve-neolitik-diyet-9000-yil-once-orta-anadolu> (Erişim Tarihi: Ocak 2017)
- URL-2: <http://sanat.ykykultur.com.tr/sergiler/topraktan-sonsuzluga-catalhoyuk> (Erişim Tarihi: Ocak 2017)
- URL-3: <https://bi1dunya.blogspot.com.tr/2016/06/turk-evi-plan-tipleri.html> (Erişim Tarihi: Ocak 2017)
- URL-4: <http://www.5harfliler.com/memuriyet-sizin-olsun>(Erişim Tarihi: Ocak 2017)
- URL-5: https://en.wikipedia.org/wiki/Vitruvian_Man#/media/File:Da_Vinci_Vitruve_Luc_Viatour.jpg (Erişim Tarihi: Ocak 2017)
- URL-6: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:Frankfurterkueche.jpg> (Erişim Tarihi: Ocak 2017)
- URL-7: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/169/2119.pdf>(Erişim Tarihi: Ocak 2017)
- URL-8: <http://www.kadınlarbegendi.com/1980lerin-reklamlari/>
- URL-9: <https://seyler.eksisozluk.com/reklamcilik-sektorunun-yeni-yeni-gelismeye-basladigi-yillardaki-iliginc-gazete-reklamlarimiz>

Biodiversity and Urban Gardens: Medicinal and Aromatic Plants That Can Used in Erzurum (Turkey) Urban Gardens

Işık SEZEN^{1*}, Neslihan DEMİRCAN², Esen SEZEN KARAOĞLAN³

¹ Atatürk University, Architecture and Design Faculty, Landscape Architecture Department, 25240, Erzurum, Turkey.

² Atatürk University, Architecture and Design Faculty, Architecture Department, 25240, Erzurum, Turkey.

³ Atatürk University, Pharmacy Faculty, Pharmaceutical Botany Department, 25240, Erzurum, Turkey.

* e-mail: isiksezen@atauni.edu.tr

Abstract

Turkey is a rich country in biodiversity due to its characteristics like topographic and geomorphological structures it shelters, being an extended peninsula and climatic features. Europe and Middle East countries with the richest biodiversity distribution showing the number of plant species in Turkey is close to the number of plant species in the whole of the European continent.

According to data of TUBIVES 2017 (official plant database), Turkey owns more than 12000 plant taxa 3000 of which are endemic. Erzurum province shelters 264 of endemic plants growing in East Anatolia, some of which have medicinal and aromatic effects East Anatolia Region of Turkey is the second richest region in the country following the Mediterranean for the number of endemic plant species.

The method of research consists of survey, data collection, analysis and synthesis. As a result of this study; among the medicinal and aromatic plants grown naturally in and around Erzurum city, fruit, flowers, calligraphic features, seasonal colour change, plants which can be used as ornamental plants were determined and their usage areas in landscape architecture were determined.

Keywords: Biodiversity, medicinal and aromatic plants, landscape architecture, Erzurum, Turkey.

Biyoçeşitlilik ve Kentsel Bahçeler: Erzurum (Türkiye) Kentsel Bahçelerinde Kullanılan Tıbbi ve Aromatik Bitkiler

Öz

Türkiye, sahip olduğu topoğrafik, jeomorfolojik yapı, üç tarafının denizlerle çevrili olması, iklim özellikleri gibi faktörlerden dolayı biyoçeşitlilik yönünden oldukça zengin bir ülkedir. Avrupa ve Orta Doğunun en zengin biyolojik çeşitliliğe sahip ülkesi olan Türkiye’de yayılış gösteren bitki türlerinin sayısı Avrupa kıtasının tümündeki bitki türlerinin sayısına yakındır. Yani, bu haliyle Türkiye Florası bir kıta florası niteliğine sahiptir.

TUBIVES 2017 verilerine göre; Türkiye, 3000 ‘i aşkın endemik olmak üzere, 12000’e yakın bitki taksonuna sahiptir. Doğu Anadolu Bölgesi’nin sahip olduğu endemik bitkilerin 264 ‘ü Erzurum kentine aittir. Bu bitkilerin bir kısmı tıbbi ve aromatik etkiye sahiptir. Doğu Anadolu Bölgesi, endemik bitki sayısı yönünden Akdeniz Bölgesi’nden sonra ikinci sırada yer alır.

Atf: Sezen, I., Demircan, N. ve Sezen Karaoğlan, E. (2018). Use of Medicinal and Aromatic Plants Naturally Growing in Erzurum City in Landscape Architecture. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (2), 81-88.

DOI: [10.30785/mbud.457781](https://doi.org/10.30785/mbud.457781)

This study was presented as a verbal presentation in International Ecology Symposium 2017 in Kayseri, Turkey.

Araştırmanın yöntemini etüt, veri toplama, analiz ve sentez oluşturmaktadır. Bu çalışmanın sonucunda; Erzurum kenti ve çevresinde doğal olarak yetişen, tıbbi, aromatik yönden kullanılan bitkiler arasından meyve, çiçek, kaligrafik özellik, mevsimsel renk değişimi bakımından etkili olan aynı zamanda süs bitkisi olarak kullanılabilir bitkiler belirlenip peyzaj mimarlığındaki kullanım alanları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Biyçeşitlilik, tıbbi ve aromatik bitkiler, peyzaj mimarlığı, Erzurum, Türkiye.*

1. Introduction

Ecological and biological diversity of Turkey surpasses that of countries located on 400 N longitude due to the combination of the characteristics of three older continents (Europe, Africa and Asia). As the indicator of extended climatic and topographical diversity range, the country inhabits the features of three plant geography regions i.e. Mediterranean, Euro- Siberian and Iran-Turan. Each of these regions shelters their own endemic species and natural ecosystems (Tan, 2010; Anonymous, 2012).

More than 12000 taxa belonging to more than 9000 flowering plant species can be seen in Turkey's flora. Such a figure is 2000 less than that was recorded in whole Europe (excluding Russia). It may be stated in order to better understand that in its existent situation, Turkey's flora seems to have continent flora characteristics, 30% of which is composed of endemic plant species. One – third of this flora includes aromatic plants and nearly 1000 plant species have long been used in traditional folk medicine (TFM) (Başer, 2002; Başer, 2014).

Turkey inhabits a considerable number of medicinal and aromatic plant species in its rich flora. Folk medicines have reached to date after a long experimental process in Anatolia where folk medicinal practices are seen frequently (KUDAKA, 2013).

Medicinal plant is accepted to be that is grown or picked up from nature to produce drug convenient with pharmacopoeia while aromatic plant is the that bearing odorant substances in its body and grown or collected from nature to obtain drug or other products with quality standards convenient with pharmacopoeia or other standards (Sezik, 2001).

Erzurum is included in the most extended of three plant gene zones in Turkey, Iran-Turan, which is very rich in grassy and woody plant species. In addition, TRA1 NUTSII Region (Erzurum-Erzincan-Bayburt) covers a number of naturally growing medicinal and aromatic plant species (KUDAKA, 2013).

Medicinal and Aromatic Plants (MAP) may have important effects on global climate change. Even though the number and importance of fields in which such plant species are used increase, they are collected largely from natural flora in the country and need to be grown under cultural conditions in suitable ecologies. Such as the gardens constituted in urban areas.

Thymus L., Rosmarinus officinalis L. and Astragalus spp. are the species to be evaluated to produce alternative products in case of global warming and climate change (Yaldız and Şekeroğlu, 2012). These species can grow in the flora of Erzurum province.

The aim of present study is to offer the plant species naturally growing in Erzurum city and its surrounding and used for their medicinal and aromatic characteristics to be used in urban garden practices in the city by considering their fruits, flowers, calligraphic characteristics, seasonal colour changes and usability as ornamental aims and landscape design techniques.

2. Material and Methods

Material of the present study is Erzurum urban gardens (parks, squares, refuges, house gardens etc.) and Turkish Plant Data Service (TUBİVES) 2017. In the study, survey, data gathering, analysis, synthesis were determined to be the method. In the survey study, plants with medicinal and aromatic characteristics growing naturally in the gardens in the city centre of Erzurum were determined. Literature view was performed in data collection. The most important literature was data from TUBİVES 2017. Field and literature data were analysed and synthesized.

3. Results

Use of some plant species growing in the vegetation of Erzurum city and its close surrounding in landscape and medicinal and aromatic fields; Figure 1 gives some ground covering plant species growing around pedestrian side-walks, vehicular ways, bicycle lanes, in parks and gardens, refuges, open spaces in the city and having medicinal and aromatic and landscape effects such as flower, form and colour.

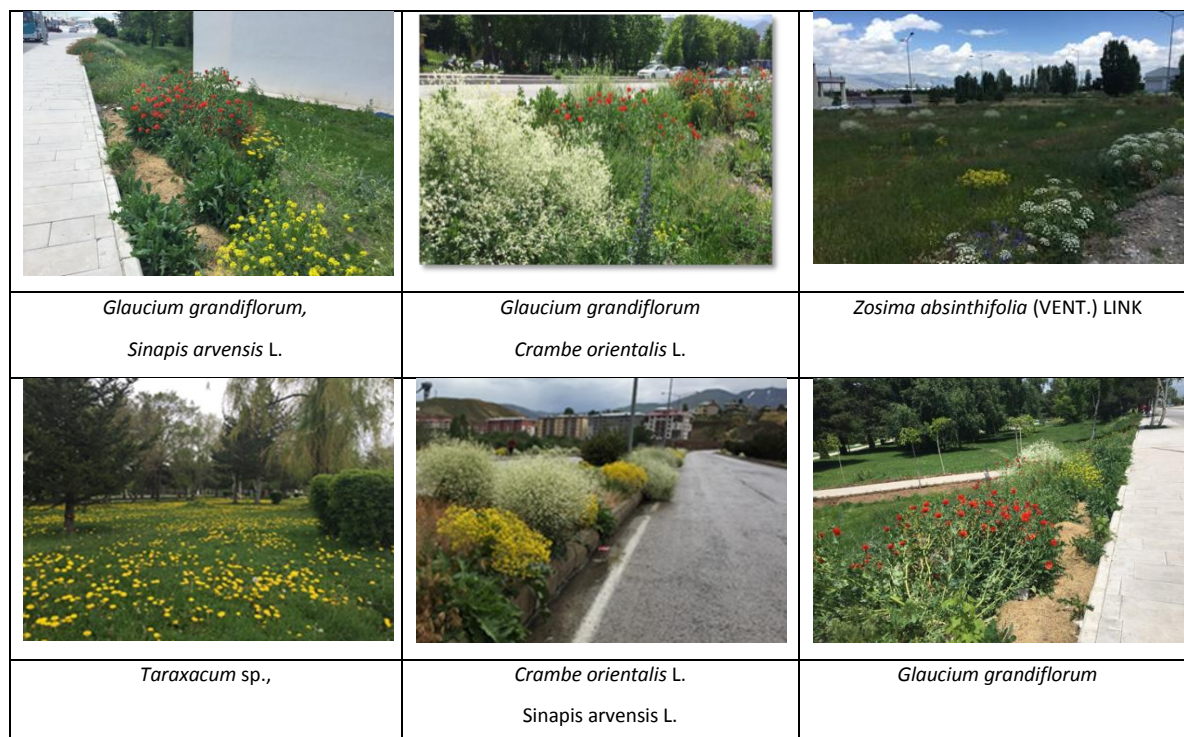

Figure 1. Medicinal and aromatic plant species naturally growing in Erzurum and having landscape value

Figure 2 gives some tree and shrub species growing around pedestrian side – walks, vehicular ways, bicycle lanes, in parks and gardens, refuges, open spaces in the city and having medicinal and aromatic and landscape effects such as flower, form and colour.

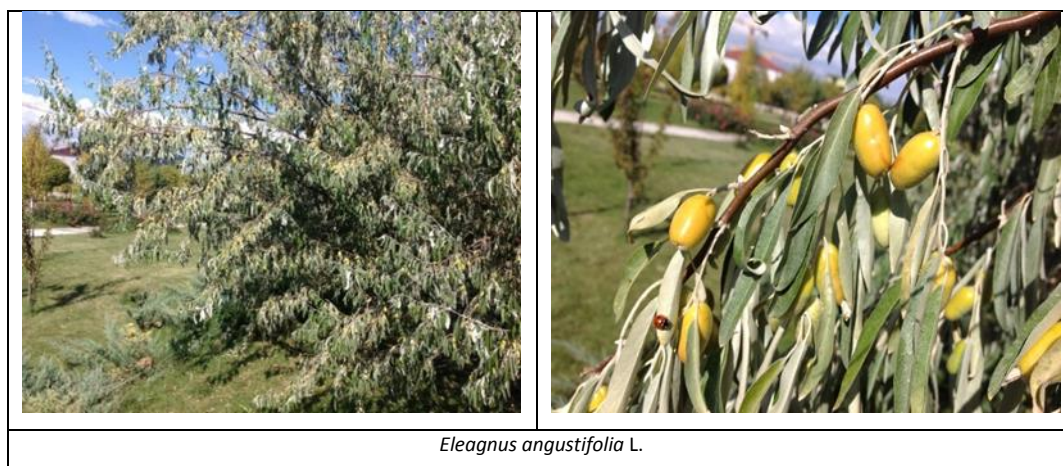

Figure 2. Medicinal and aromatic plant species with landscape value in Erzurum city centre

Some examples of trees and shrubs with both medicinal and aromatic effects and landscape value in Erzurum city are given in Table 1.

Table 1. Examples of trees and shrubs with both medicinal and aromatic effects and landscape value in Erzurum city

	Use in Landscape Architecture	Medicinal and Aromatic Effects	
<i>Eleagnus angustifolia</i> L.	It can be used in parks and gardens solitarily or as groups. It may exhibit charming views in fall and winter months with its fruits. It can also be used as fence and improvement of salty soils (Yücel, 2012).	Infusion of its flowers and leaves has diuretic and anti-pyretic effects (Baytop, 1999).	
<i>Hippophae rhamnoides</i> L.	It can be used in parks and gardens solitarily or in groups as well as roadsides, planting coastal sandy areas, as live fence and wind screen, and improvement of poor soils (Yücel, 2012)	Its fruits have protecting effects on intestinal obstruction, strengthening and antiseptic effects. Since it contains vitamin C, it is good for removing cold and influenza (Baytop, 1999).	
<i>Rosa canina</i> L.	It can be used as solitary or groups in flower plots, side lines, fencing, fruit gardens, pots, balcony, terraces, roof gardens, road sides, middle refuges and controlling erosion (Yücel, 2012).	It has protecting effects on intestinal obstruction and strengthening effects. It is also used among people as a cure for diabetes. Its fruits can also be used for the treatment of defects in kidneys and urinary system diseases, expelling kidney stones, oedema, rheumatoid and gut treatment, flue, cold and fever (Baytop, 1999; PDR for Herbal Medicines, 2000; Tanker et al., 2007).	
<i>Salix alba</i> L.	It can be used as solitary in parks and gardens and the sides of lakes, rivers, and wetlands (Yücel, 2012). It is resistant to wind. It is a frontier plant. It can also resist floods for 1 – 2 months (Güngör et al., 2002)	Its crust has relaxing, strengthening, anti-pyretic, protecting effects on intestinal obstruction, removing and relieving effects on rheumatoid pains (Baytop, 1999).	

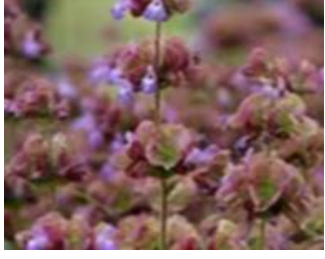

When look through the historical background it can readily be seen to what an extent plants can occupy in human life. From the old days to date, humans have used plants primarily as food sources, for protection, heating and defending tools as well as healing materials when they are sick (Tanker et al. 1997).

The medicinal use of plants among people in traditional ways is also prevalent today. In addition, plants are also used in medicine industry. Turkey is rich in medicinal and aromatic plant species and several of them are exported to abroad. Again Erzurum and its surrounding exhibit huge diversity for plant flora.

Table 2 gives the plant species which can grow in and around Erzurum and be used in both landscape works (Irmak, 2008; Yüce, 2002; Yılmaz and Karahan, 1999) and exhibit medicinal and aromatic effects (Grossgein, 1952; Tanker et al., 1997; Baytop, 1999; PDR for Herbal Medicines, 2000; Comission E Monographs, 1998; Okhunov, 2012; Korkmaz, 2016).

Table 2. Use of some MAPs naturally growing in Erzurum in landscape architecture

	Uses in Landscape Architecture	Medicinal and Aromatic Effects	Landscape View
<i>Achillea biebersteinii</i> AFAN.	It can be used in rock gardens, borderlines or extended areas as ground covering plants and in pots on terraces. It is resistant to cutting and pressing (Yücel, 2002).	Water in which leaves are boiled is used among people for relieving stomach and abdominal pains. In addition, topsoil part of the plant is used as wound healing (Sezik et al., 2001).	
<i>Achillea millefolium</i> L.		Topsoil part is used as biligenic, spasm and oedema remover and anti-inflammatory (PDR for Herbal Medicines 2000 Comission E Monogrphs, 1998).	
<i>Crambe orientalis</i> L.	It is used in rock gardens solitarily or in groups, flower beds/lines, covering extended areas. After fruits mature, trunk is cut from top soil and dried and it is evaluated as dried flower (Yücel, 2002).	In Caucasian region, its petals are used for the protection of gingival bleeding (Grossgeim, 1952; Okhunov, 2012;).	
<i>Galium verum</i> L.	It is used in rock gardens, flower beds/lines and covering extended areas in groups (Yücel, 2002).	It is used by being applied directly on swollen ankles and for curing kidney irritation among people. It is also applied on not – healing wounds (PDR for Herbal Medicines, 2000).	
<i>Glaucium corniculatum</i> (L.) RUD.	It can be used solitarily and in pure groups in flower beds or to fill large spaces, in border lines, planting sandy areas as ground covering (Yücel, 2002).	It has relieving, antitussive and anaesthetic effects. Its use is dangerous among kids. Extracts prepared from its leaves have slowing down effect on heart. People define it to be poisonous. However it does not cause severe poisoning cases (Baytop, 1999).	
<i>Hyocyamus niger</i> L.	It can be used in turfs solitarily or in groups, roadsides and rock gardens (Yücel, 2002).	It is used among people to relieve some pain syndromes especially tooth, face, stomach- aches, stomach cramps, and pains in pelvic cavity, painful ulcers and tumours while its oils are used for tissue treatment by being applied directly on the defective zones. In the old day, people used this plant was used as fumigant for asthma and toothaches (PDR for Herbal Medicines, 2000; Tanker et al., 2007).	

<i>Hypericum scabrum</i> L.	It can be used in flower beds as groups or solitarily, rock gardens and extended areas as ground covering (Yücel, 2002).	<i>Hypericum</i> species are known as centaury (kantaron in Turkish). Flowered branches are stored in olive oil and centaury oil is obtained. It is used for healing wounds and burnt zones. In addition, a flavonoid, hypericin is used for depression treatment (Tanker et al., 1997).	
<i>Taraxacum crepidiforme</i> DC.	This species can be used in rock gardens, turfs, flower beds as groups. It can give large amount of seeds and spread very quickly to the environment (Yücel, 2002).	It is appetising and used for protecting hepatic lipidosis (Korkmaz, 2016).	
<i>Trifolium pratense</i> L.	It can be used around highways (Yilmaz and Karahan, 1999).	It is used internally to remove cough and respiratory disorders in especially pertussis and externally for chronic dermatologic diseases like psoriasis and eczema (PDR for Herbal Medicines, 2000).	
<i>Salvia multicaulis</i>	It is used in rock gardens, flower beds, balcony and terraces, road side slopes, erosion control projects as ground covering plants (Yücel, 2002).	<i>Salvia</i> species are known as sage among people. It is rich in volatile oils. It is a good respiratory antiseptic. It is also used as wound healing (Tanker et al., 1997). <i>Salvia multicaulis</i> and <i>Salvia verticillata</i> can be seen in and around Erzurum (Irmak, 2008).	
<i>Salvia verticillata</i>	It is used in rock gardens, flower beds, balcony and terraces, road side slopes, erosion control projects as ground covering plants (Yücel, 2002).	<i>Salvia</i> species are known as sage among people. It is rich in volatile oils. It is a good respiratory antiseptic. It is also used as wound healing (Tanker et al., 1997). <i>Salvia multicaulis</i> and <i>Salvia verticillata</i> can be seen in and around Erzurum (Irmak, 2008).	

4. Discussion and Conclusion

Medicinal and aromatic plant species may have indirect effects on the mitigation of climate change when used in gardens and green spaces in urban areas as ornamental and functional plants by growing easily and tolerantly since they naturally grow.

In today's modern cities, increase of ecological and identity problems obliged designers to find a new understanding in cities to form natural surroundings. Formation and increase of biodiversity in a city using natural plant species have gained importance for ecologic and cultural identities of the same city. Natural /native plant species are used in several city parks, gardens and landscape areas in Europe. Some of natural plant species are also medicinal and aromatic ones at the same time.

Selection of plant materials in landscape architecture works is very important. The use of natural plant materials increases the success rate of application, is an economic approach and makes a combination between the city and its close proximity (Ekici, 2010; Sezen and Aytatlı, 2016). MAPs take place among natural plant species. It is a requirement to propagate naturally growing MAPs in and around city centres in similar living environment with their natural habitats, use them in suitable areas, protect and conserve those growing naturally in urban areas.

MAPs growing in stony and rocky lands in their habitats, should be used in landscape architecture practices such as rock garden designs; those with strong root structure should be used in landscape restoration works such as erosion control, those which can grow water banks and turf lands should be used in the design of artificial pools, plant pools and those exhibiting effective flowers should be used as cut flowers if suitable.

Plant species effective and charming with their characteristics of flower, fruit and leaves and tissue and form can be used in the areas like city parks, neighbourhood parks, squares and refuges etc. and in this way natural life can be carried to city centres a combination can be achieved between cities and their close proximities.

As the result of the study, some proposals were given for MAPs growing in Erzurum city to be used in landscape architecture works based on their characteristics in the fields such as cut flower growing, in roadside slopes, wetlands, rural areas, roof gardens, city parks, neighbourhood parks, squares, park slots, refuges, streets, rock gardens.

References

- Anonymous, (1998). Commission E Indications relating to the Commission E monographed as published by the German Federal Health Agency (BfArM).
- Anonymous, (2000). PDR for Herbal Medicines. 2nd ed., Thomsan Medical Economis, Montvale, NJ.
- Anonymous, (2012). Western Mediterranean Development Agency Medical and Aromatic Plants Sector Report.
- Başer, K.H.C. (2002). Aromatic Biodiversity among the Flowering plant taxa of Turkey, *Pure Appl.Chem.*, 74 (4): 527-545.
- Başer, K.H.C. (2014). Important medicinal and aromatic wood products of Turkey. Medicinal and Aromatic Plants' Preliminary Workshop on Pharmacy and Forestry, March 20-21, 2014, Malatya.
- Baytop, T. (1999). Therapy with Medicinal Plants in Turkey, Past and Present. 2nd ed. İstanbul, Turkey: Nobel Tıp Publications.
- Ekici, B. (2010). Utilization Possibilities of Some Natural Plants In Urbaning Sites Of Bartın City And Surroundings. *Süleyman Demirel University Journal of Forestry*, A (2): 110-126.
- Grossgeim, A.A. (1952). Plant Resources of the Caucasus [in Russian]. 2nd ed. Moscow: Russian.
- Irmak, M.A. (2008). Assessment of the Flora Tourism Potential of Erzurum Provincial and Local Environs. Atatürk University Institute of Natural and Applied Sciences Landscape Architecture Department Ph.D.
- Korkmaz M, Karakuş S, Özçelik H, Selvi S (2016) An ethnobotanical study on medicinal plants in Erzincan, Turkey, *Indian J Trad Know* 15: 192-202.
- KUDAKA, (2013). TRA1 Regional Medical Aromatic Plant Sector Strategy. KUDAKA Research and Planning Unit
- Okhunov, I.I., Bobakulov, K.M., Aripova, S.F., Abdullaev, N.D. and Khuzhaev, V.U. (2012). Component Composition of *Crambe orientalis*. *Chem Nat Compd* 47: 1018.
- Özdemir, E. and Alpınar, K. (2015). An ethnobotanical survey of medicinal plants in western part of central Taurus Mountains: Aladaglar (Nigde – Turkey). *J Ethnopharmacol*, 166: 53-65.
- Sezen, I. and Aytatlı, B. (2016). The Use of Endemic Plants Species Growing in Natural Vegetation Cover of Erzincan Province in Landscape Architecture Works. *International Erzincan Symposium*, 28 September - 1 October 2016.
- Sezik, E., Yeşilada, E., Honda, G., Takaishi, Y., Takeda, Y. and Tanaka, T. (2001). Traditional medicine in Turkey X. Folk medicine in Central Anatolia. *J Ethnopharmacol* 75: 95-115.
- Tan, A. (2010). Turkey Food and Agriculture Situation of Plant Genetic Resources Turkey Second Country Report on the Conservation and Sustainable Use of Plant Resources for Food and Agriculture. www.pgrfa.org/gpa/tur/docs/turkey2_tur.pdf
- Tanker, N., Koyuncu, M. and Coşkun, M. (2007). *Pharmaceutical Botany*. Ankara: Ankara University Department of Pharmacy Publications.

- Yaldız, G. and Şekeroğlu, N. (2013). The Importance of Medical and Aromatic Plants in Global Climate Change. *Journal of Turkish Scientific Research* 6 (1): 85-88.
- Yılmaz, H. and Karahan, F. (1999). Protecting and Utilizing Alpine Plants. *Atatürk Univ. Faculty of Agriculture Bull.* 30 (1), 95-103.
- Yücel, E. (2002). *Flowers and floorcover plants*. ETAM Printing Facilities, Eskişehir.

Kent Donatı Elemanlarında Özgün Tasarımların Peyzaj Ergonomisi Yaklaşımıyla İrdelenmesi

Elif AKPINAR KÜLEKÇİ*

Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 25240, Erzurum, Türkiye.

* e-mail: eakpinar@atauni.edu.tr

Öz

Kentsel ve kırsal mekanlarda daha estetik ve fonksiyonel özelliklere sahip, yaşanabilir bir çevrenin oluşmasına katkı sağlayan Peyzaj Mimarlığı, kentsel peyzaj planlama ve tasarım çalışmalarında, koruma- kullanma ilişkisi içerisinde ekolojik, ekonomik, işlevsel ve estetik ilkelere bağlı kalarak çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda donatı elemanlarının insan ölçüleri dikkate alınarak, insan ile uyumlu mekânlar yapılması gerekmektedir. Bu noktada devreye giren antropometri bilmi, insan ölçülerine uygun tasarımların yapılmasına olanak sağlar. Peyzaj ergonomisinde ise esas olan insan kullanımına yönelik tasarım, çalışma ve yaşama koşullarının optimal hale getirilmesini amaçlayan uygulamalardır.

Bu çalışmanın amacı, estetik kaygının daha fazla ön planda olduğu peyzaj donatı elemanlarına yönelik özgün tasarımların antropometrik ölçüler ve peyzaj ergonomisi açısından uygunluğunun irdelenmesidir.

Çalışmanın ana materyalini dünyada ve Türkiye'deki farklı özgün kent mobilyaları tasarımları oluşturmaktadır. Buna yönelik literatür çalışması yapıldıktan sonra, her bir özgün kent mobilyası tasarımında, antropometrik ve ergonomik ölçülerin neler olduğu belirtilmiştir. Daha sonra, tasarımda kullanılan malzemenin çeşidi, kent mobilyasının işlevi, tasarım ilkeleri ve estetik olup olmadığı değerlendirilerek bir çizelge hazırlanmıştır. Çizelgede, belirlenen özgün tasarımların (koşu ve bisiklet yolları, kaldırımlar, merdiven ve rampalar, kuşatma elemanları, duraklar, işaret ve yönlendirme levhaları, reklam panoları, döşemeler, aydınlatma elemanları, oturma elemanları, pergolalar, bitkisel öğeler, çöp kutuları, çocuk oyun alanları ve bitki kasaları) hem kullanım hem de tasarım açısından uygunluğu tartışılarak, işlevsellik, estetik, biçim, malzeme, renk, doku ve algılanabilirlik açısından uygunluğu genel bir değerlendirmeyle belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada özgün ve estetik sayılabilecek pek çok kent donatı elemanı antropometrik ve ergonomik ölçüler, kullanılan malzeme, tasarım ilkeleri, estetik olup olmadığı ve işlevselliği irdelenerek, bir peyzaj mimarı bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu amaçla oluşturulan tabloda özgün ve estetik görülen bir donatı elemanı kimi zaman kullanım açısından, kimi zaman işlevsellik bakımından pek çok yanlış tasarım ve mekânda amaç dışı kullanım gösterebilmektedir. Yapılan özgün tasarımlar üzerinden değerlendirmelerde de görülmüştür ki, kent donatı elemanlarında fonksiyonel, ergonomik, güvenli, dayanıklı, çevre ile uyumlu, uygun malzemeye sahip, standartlara uygun, estetik, bakımı kolay, orijinal, rahatlatıcı, canlı, çekici, anlaşılır tasarımlardan oluşması gerekmektedir.

Çalışma sonucunda peyzaj donatı elemanlarında yanlış kullanımlara ve tasarımlara yönelik uygulamalar, doğru kullanım ve ölçütlerin neler olduğu ve buna yönelik çözüm önerilerinin neler olabileceği örnekleriyle ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kent mobilyaları, özgün tasarımlar, donatı elemanları, antropometri, ergonomi.

Atf: Akpınar Külekçi, E. (2018). Kent Donatı Elemanlarında Özgün Tasarımların Peyzaj Ergonomisi Yaklaşımıyla İrdelenmesi. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (2), 89-109.

DOI: [10.30785/mbud.419786](https://doi.org/10.30785/mbud.419786)

Evaluation of Original Designs in Urban Equipment Elements According to Landscape Ergonomic Approach

Abstract

Contributing to the creation of a livable environment with more aesthetic and functional characteristics in urban and rural areas, landscape architecture carries on its works related to urban landscape planning and design, considering ecological, economic, functional and aesthetic principles within the protection-utilization balance. In this context, it is necessary to create spaces that are compatible with the human scale taking into consideration human measurements for equipment elements. Anthropometry used for the purpose mentioned above allows designs compatible with human scale. What is essential in landscape ergonomics is the applications aiming at optimizing the design, working and living conditions for human use.

The purpose of this study is to evaluate original designs in landscape equipment elements for which aesthetical concerns are forefront in terms of anthropometric measurements and landscape ergonomics.

Main material of the study is composed of various original urban furniture from both Turkey and different parts of the world. After literature review for this purpose, anthropometric and ergonomic measures were determined in each original urban furniture design.

Then, a table was prepared by evaluating the type of material used in design, the function of urban furniture, design principles and aesthetics. By discussing the suitability of the original designs (running and cycling roads, sidewalks, stairs and ramps, surrounding elements, stops, signs and directing tables, billboards, pavements, lighting elements, seating elements, pergolas, plant materials, garbage cans, playgrounds and plant boxes) in terms of both use and design, their functionalities, aesthetics, form, material, colour, texture and perceptibility tried to be determined from a general perspective.

In this study, many urban equipment elements which can be regarded as original and aesthetic are evaluated with respect to anthropometric and ergonomic measures, materials used, design principles, aesthetics and functionality from a landscape architect's point of view. It is seen in the table prepared for this purpose that a unique equipment element with aesthetic appearance may sometimes be exposed to misuses for their design and selected location. It was seen in the evaluations performed on the original designs that equipment elements should be made up of functional, ergonomic, safe, durable, environmentally compatible, suitable materials, standards compliant, aesthetic, easy to maintain, original, relaxing, lively, attractive and understandable designs. As the result of the study, misuse and false design examples of urban equipment elements are given and standards and scales of suitable uses tried to be determined by purposing solutions.

Keywords: *Urban furniture, original designs, equipment elements, anthropometry, ergonomics.*

1. Giriş

İnsanoğlu yaşamı boyunca medeniyet ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Nüfus artışı ve kentleşmeyle beraber yaşam standardındaki gelişmeler, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler ve ekonomideki büyümeye bağlı olarak gelişen şehirleşme ve sanayileşme kentleşme sorununu da beraberinde getirmiştir (Sakal, 2007) .

Kent kavramı mekânların bir araya gelerek oluşturduğu bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımda donatı elemanları mekânı özgün kılan ve düzenleyen, kentsel alanlarla bütünlük oluşturan bir sistematığe sahiptir. Donatı elemanları tasarlanırken bazı tasarım ölçütlerine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu tasarım ölçütleri ne kadar doğru ve uygun kullanılırsa insanların yaşam kalitesi ve kent konforu o kadar artar ve daha özgün, estetik ve kullanışlı tasarımlar ortaya çıkar. Aynı zamanda donatı elemanları mimarı yapılara uygun, kent kimliğine katkı sağlayan ve bünyesinde imgesel özellikler taşıyan bir özelliğe de sahiptir.

Donatı elemanlarının kullanımında peyzaj mimarlığı meslek disiplini, kullanılacak alandaki toplumun sosyo-kültürel yapısı, doğal, estetik ve psikolojik gereksinimlerinin neler olduğunu belirleyerek mekânları tasarlar. Bu sayede bir yandan daha düzenli, estetik ve sağlıklı ortamlar tasarlanırken, diğer yandan bu mekânların sürdürülebilir kullanımını tasarlamak temel amaç olmaktadır. Kısacası

peyzaj mimarlığı ve ergonominin temel ortak noktası insandır ve insanların gereksinimlerini karşılayan çevreye uyumlu mekânlar oluşturmak ve bunu geliştirmek te temel hedeftir.

1.1. Donatı elemanı kavramı

Kentsel bir mekânda veya bir peyzaj alanında, kullanıcıların eğlenme, konfor, koruma, dolaşım kontrolü ve bilgi gibi ihtiyaçlarını gidermek için tasarlanan ve kullanılan elemanların tamamı, “donatı elemanı” veya “kent mobilyası” olarak tanımlanmaktadır (Chiesura, 2004).

Donatı elemanları, kent kavramı ile birlikte hayatımıza girmiş, kentsel açık alanlarda, belli bir kullanıcıya ait olmayan belli işlevlere sahip ekipman ve yapılar olarak adlandırılmaktadır (Akyol 2006).

1.2. Kentsel Çevreye Etki Eden Tasarım Kuramları

Çevre içerisinde yaşayan canlıların sürekli etkileşim içinde buldukları bir ortam olarak tanımlanabilir (Erdoğan, 2006). Çevresel değer ise, tarihi, doğal, kültürel, estetik ve görsel elemanların tamamı olarak tanımlanmaktadır (İzgi, 1999). Fiziksel çevre süreç içinde doğal, kültürel, tarihi ve sosyal yapı olarak sürekli değişen ve gelişen bir dinamiğe sahiptir.

Doğası gereği öznel nitelikteki, estetik değerlerin beğenileri kişilere ve dönemlere göre değişiklik göstermektedir. Yani bir dönem estetik olan bir oluşum/varlık/öge farklı bir dönemde aynı niteliği göstermeyebilir. Zamana ve mekâna göre şekillenen toplum yapıları ve kültürel özellikler, günümüz çevrelerini oluştururken adeta bir rehber görevi üstlenebilmektedir. Mutlu bir birey ve toplum için, sağlıklı bir çevrede ve görsel açıdan iyi çözümlenmiş, hem görsel hem de estetik bir çevre oluşumu önemlidir (Ghorab, 2015).

Kentsel çevre tasarımında estetik değerlendirme için kullanılacak düzenleme ilkeleri kişilerin geçmişteki güzellik algısı ve ilkeleriyle doğrudan ilişkilidir. Çeşitlilik insana cevap verse bile, temel görsel düzenleme ilkeleri birlik, uyumluluk ve ilgi çekiciliktir denilebilir Ayrıca basitlik, vurgu, denge, ritim ve simetri de diğer yardımcı ilkeler olarak sayılabilir (Moughtin, 1999; Özer vd., 2010; Arcan ve Evcı, 1999; Ertaş, 2007) .

Kentsel çevre tasarımında estetik değerlendirme için kullanılacak tasarım elemanları tasarımın somut bir ürüne dönüştürülebilmesine katkı sağlamaktadır. Temel tasarım elemanlarını çizgi, yön, biçim, ölçü, aralık, doku, renk, ton, hareket, ışık ve gölge belli bir forma dönüştürülür. Form üç boyutlu, biçim iki boyutlu bir nesnedir. Form kendi içerisinde geometrik form, doğal form, renk ve doku olarak sıralanabilir. Bunun yanı sıra işlevsellik ve kullanılan malzemenin seçimi de tasarıma katkı sunmaktadır (Çınar ve Çetindağ, 2009; Moughtin, 1999; Gür, 1996) .

1.2.1. Ergonomi Kavramı

Yunan kökenli bir kelime olan ergonomi teriminin açılımında ergo iş anlamına, nomos ise bilim anlamına gelmektedir (Anonim 2008). Ergonominin dünyada bilinen tanımı ise genel anlamda, insanların çalışma ve yaşam şartlarını en uygun hale getirmek amacıyla yapılan çalışma, tasarım ve çalışmaların bütünüdür. Başka bir tanımda ise ergonomi, insanların rekreasyon ve çalışma dönemlerinde çevre ile etkileşimini artıran iş ve ürün tasarımlarının tamamı olarak tanımlanmıştır (Güler, 1997).

Ergonomi Uluslararası Ergonomi Kurumu tarafından ise, insanların genel yaşam şartlarını ve performanslarını geliştirmeye katkı sağlayan, onların refahını ve mutluluğunu artıran, her türlü element ve insan arasında etkileşim sağlayan bilgi ve teorileri ortaya koyan bilimsel bir yapıya sahip bir meslek disiplini olarak tanımlanmaktadır (Hendrick vd., 2005).

Kromer vd. (1994)'e göre ise ergonomi, insanların birebir kendi çevreleri ile arasında kurmuş olduğu ilişkinin bilimsel anlamda bir bütünüdür. Osborne (1995) ise ergonomiyi, insanların her türlü teknik malzeme ve çevreye uyumunu temel kurallar çerçevesinde ortaya koyan ve farklı meslek disiplinlerinin bir araya gelerek oluşturmuş oldukları bir bilim dalı olarak tanımlamıştır. Yapılan başka

tanımlarda ise genel anlamda ergonomi, insanların sosyo kültürel ve psikofizyolojik olarak tam anlamıyla uyum sağlayabilecekleri, üretim ve verimliliğini artıran ve buna yönelik uygulamaları ortaya koyan bir bilim dalıdır (Kinghorn ve Bittner, 1995; Brookhuis vd., 2005). Bütün bu tanımlamalarda da görüldüğü gibi ergonominin temel kaynağı insandır. Genel olarak ergonomide, çevre, insan ve iş uyumu temel prensipken, peyzaj mimarlığında ise, çevre, insan ve aktivite uyumu göz önünde bulundurulmaktadır. Bu bağlamda, insanların her türlü gereksinimlerini karşılamaya yönelik yapmış oldukları bütün aktiviteler esasında o insanın fiziksel anlamda yapmış olduğu iştir. Bu yüzden peyzaj mimarlığı açısından ergonomi insanların aktivitelerini daha verimli yapabilmesini sağlayan yorgunluklarını alan ve kaza riskini azaltan bütün çalışmaları içermektedir. Bu anlamda antropometriden ve iş kapsamında değerlendirilen ergonomi kavramından farklı olarak fiziksel çevre ile de yakından ilişkilidir (Gülgün ve Türk Yılmaz, 2001).

Ergonomide insana ait boyutlar yatay ve dikey yönde belirlenerek, tasarlanacak olan her türlü araç, gereç, döşeme ve donatı elemanlarının boyutları ve kullanılacak malzemenin cinsi belirlenmektedir. Bu bakımdan insanların kullanımına uygun tasarımların yapılmasında bu verilerin ve mekânın iyi bir şekilde etüt edilerek, amacına ve gereksinimlere göre tasarlanması oldukça önemlidir.

Duyar (1995)' e göre ergonominin temel bileşenini oluşturan insandır. Bun yüzden, insanların kullandığı her türlü araç ve donatının yaşamış olduğu ortama uygun olması gerekmektedir. Ergonomiye bağlı olarak, onun bileşenlerinden biri olan antropometri ise insan vücudunun ölçülerini baz alır (Öner Bilen, 2004).

1.2.2. Antropometri Kavramı

İnsan vücudunun ölçülerini baz alan Antropometri ile Peyzaj Mimarlığı mesleğinin ortak noktası insandır. Karatay ve Korkut (2009)'a göre, antropometri bilimi insanların metrik boyutlarını ele alıp inceleyen bir bilim dalıdır.

Yunanca kökenli olan antropometri kelimesi, anthropo (insan) ve metrikos (ölçme) anlamına gelmektedir. Bu kavram genel anlamda mühendislik gerektiren çizimlerde ürünlerin, kullanılacak olana popülasyona uygun olması, tasarım standartlarına uygun aletlerin geliştirilmesi amacıyla insanlara, bilişsel ve fiziksel yöntemlerin uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Orhan vd. 2006).

Güleç (2006)'ya göre insanlar morfolojik olarak farklılık göstermektedir. Bu bakımdan insanlara uygun mekânlar ve donatıların tasarlanması ve uygulanması aşaması peyzaj mimarlığı meslek disiplini açısından önem kazanmaktadır. Çünkü insanın vücut ölçülerinin saptanarak tasarımlarda kullanılmasını amaçlayan antropometri biliminin peyzaj mimarlığı ile buluştuğu ortak nokta insandır. Bu yüzden insana uyumlu çevrelerin oluşturulmasında, bu iki bilim dalı ortak hareket ederek, hem ergonomik ve işlevsel hem de özgün ve estetik tasarımları antropometrik değerlerden yararlanarak mekâna ve amacına uygun kullanabilir.

1.3. Kent Mobilyalarının İşlevleri

Kentsel çevreler; yapılar ve bu yapı adaları çevreleyen dış mekânları olmak üzere pozitif ve negatif elemanlardan oluşurlar. Bunların arasındaki bağlantılar, mekânsal geçişler ve uyum kentsel estetiğin niteliğini belirlemede önemlidir. Kent mobilyaları işlevlerine göre şu şekilde sınıflandırılabilir (Yıldızcı, 2001).

- Oturma birimleri (banklar, sandalyeler, grup oturma elemanları)
- Aydınlatma elemanları (yol aydınlatıcıları, alan aydınlatıcıları)
- İşaret ve bilgi levhaları (yönlendiriciler, yer belirleyiciler, bilgi iletişim panoları)
- Sınırlandırıcılar (sınırlayıcılar, caydırıcılar, yaya bariyerleri, trafik bariyerleri)
- Su ögesi (süs havuzları, çeşmeler)
- Üst örtü öğeleri (duraklar, gölgelikler, pergolalar)
- Satış birimleri (kiosklar, sergi pavyonları, büfeler)

- Sanatsal objeler (heykeller)
- Zemin kaplamaları (taş, ahşap, beton, asfalt, tuğla vb.)
- Oyun alanı elemanları
- Diğer öğeler (çiçeklikler, çöp kutuları, meydan saatleri, bitkisel öğeler, bisiklet park yerleri vb.)

Bu araştırma, kentsel mekânlarda bazı yapısal özgün donatı elemanlarının ve bitkisel elemanların tasarım ve uygulama aşamasındaki işlevsellik, estetik, renk, doku, algılanabilirlik ve uyum gibi kriterler çerçevesinde analiz edilerek, koşu ve bisiklet yolları, kaldırımlar, merdiven ve rampalar, kuşatma elemanları, oturma elemanları, pergolalar, bitkisel öğeler, çöp kutuları, çocuk oyun alanları ve bitki kasaları gibi kent donatı elemanlarının peyzaj ergonomisi ve antropometrik ölçüler çerçevesinde uygunluğu belirlenmeye çalışılmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Kent donatı elemanlarında bazı özgün tasarımların değerlendirilmesi

Özgün Kent Mobilyası	Antropometrik ve Ergonomik Ölçüler	Kent Mobilyasının İşlevi	Kullanılan Malzeme	Tasarım İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi	Estetik açıdan	Genel Değerlendirme
	<p>Oturma yeri yüksekliği (Neufert, (2002; Uzun, 2002; Gülgün ve Türkyılmaz, 2001)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yükseklik değeri en az: 37,82 (+2) cm • Yükseklik değeri en fazla: 40 cm <p>Kalça-baldır uzaklığının tespitinde veriler</p> <ul style="list-style-type: none"> •Yükseklik değeri en az: 38,70 cm • Yükseklik değeri en fazla: 43,36 cm olmalıdır. 	Oturma birimi (bank)	Ahşap malzeme, geometrik form	İşlevsel	İyi	Kullanılan malzeme alanla uyumlu, tasarım kuramları bakımından, birlik, uyum (harmoni), denge ve ritim içeren bir oturma birimi.
	<p>Oturma arkılığı;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Banklar tek kişilik ise en az 55 cm • Banklar iki kişilik ise en az 115 cm (+ 5 cm tolerans) olmalıdır. • Oturma yüzeyi ile arkalık arasındaki açı ise 105° olmalıdır. 	Oturma birimi (bank)	Ahşap malzeme, doğal form	İşlevsel değil	Zayıf	Doğal Malzeme kullanıldığı halde yol kenarına konulması, altında kullanılan döşeme malzemesinin dağılması, kenarlarındaki girinti çıkıntıların sivri, tehlikeli ve anlamsız olması sebebiyle işlevsel olmayan bir tasarım.

		Oturma birimi (bank)	Renkli Ahşap Malzeme	İşlevsel değil, Renkli	Zayıf	Fikir olarak değişik ve özgün bir tasarım olmasına rağmen, oturma birimi olarak amaca uygunluk bakımından yetersizdir. Oturma düzlemindeki boşluklar ölçülerle uyuşmamaktadır. Kenarındaki sivrilikler yayalar için tehlike arz edebilir.
		Oturma birimi (bank)	Ahşap malzeme, doğal form	İşlevsel	İyi	Tasarım özgün olmasının yanı sıra kullanılan malzeme de alan ile uyumludur.

		Oturma birimi	Plastik	İşlevsel, renkli	İyi	Beyaz gövdeli huş ağaçlarının altında, çim tepeleri arasında geliş güzel serpiştirilen ve kırmızı rengi ile alanda kontrast oluşturan oturma elemanları amacına uygun kullanılmıştır.
	<p>Çöp kutuları genel özellikleri (Uzun, 2002);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yüksekliği; 60-100 cm arasında değişen ölçülerde olmalıdır. • Çöp kutularında kapağın formu, bu donatı elemanının mekândaki kullanımına engel olmayacak şekilde tasarlanmalıdır. 	Çöp kutusu	Metal malzeme	İşlevsel değil, renkli	Zayıf	Tasarım özgün olsun diye oluşturulan form, çöp kutusunun kullanımını kısıtlamış hatta engeller durumdadır.

		Çöp kutusu	Taş- metal	İşlevsel	İyi	Alanla bütünlük içerisinde, kullanım amacına uygun tasarlanmıştır.
	<p>Bisiklet Parkı (Anonim, 2018a; Buehler, 2012):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bisiklet parkları yeri ve tasarımı, bisikletlerin güvenli ve düzenli bir şekilde kullanımına olanak sağlayacak şekilde ve dağınıklığı ortadan kaldırarak amacına uygun bir şekilde tasarlanmalıdır. 	Bisiklet Parkı	Ahşap	İşlevselliği orta düzeyde	İyi	Tasarım şekli ilginç olan ve tarak şeklinde tasarlanan donatı elemanının çok fazla alanı işgal ettiği, alanın ergonomik kullanılmadığı görülmektedir.

		Bisiklet Parkı	Metal	İşlevselliği orta düzeyde	İyi	Özgün olarak tasarlanan donatı elemanı duvara yaslı bir şekilde konumlandırılmış ve kullanımını kısıtlanmıştır.
		Bisiklet Parkı	Plastik	İşlevsel, renkli	İyi	Alanda renk ile vurgu yapılmış ve ergonomik kullanılabilecek şekilde tasarlanmış bir bisiklet parkı.

	<p>Aydınlatma elemanlarına ait standart özellikler (Şerefhanoğlu, 1991; Başal vd., 1997; Uzun, 2002):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aydınlatma elemanlarının yaya yollarındaki yüksekliği 3–4 m, sokaklarda 4,5–6 m., caddelerde 7,5– 9 m. ve anayol veya çevre yolunda ise 10 – 12 m olmalıdır. • Özellikle park bahçelerde alçak aydınlatma elemanlarının tasarlandığı alanlarda maksimum yükseklik 100 cm, yüksek aydınlatma elemanının maksimum yükseklik ise 240 cm' olmalıdır. • Aydınlatma elemanı görsel açıdan erişimi sağlayacak, en uygun aydınlık düzeyi ve konuma sahip olmalıdır. 	Aydınlatma Elemanı	Metal Karışık Malzeme	İşlevsel değil, renkli, farklı dokuda malzemeler içeriyor	Zayıf	Kullanılan malzeme ve tasarım bakımından özgün, fakat yapısal donatı elemanı olarak mekâna uyumlu değil, aydınlatma zayıf, standart ölçülerin dışında kalmış, mekân tasarımında renkli oluşuyla vurgu yapılmıştır.
---	--	--------------------	-----------------------	---	-------	--

		<p>Aydınlatma Elemanı</p>	<p>Metal</p>	<p>İşlevsel, renkli, farklı dokuda malzemeler içeriyor</p>	<p>İyi</p>	<p>Aydınlatma iyi, özgün bir tasarım olup, mekân kullanımını açısından amacına uygun kullanılmış ve tasarlanmıştır.</p>
		<p>Aydınlatma Elemanı</p>	<p>Metal – plastik-cam karışık malzeme</p>	<p>İşlevsel, renkli ve farklı tekstürde malzemeler içeriyor.</p>	<p>İyi</p>	<p>Aydınlatma elemanı olarak estetik olup, kentsel mekân tasarımında renk, vurgu ve biçim gibi kriterlerin yanı sıra, birlik, ilginçlik ve ritim gibi ilkeler çerçevesinde tasarlanmıştır.</p>

		Aydınlatma elemanı	Metal-plastik malzeme	Orta düzeyde işlevsel	İyi	Tek başına mekânı aydınlatma yetisi olmadığı için ilave ışıklandırmaya gerek duyulmuş, fakat membran işlevi de gören estetik bir aydınlatma elemanı olarak tasarlanmıştır.
	<p>Zemin kaplama malzemeleri (Anonim, 2008, Uzun, 2002):</p> <ul style="list-style-type: none"> Takılma riski yaratmayan, kaygan bir yapıya sahip olmayan ve ışığı yansıtmayan nitelikte olmalıdır. Yaya kaldırımında kullanılacak beton döşeme blokları ve parke taşları sökülüp yenisinin tekrar takılabileceği malzemelerden seçilmelidir. <p>Yaya kaldırımı, parke taşı, beton döşeme blokları kolay sökülüp tekrar kullanılabilir malzemeyle kaplanmalıdır.</p> <ul style="list-style-type: none"> Aynı zamanda topukların 	Zemin kaplama (döşeme)	Taş, Ahşap	Farklı zemin kaplama dokularına sahip, işlevselliği orta düzeydedir.	Orta	Zeminde doku farklılığı ile farklılık oluşturulmaya çalışılmışsa da, kullanılan taşlar takılma riski oluşturabilir. Mekân tasarımında, form- ölçü tekrar ilkesi göze çarpmaktadır.

	girebileceği delikli yüzeyler ile, özellikle yaya bölgesinde demir baba, beton veya herhangi bir çıkıntı oluşmamasına takılma riski sebebiyle dikkat edilmelidir.					
		Zemin kaplama (döşeme)	Taş	İşlevsel, renkli	İyi	Zemin kaygan olmayan, takılma riski yaratmayan ve ışığı yansıtmayan niteliktedir. Döşeme rengi alana uygundur.
	<p>Koşu yolunun genel özellikleri (Gülgün ve Altuğ, 2006):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koşu yolunun tek kişi için standart genişliği 150 cm olmalıdır. • Eğim %1-3 arası olmalıdır. 	Zemin kaplama (döşeme)	Plastik	İşlevsel	İyi	Zemin kaplama ve yol genişliği standart ölçülürse, doğayla iç içe, yağmurlu havalarda kullanılan malzeme kaygan olmayan ve takılma riski oluşturmayan bir yapıdır.
	<p>Yaya kaldırım Standartları (Anonim, 2018b; Karatay ve Korkut, 2009);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yaya kaldırımı genişliği; Eğer evin ön bahçesi yoksa en az 2,5 m genişliğinde, ticari alan, büro, resmi daire gibi yaya trafiğinin 	Yaya kaldırımı	Kilitli parke taş	İşlevselliği zayıf	Orta	Kaldırımı genişliği ve yüksekliği ideal olmasına rağmen, yaya güvenliği sağlamayan, takılma riski oluşturan bir tasarımdır.

	<p>yoğun olduğu alanlarda ve merkezi iş bölgelerinde ise yaya kaldırımının genişliği 5 m olmalıdır.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yol genişliğinin uygun olmadığı durumlarda ise yaya kaldırımı genişliği 3 m olabilir. • Genel kural olarak halka açık meskûn alanlarda yaya kaldırımı genişliği 1 m'den az olmamalıdır. • Bir kaldırımda yürüyen dört insan için gerekli genişlik; 223-243 cm olmalıdır. • Kaldırım yüksekliği 10-12 cm arasında olmalıdır. 					
	<p>Yönlendirme ve Bilgi İletişim Levhaları İçin genel ölçüler (Alpagut, 2005):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bilgi ve iletişim levhalarının yüksekliği; 210 – 250 cm. arasında olmalıdır. • Bu donatı elemanları mekânda görsel erişime uygun olacak şekilde konumlandırılmalıdır. • Tabelalar için kullanılan direklerin şehir estetiğini bozmasına dikkat edilmelidir. 	Bilgi ve İletişim Levhası	Metal	İşlevsel	Zayıf	Mekân içerisinde kullanım ve amacı bakımından uygun ölçülerdedir, yazılar görsel erişime uygundur.

		Bilgi ve iletişim Levhası	Metal, ahşap	Resimdeki yazılar okunmuyor, orta düzeyde işlevsel	İyi	Mekân içerisindeki kullanım amacı ve oluşturmuş olduğu görsel etki bakımından uygundur. Resimli küçük tabela daha büyük puntolarda, okunabilir olmalıdır.
	<p>Pergola – Kameriyeye ait genel özellikler (Yörük vd. 206);</p> <ul style="list-style-type: none"> •Ergonomik açıdan bir gölgeleme elemanı yüksekliği 250–300 cm arası olmalıdır. 	Pergola	Ahşap	İşlevselliği zayıf düzeydedir.	Orta	Özgün olan tasarım mekânla uyumlu bir malzemeye sahip ancak yükseklik bakımından standart ölçülere uygun değildir.

		Açık – kapalı oturma birimi	Ahşap	İşlevsel	İyi	Ahşap malzeme renklendirilerek monotonluk azaltılmış, açık ve kapalı oturma mekânları ile insanlara seçenekler sunulmuştur.
	<p>Bitki Kasalarına yönelik genel özellikler (Yıldızcı, 2001);</p> <ul style="list-style-type: none"> •Bitki kasaları tasarımında en önemli husus bitki gelişimini kısıtlamamasıdır. Yani bir çiçek kasasında bitkinin ihtiyaç duyabileceği yeterli miktarda saksı harcı bulunmalı, suyu depo edebilmeli ve uygun drenajlı bakım ve sulamanın kolayca yapılabileceği bir yapıda olmalıdır. 	Bitki kasası	Metal	İşlevselliği orta düzeyde	İyi	Tasarım açısından özgün olan bu çalışmada, çiçek yoğunluğu nedeniyle bitkinin gerek duyacağı ekolojik gereksinimler yeterince karşılanamamaktadır.
		Bitki kasası	Ahşap	İşlevsel	Orta	Alanla uyumlu doğal malzeme kullanılarak yapılmış bir çiçek kasası tasarımı olmasına rağmen daha estetik ve özgün tasarlanabilir.

		Bitki kasası	Metal	İşlevsel	İyi	Çiçek kasaları farklı malzemeler kullanılarak kentsel tasarım kuramlarından harmoni oluşturularak, vurgulama yapılmış özgün bir çiçek kasası tasarımı.
		Bitki kasası	Metal-Sentetik malzeme karışımı	İşlevsel	İyi	Yol boyu duvar önlerinde kullanılabilecek özgün bir tasarım. Kasa genişliği kullanılacak bitki türü seçimini sınırlayacak özelliktedir.
		Çiçek kasası	Ahşap	İşlevsel	İyi	Oturma birimi ile birlikte tasarlanmış, özgün bir çiçek kasası tasarımı. Kasanın genişliği bitkinin ihtiyaç duyacağı saksı harcını karşılayabilecek düzeydedir.

	<p>Merdivenler (Neufert, 2002);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Basamak genişlikleri 30 cm olmalıdır. • Rıht yüksekliği 16 cm, merdiven genişliği tek kişi için 76 cm, iki kişi için 125-127 cm olmalıdır. • Rampa eğimi %8'den fazla olmamalı ancak rampa 10 m'den uzunsa maksimum eğim %6 olabilir. Genişliği min. 90 cm olmalıdır. 	Merdiven	Kırma Taş Döşeme	İşlevselliği orta	İyi	Doğal görünümlü merdiven detayı olmasına rağmen engellilerin kullanabileceği bir rampa bırakılmamış olması onu yetersiz kılmıştır.
		Merdiven	Taş	İşlevselliği zayıf	Orta	Tasarım özgün olan ama gerek basamak genişliği, gerek eğim ve rıht yüksekliği ve engeli kullanımı gibi diğer özellikleri bakımından fonksiyonel olmayan bir tasarım.

4. Sonuç ve Öneriler

Mekânların tasarımında estetik, fonksiyonel ve işlevsel boyutta tasarımlar yapmak geçmişten bu yana insanoğlunun yaşanabilir konforlu mekânlar arayışı içerisinde süregelen bir olgudur. Kentsel çevrede mimari peyzaj tasarımında özgün tasarımlar yaparken farklı meslek disiplinlerinin bir araya gelerek yaşanabilir fiziksel çevre ve insan yapısına uygun ergonomik ve antropometrik tasarımlar planlaması gerekmektedir.

Kent donatı elemanlarının sadece işlevsel öneme sahip olmayan aynı zamanda kentsel bir mekânı tamamlayan, tanımlayan görsel açıdan kimi zaman kent kimliğine katkı sağlayan kent öğeleri olmak gibi bir özelliği söz konusudur. Yani bazen kentsel mekânda kullanılan bir donatı elemanı başlı başına o mekânı tanımlayabilir. Bu bakımdan peyzaj mimarlığı meslek disiplini açısından bakıldığında mobilyaları seçiminin ve konumunun doğru planlandığı, bakımının kolay ve sürekli yapılabilirdiği, işlevsel ve aynı zamanda estetik bir yapıya sahip, form, biçim, malzeme renk doku gibi temel tasarım ilkelerine sahip, kullanıldığı mekâna uyumlu, kimi zaman vurgulayıcı etkiye sahip kent donatı elemanlarının sürdürülebilir kullanımı gerekmektedir.

Tasarımlarda dikkat edilmesi gereken diğer bir husus donatı elemanının amacına ve alan kullanımına uygun tasarlanmasıdır. Örneğin doğal bir ortamda doğaya uyumlu doğal ve dayanıklı malzeme seçilmesi son derece önemlidir. Donatının renk uyumu, ergonomik açıdan uygunluğu, güvenli olması, simgesel özelliği, görsel zenginliği, etkileyici özgün olması, engelli kullanımına uygun olması gibi pek çok tasarım ölçütü değerlendirilerek planlaması gerekmektedir.

Bu çalışmada özgün ve estetik sayılabilecek pek çok kent donatı elemanı antropometrik ve ergonomik ölçüler, kullanılan malzeme, tasarım ilkeleri, işlevsellik ve estetiklik yönünden irdelenerek, bir peyzaj mimarı bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu amaçla oluşturulan tabloda da görüldüğü gibi bize özgün ve estetik görülen bir donatı elemanı kimi zaman kullanım açısından, kimi zaman işlevsellik bakımından pek çok yanlış tasarım ve mekânda amaç dışı kullanım gösterebilmektedir. Çalışma sonucunda yapılan özgün tasarımlar üzerinden değerlendirmelerde de görülmüştür ki, kent donatı elemanlarında fonksiyonel, ergonomik, güvenli, dayanıklı, çevre ile uyumlu, uygun malzemeye sahip, standartlara uygun, estetik, bakımı kolay, orijinal, rahatlatıcı, canlı, çekici, anlaşılır tasarımlardan oluşması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Akyol, E. (2006). Kent Mobilyaları Tasarım ve Kullanım Süreci. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Alpagut, Z. (2005). Kamu Mekânlarında Kent Mobilyalarından Bilgilendirme, Yönlendirme ve İşaretlendirme Elemanlarının İrdelenmesi: Taksim Örneği.
- Anonim, (2008). İş Etüdü Yönetim Bilgisi İş Etüdünün Temelleri, Milli Prodüktive Merkezi Yayınları, 1:125-127.
- Anonim, (2018a). <http://trafik.net.tr/bisiklet-park-yeri-nedir/> Erişim Tarihi: 23.02.2018.
- Anonim, (2018b). <https://intweb.tse.org.tr/standard/standard/Standard.aspx> Erişim Tarihi: 23.02.2018.
- Brookhuis, K., Hedge, A., Hendrick, H. and Salas, E. (2005). Stanton Handbook of Human Factors and Ergonomics Models CRC Press, Florida.
- Buehler, R. (2012). Determinants of bicycle commuting in the Washington, DC region: The role of bicycle parking, cyclist showers, and free car parking at work. Transportation Research Part D: Transport and Environment Volume 17, Issue 7, October 2012, p. 525-531.
- Chiesura, A. (2004). The role of urban parks for the sustainable city, Landscape and Urban Planning, 68(1):129-138.
- Duyar, İ. (1995). İnsanın Fiziksel Boyutlarındaki Değişimler ve Ergonomik Açısından Önemi. Beşinci Ergonomi Kongresi, Milli Prodüktivite Merkezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Güler, Ç. (1997). Ergonomiye Giriş. Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi. No:45
- Gülgün, B. ve Türkyılmaz, B. (2001). Peyzaj Mimarlığında ve İnsan Yaşamında Ergonominin Yeri-Önemi ve Bornova Örneğinde Bir Araştırma. Ege Üni. Ziraat Fak. Derg., 2001, 38 (2-3):127-134.

- Handrick, H., Salas, E., Stanton, N., Brookhuis, K., Hedge, A. (2005). Handbook of human factors and ergonomics models
- İzgi, U. (1999). Mimarlıkta Süreç, Kavramlar-İlişkiler, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, ISBN. 975-7438-88- X, Yem Yayınevi, İstanbul.
- Karatay, A. ve Korkut, A.B. (2009). Peyzaj Mimarlığı Antropometri İlişkisi: İstanbul Örneği. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi. 6(3), 246-255.
- Kinghorn, R.A. and Bittner, A.C. (1995). Truck driver anthropometric data: Estimation of the current population. Industrial Ergonomics. Vol 15, pp. 199-204.
- Kroemer, K., Kroemer, H. and Kroemer Elbert, K. (1994). Ergonomics. How to Design for Ease and Efficiency.
- Neufert, E. P. (2002). Neufert. Architects' Data. Third Edition Edited by B. Baiche, N. Walliman. 636, UK.
- Osborne, D. J. (1995). Ergonomics at Work. Human Factors in Design and Development. England.
- Orhan, S., Bilgin, B. ve Güvenç, İ. (2006). Taşıt Ergonomisi. Lisans Tezi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Karabük Teknik Eğitim Fakültesi Makine Eğitimi Bölümü Otomotiv Öğretmenliği Programı, Karabük.
- Sakal, A.N. (2007). Ankara'da Kentsel Donatıların Peyzaj Planlama ve Tasarımı Açısından Analizi ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şerefhanoglu, M. (1991). "Kentsel Tasarımda Aydınlatmanın Rolü", 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, (23-24 Mayıs 1991), Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 131-140.
- Uzun, G. (2002). Peyzaj Konstrüksiyonu II, Ç. Ü. Zir. Fak. Genel Yayın No: 137, Ders Kitapları Yayın No: A-42, Adana, 296 s.
- Yıldızcı, A. C. (2001). Kent Mobilyaları Kavramı ve İstanbul'daki Kent Mobilyalarının İrdelenmesi. I. Uluslararası Kent Mobilyaları Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İstanbul, 29-34.
- Yörük, İ., Gülgün, B., Sayman, M. ve Ünal Ankaya, F. (2006). Peyzaj Planlama Çalışmaları Kapsamında Ege Üniversitesi Kampüs Örneğindeki Peyzaj Donatı Elemanlarının Ergonomik-Antropometrik Açından İrdelenmesi. Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg., 2006, 43(1):157-168 ISSN 1018-8851.

Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak “Arkeoparklar”

Yeliz KESKİN^{1*}, Mine TANAÇ ZEREN²

¹ İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı Adı, 35430, İzmir, Türkiye.

² Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı Adı, 35160, İzmir, Türkiye.

* e-mail: yelizkeskin@iyte.edu.tr

Öz

Arkeolojik miras, geçmiş dönemlerde yaşamış toplulukların kültürel ve toplumsal düzenlerini yansıtmaktadır. Bilgi ve belge değeri taşıyan arkeolojik eserlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve korunması, geçmiş öğrenmek ve anlamlandırmak açısından çok önemlidir. Arkeolojik alanların düzenlenmesi, arkeolojik buluntuların onarımının yapılması ve koruma tedbirlerinin alınması bu alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması için tek başına yeterli değildir. Arkeolojik buluntuların ve arkeolojik alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması, ancak kamunun bu alanlara karşı duyarlılık ve koruma bilinci düzeyinin yükselmesi ile mümkün olabilmektedir. Arkeolojik alanların düzenlenmesi ve arkeolojik buluntuların sergilenmesi, ören yerlerinin kamu ile bütünleşmesini kolaylaştırmakta ve toplumların eserlere karşı farkındalık düzeyinin artmasını sağlamaktadır. Bu alanlarda yönetim planı kapsamında belirlenecek olan doğru koruma, sunum ve sergileme yaklaşımları, yapılacak olan analizler ve değerlendirmeler sonucunda belirlenmelidir. Arkeolojik alan yönetim planlarında sıkça rastlanan sergileme ve sunum yöntemlerinden bazıları; arkeolojik alanda sergileme, arkeolojik alan dışında sergileme, müzede sergileme, arkeopark olarak sergileme gibi yöntemlerdir.

Arkeopark olarak sergileme, günümüzde gelişmiş ülkelerin ören yerlerinde uyguladığı en güncel yaklaşımlar arasındadır. Özellikle Avrupa ülkelerinde sıkça rastlanan bu alanlar, bir çeşit açık hava müzesi olarak nitelendirilebilmektedir. Arkeoparkların amaçları; kültür varlıklarını korumak, kamuyla bütünleşmesini sağlayarak bilgilendirme yapmak, toplumda koruma bilinci oluşturmak ve geçmiş uygarlıkların sosyo-kültürel özellikleri, mimarileri, yaşam biçimleri hakkında bilgi edinme yollarını güçlendirmektir. Arkeoparkların kapsamında duyulara hitap eden sunum yöntemlerinin, deneysel arkeoloji uygulamalarının ve çeşitli rekreatif aktivitelerin bulunması bu alanların dinamikliğini ve kamunun bu alanlara olan ilgisini arttırmaktadır.

Bu çalışma kapsamında arkeoparkların hedefleri, uygulanma nedenleri, ziyaretçiler ve uzmanlar tarafından kullanımı, arkeoparkların tasarım kriterleri bu alanlarda uygulanan mimari yaklaşımlar, deneysel arkeoloji uygulamaları, canlandırmalar ve arkeoparklarda uygulanan diğer sunum yöntemleri seçilen arkeopark örnekleri üzerinden aktarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arkeopark, koruma, sunum, açık hava müzesi, deneysel arkeoloji.

“Archeoparks” as a Presentation Method of Archaeological Sites

Abstract

Archaeological heritage, represents the cultural and social order of societies who lived in past eras. In order to learn and explain the past, it is crucial to sustain and preserve the artifacts that has informational and documentation value. It is not single handedly sufficient arranging archaeological sites, restoring artifacts and

Atrif: Keskin, Y. ve Tanaç Zeren, M. (2018). Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak “Arkeoparklar”. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (2), 110-124.

DOI: [10.30785/mbud.439805](https://doi.org/10.30785/mbud.439805)

*Bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Restorasyon Yüksek Lisans Programı'nda yürütülen ‘Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak Arkeoparklar’ başlıklı tezden üretilmiştir.

taking preservation measures. Maintaining the sustainability of archaeological sites can only be achieved by raising awareness and susceptibility of community towards these sites. Arrangement of archaeological sites and artifacts exhibition pave the way for the ruins to connect with community and raise awareness of these sites to society. In these sites, accurate preservation, presentation and exhibition approaches within the scope of management plan should be determined after experts' analyses and evaluations. Some of common ways of site management to present and exhibit an archeological sites: Exhibition on archeological site, exhibition outside the archaeological site, exhibition in museum, exhibition as archeopark.

Nowadays, presentation as archeopark is the most recent approach that is used for the archaeological sites by developed countries. Especially in Europe countries these areas encountered frequently and may also be considered as "open-air museum". Aims of these archeoparks are preserving the cultural property, unifying the site with community to enlighten them, forming a preservation consciousness in society and strengthening the ways of obtaining information about socio-cultural characteristic, architecture and life-style of ancient civilizations. Existence of presentations that are appeasing the senses, experimental archeological practices and various recreative activities in the scope of archeoparks increase the dynamism of these parks and community interest towards it.

In the extent of this study, following will be explained over selected archeoparks: Aims of archeoparks implementation reasons, usage of archeoparks as a presentation method, designing criteria of archeoparks, applied architectural design approaches, experimental archaeological applications, recreation and other applied presentation methods that are used in archeoparks.

Keywords: Archeopark, preservation, presentation, open air museum, experimental archaeology.

1. Giriş

Arkeopark kavramı, arkeolojik yöntemlerle elde edilmiş kültür varlıklarının kendi doğal ortamları içinde sergilenerek, insanlara geçmiş uygarlıkların yaşantısı, kültürü ve mimarisini aktarması amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar olarak tanımlanabilir. Arkeoparklarda uygulanan sunum yöntemlerinin klasik sunum yöntemlerinden ve müzelerden en temel farkı, kültür varlıklarının durağan bir ortamda sergilenmesi değil, dinamik sunum yöntemleri yardımı ile daha iyi algılanmasının sağlanmasıdır. Arkeoparklarda dikkat çeken en önemli sunum biçimlerini deneysel arkeoloji uygulamaları, üç boyutlu canlandırmalar ve teknoloji kullanımı oluşturmaktadır (Eres vd., 2016). Bu uygulamalar arkeolojik alanların en temel sorunlarından olan "görünürlük" ve "anlaşılabilirlik" sorunlarına çözüm oluşturmaktadır (Eres, 2016). Basit bir tanım ile arkeoparklar; arkeolojik bulgular içeren, farklı deneysel ve eğitici sunum yöntemleri barındıran halka açık arkeolojik alanlardır.

Arkeoprakların birincil hedefi kültür varlıklarını korumaktır. Arkeolojik alanların sürdürülebilirliği ancak arkeolojik alana ait eserlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ile mümkündür. Arkeolojik alanları korumak sadece eserleri onarmaktan ibaret değildir. O eserleri korumak insanların onlara karşı duyarlılık ve bilinç düzeyinin yükselmesi ile gerçekleşir. Bu bilinç ise kültür varlıklarına karşı farkındalığın artması ile oluşur. Bu nedenle 'arkeopark' oluşumları, farkındalık oluşturmak bağlamında önemli bir yöntem olmakta, arkeolojik alanların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından giderek önem kazanan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arkeoparkların diğer hedefi ise kültür varlıklarını sergilemek ve sunmaktır. Bu eserleri ziyaretçilere iyi ve doğru aktarmak eserlerin algılanması açısından çok önemlidir. Çeşitli güncel sunum yöntemlerini kullanmak, teknolojiyi kullanmak, farklı duylara hitap eden sunum yöntemleri ve bir sunum yöntemi olarak deneysel arkeolojiyi kullanmak kültür varlıklarının daha iyi algılanmasını sağlayacak ve alanın dinamikliğini arttıracaktır. Ayrıca arkeoparklar ve eğitim arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu alanlar tarihi öğretmen yanında kalıntıların ve alanın korunması gerekliliği bilincini de kazandırmaktadır. Eğitici uygulamalardan bazıları; okulların alanı ziyaret etmesi, uzmanlar tarafından ziyaretçilere kazı ve araştırmalar hakkında bilgilendirme çalışmaları yapılması ve kazıların ziyaretçiler tarafından canlandırılması, bilgilendirme turları organize edilmesi, deneysel çalışmalar ve dahasıdır. Bu alanların sürdürülebilirliği burada verilen eğitimin, bilginin ve kültürün anlaşılabilirliği ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla eğitim ve arkeopark arasındaki güçlü ilişki bu alanlardaki temel kurguyu oluşturur. Arkeoparkların topluma geçmiş uygarlıkların yaşam biçimleri, sosyo-kültürel özellikleri, fiziksel çevreleri, mimarileri, kullandıkları aletler, dönemin teknolojisi vb. hakkında bilgiyi aktarma ve arkeoloji bilimini anlatma amacı eğitim yolu ile gerçekleştirilir (Bayraktar, 2010 s:11-28).

Arkeopark alanlarının bir diğer özelliği ise alandaki koruma ve sunum faaliyetlerinin dışında eğlenmek, dinlenmek gibi işlevleri de barındıran rekreasyon uygulamalarıdır. Alan yönetimi planına göre hazırlanmış rekreatif aktiviteler, etkinlikler ve faaliyetler alanın çekiciliğini arttırmaktadır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın ana materyalini 'arkeopark' kavramının kuramsal olarak incelenmesi ve tanımının yapılması oluşturmuştur. Yurt içinden ve yurt dışından bu tanıma uygun belirli arkeopark örneklerinde uygulanan alan yönetimi yaklaşımları, mimari düzenlemeler, sergileme yöntemleri ve deneysel arkeoloji uygulamaları incelenmiştir.

Çalışmanın yönteminde ise öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın ilerleyen aşamasında yurt içi ve yurt dışından önemli örnekler seçilerek yurt içi örnekleri yerinde incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda mimari düzenlemeler ve uygulamalar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1 Arkeoparklarda Mimari Yaklaşımlar

Alan bütününde geleceğe yönelik vizyonun belirlenmesinde en temel yaklaşım alan yönetiminin planlanmasıdır. Alan yönetiminde ortaya çıkarılan ilkeler bağlamında 'Neyi koruyacağız?', 'Nasıl koruyacağız?' ve 'Nasıl sunacağız?' sorularının cevapları arkeolojik buluntular ve alanın potansiyelleri göz önünde bulundurularak üretilmelidir. Diğer bir deyişle bulguların korunması ve bulgulardan üretilen bilimsel verilerin doğru ve etkin bir biçimde aktarımının gerçekleştirilmesi asıl hedef olmalıdır.

Alan için öngörülen tasarım; koruma, eğitim, rekreasyon ve sergileme ile ilişkilendirilmelidir. Sirkülasyon ağının sıralı ve sade tariflenmesi, iç ve dış mekân bağlantılarının güçlü kurulması, sergi birimlerinin doğru yere konumlanarak bilgileri doğru tariflemesi önemlidir (Köksal,2014). Gerekiyorsa müze, araştırma merkezi, ziyaretçi merkezi, bilet gişesi, ıslak hacimler, kafeterya, satış birimi, depo, servis birimi gibi kapalı mekânların tasarlanması ziyaretçilerin ve çalışanların konfor koşullarının arttırılması açısından faydalı olabilir. Bunun dışında buluntuların korunması için koruma çatıları, gezi güzergâhları bilgilendirme panoları, aydınlatma elemanları da alanın bir parçası haline gelebilir (Kortanoğlu, 2013).

Bu ihtiyaçların tümünün bir alan yönetimi kapsamında birlikte tasarlanması ve tasarımın ana yaklaşımında korumacı bir anlayış benimsenmesi en ideal yöntem olacaktır. Bu bağlamda her ihtiyaç için alana eklenecek strüktürler benzer mimari tasarım dili ve malzeme kullanımı ile bir bütünün parçaları olarak uyum içerisinde üretilmiş olmalıdır. Arkeolojik alana getirilecek ek mekânların mevcut arkeolojik alanların yakınına veya arkeolojik kazı çalışmalarının bittiği bölgelere kurulması doğru olacaktır. Alan içerisinde buluntular ile ilişkilendirilen her türlü fiziki müdahalenin de, zemine minimumda değmesi, sökülür takılır ve geri dönüştürülebilir nitelikte olması, antik peyzajın önüne geçmemesi önemlidir. Ayrıca buluntular hakkında üretilen bilgilendirmenin en etkin biçimde, buluntulara zarar vermeden üretilmesinin sağlanması mutlaka gereklidir (Zeren, 2010).

3.2 Arkeoparklarda Sunum Yaklaşımları ve Arkeopark Örnekleri

Arkeolojik park alanlarında güncel ve popüler bilgilendirme yöntemlerinin kullanılması, kamunun alana adaptasyonunu ve ilgisini arttırır. Binlerce yıl öncesinden kalan bir bulgunun ziyaretçilere tam olarak aktarılması çok zordur. Bu nedenle arkeoparklarda bu bulguların daha iyi aktarılabilmesi için üç boyutlu görsellerin, farklı duylara hitap eden yöntemlerin, deneysel uygulamaların kullanıldığı görülmektedir. Animasyonlar, çeşitli görselleştirme ya da canlandırmalar, simülasyonlar, sanal gerçeklik uygulamaları, güncel teknolojik sunum yöntemleri arkeoparklarda kullanım alanı bulurlar.

Arkeoparklarda görülen en önemli sunum tekniklerinin ve eğitici uygulamaların başında deneysel arkeoloji uygulamaları gelmektedir. Duylara hitap eden bu yöntem hem tarihi anlamayı kolaylaştırmakta hem de alanın çekiciliğini arttırmaktadır. Deneysel arkeoloji; kazılar sırasında keşfedilen hipotezleri ve süreçleri etkin bir şekilde anlama, belgeleme ve test etme yöntemidir. Bu yöntem ile bir nesnenin nasıl çalıştığı, nasıl kullanıldığı ya da nasıl üretildiği ziyaretçiler tarafından deneyerek algılanmaktadır. Ziyaretçilerin etkin katılımının sağlandığı bu uygulama ile halkın geçmişi deneyerek öğrenmesi sağlanmaktadır. Deneysel arkeolojinin uygulandığı arkeolojik alanlarda,

ziyaretçilere gerçek buluntuların yanında sanal bilgiler ve canlandırmalar eşliğinde geçmişten bir kesit sunulur. Geçmişteki olayları tam anlamıyla yinelemek olanaksız olsa da, deneysel taklitlerini gerçekleştirmek, olayların doğruluğunu kanıtlama ve saptama açısından eğitici. Çeşitli yöntemler deneyerek tarih öncesinde yaşayan bir insan gibi avlanmak, yemek yemek, ilkel yöntemlerle çanak çömlek yapmak, onların evlerinde zaman geçirmek gibi uygulamalar deneysel arkeolojinin alanına girer (Colin vd., 2005; Eres, 2009).

Günümüzde birçok alanda deneysel uygulamalar görülmektedir. Deneysel arkeoloji uygulamaları yapmak üzere kurulmuş okullar bulunmaktadır. Örneğin; UCD Arkeoloji Okulu; İrlanda'da eğitim veren bir deneysel arkeoloji okuludur. Bu kurumda uzmanlar ve öğrenciler tarafından arkeolojik araştırmalar ve sunum yöntemleri hakkında çalışmalar sürdürülmektedir (URL-1) (Şekil 1) (Şekil 2).

Şekil 1. UCD Deneysel Arkeoloji Okulu Uygulamaları (URL-2)

Şekil 2. UCD Deneysel Arkeoloji Okulu Uygulamaları (URL-3)

Ülkemizde de deneysel arkeoloji uygulamaları denemeye başlanmıştır. Örneğin İzmir'in Bornova İlçesi'nde bulunan Yeşilova Höyüğü bu bağlamda örnekleri barındırmaktadır.

Şekil 3. Yeşilova Höyüğü Deneysel Arkeoloji Uygulamaları (Orijinal-Kasım 2017)

Yeşilova Höyüğü İzmir'in ve Ege Bölgesi'nin bilinen en eski yerleşim alanıdır. Alanda 2005 yılından bu yana kazı çalışmaları sürmektedir. Alan içerisinde Geç Roma-Erken Bizans, Kalkolitik Dönem ve Neolitik Dönem'i içeren kültür tabakaları saptanmıştır. Yeşilova'nın şehrin içindeki erişilebilir konumu ve üniversitelere olan yakınlığı alanın sergilenebilme potansiyelini arttırmaktadır. Alanda bu olanakları kullanarak 2009 yılında "Zaman Yolculuğu" adında bir sergileme ve eğitim programı başlatılmıştır. Bu programın hedefleri; bölgede yaşamış eski uygarlıkların kültürlerini deneysel yöntemlerle ziyaretçilere aktarmak ve arkeolojik alanı turizm ve eğitim faaliyetleri ile bütünleştirerek alanın farkındalığını arttırmaktır. Alternatif bir eğitim ve öğretim programı sunan Yeşilova Höyüğü bölgeye olan ilgiyi arttırmaktadır (Derin, 2010) (Şekil 3).

"Zaman Yolculuğu" programında öncelikle belirli yaş grubundan öğrenciler ziyaretçi merkezindeki sergiyi ve kazı alanını uzmanlar eşliğinde dolaşmaktadırlar (Şekil 4). Sonrasında Neolitik Çağ kıyafetlerini giyerek Neolitik Köy Canlandırması'na ulaşmakta, canlandırması yapılan Neolitik Köy'de o dönemin evlerinde zaman geçirmektedirler. Yeşilova Höyüğü Neolitik Köy Canlandırması alanında deneysel arkeoloji uygulaması olarak Neolitik Dönem'in aletleriyle ateş yakma, taş aletleri kullanma, eşya üretme, yemek yapma, avlanma, buğday dövme eylemleri deneyimlenmektedir (Şekil 5). Yeşilova Höyüğü'ndeki en çekici alan deneysel sunum yöntemlerinin uygulandığı Neolitik Köy Canlandırması'dır (Derin, 2010) (Şekil 6).

Şekil 4. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi (Orijinal-Kasım 2017)

Şekil 5. Yeşilova Höyüğü Neolitik Köy Deneysel Arkeoloji Uygulamaları (Orijinal- Kasım 2017)

Şekil 6. Yeşilova Höyüğü Neolitik Köy Canlandırması (Orijinal- Kasım 2017)

Şekil 7. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi Sergi Alanı (Orijinal-Kasım 2017)

Şekil 8. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi Arkeoloji Laboratuvarı ve Kazı Evi (Orijinal- Kasım 2017)

2014 yılında kullanıma açılan Yeşilova Ziyaretçi Merkezi içerisinde; Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağı'na ait eserlerin dönem sırası ile sergilendiği sergi salonu bulunmaktadır (Şekil 7). Bu sergide çağdaş sunum teknikleri kullanılmaktadır. Ziyaretçi merkezi içerisindeki diğer birimler ise atölyeler, gösteri salonu, laboratuvar ve kafeteryadır. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi içerisinde sirkülasyon rampalar ile sağlanmaktadır. Bu rampalar üzerinde çeşitli yazılar ve görsellerle dönemler hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Bu sirkülasyon ağı ziyaretçileri, buluntuların konumlandığı bölgeye geçirir. Buluntular,

artık önceden edinilen bilgiler sayesinde daha anlaşılır hale getirilmiştir. Ziyaretçiler; buluntuların devamında, dönemin canlandırması olan Neolitik Köy'e ulaştırılır. Köyün ziyaretinin devamında Yeşilova Ziyaretçi Merkezi'nin devamı olan kazı evi dışarıdan izlenebilmektedir (Şekil 8). Bu sayede ziyaretçiler arkeolojik alanda çalışanların çalışma alanlarını ve yöntemlerini gözlemleyebilmektedir.

Yeşilova Höyüğü'nde uygulanan deneysel arkeoloji uygulamalarının arkeolojik alanı ve dönemi anlamlandırma konusunda çok verimlidir. Kapalı alan ve açık alan gezi rotalarının bütüncül tasarımı alanı gezmeyi, deneyimlemeyi ve algılamayı kolaylaştırmaktadır.

Bir başka örnek Kırklareli Aşağı Pınar Açık Hava Müzesidir. Aşağı Pınar Arkeolojik Alanı Kırklareli kent merkezinin güneyinde bulunmaktadır. Alandaki kazı çalışmaları 1993 yılından bu yana İstanbul Üniversitesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından sürdürülmektedir. Alanın korunması, eserlerin ve bilginin gelecek nesillere aktarılması, alanın farkındalığının sağlanması ve bilimsel çalışmaların sürdürülmesi amacıyla bir açık hava müzesi projesi hazırlanmıştır (Eres vd., 2010). Proje kapsamında alandaki arkeolojik buluntuların çoğunluğu yerinde sergilenmiş ve bu eserlerin algılanabilmesi için çeşitli sunum yöntemleri uygulanmıştır. Alanın çok katmanlı bir yapıya sahip olması, alanda yapılacak çalışmaları ve alana yapılacak müdahaleleri zorlaştırmıştır (URL-4).

Alanda tasarlanan en dikkat çekici ve kapsamlı bölüm Yeşilova Höyüğü örneğinde de olduğu gibi Neolitik Köy Canlandırması'dır (Şekil 9). Burada ziyaretçiler Neolitik Çağ'a ait yaşantıyı daha iyi algılayabilmektedir. Çeşitli yapay rekonstrüksiyonlar ile ziyaretçiler eski çağlara ait mekânları deneyimleyebilmektedir. Bu rekonstrüksiyonların her biri farklı bir tema ile ziyaretçilere sunulmaktadır. Ayrıca köy canlandırması dışında doğal çevrenin canlandırması da yapılmıştır. Çevrede eski zamanlardaki yabani hayvanların maketlerine rastlanmaktadır. Deneysel arkeoloji alanında yapılan çeşitli atölye uygulamaları da köy canlandırmasını destekler niteliktedir (URL-4). Proje kapsamında köy canlandırması dışında kalıntıların yerinde sergilenmesi, bu kalıntılar üzerinde kısmi rekonstrüksiyonlara başvurulması ve kalıntıların korunması için koruma çatılarının inşa edilmesi öngörülmüştür. Ayrıca alanda bir gezi güzergâhı tasarlanmıştır. Bu güzergahın günümüzden geçmişe doğru sıralı bir anlatıma sahip olması, bu sayede alanın anlaşılabilirliğinin güçlendirilmesi gezi rotasının tasarım sürecinde önemsenmiştir (Eres vd., 2010).

Aşağıpınar Höyüğü'nde tasarlanan eğitim alanında farklı yaş gruplarındaki öğrencilere hitap eden arkeoloji, mimarlık, tarih eğitimi verilmektedir. Bu alanda öğrenciler, kazı çalışmasını canlandırarak arkeoloji bilimi hakkında bilgi edinmektedir. Bir diğer eğitim alanı ise yetişkin öğrencilere ve uzmanlara katmanlaşma, mimarlık ve alanın tarihi hakkında kapsamlı bilgi verilmesidir (URL-4).

Şekil 9. Aşağıpınar Höyüğü Neolitik Köy Canlandırması (URL-5)

Bursa Aktopraklık Arkeolojik Alanı da ülkemizdeki arkeopark örneklerindedir. Alan, Bursa il merkezine 25 km uzaklıkta, Akçalar Mahallesi sınırları içerisinde, Ulubat Gölü'nün doğu kıyısında iki yükseltinin üzerinde yer almaktadır (Karul, 2007). Aktopraklık Höyük kazıları 2004 yılından bu yana İstanbul

Üniversitesi tarafından sürdürülmektedir (Şekil 10). Alan üzerinde yapılan çalışmalar ve değerlendirmeler sonucunda höyükteki yerleşimin Neolitik Çağ ve Kalkolitik Çağ'a ait olduğu saptanmıştır. Höyük için 2009 yılında kapsamlı bir kültürel miras projesi hazırlanmıştır. Proje hedefleri beş ana başlık altında şu şekilde sıralanmaktadır; karşılama merkezinin inşası, arkeolojik kalıntıların korunması ve sergilenmesi, tarihöncesi ve geleneksel köy canlandırmaları, turistik ve eğitsel aktivitelere yönelik tesislerin inşasıdır. Projenin hedef kitesinde ise her yaşta öğrenciler, günlük ziyaretçiler, turistler ve uzmanlar vardır (Karul, 2010).

Şekil 10. Aktopraklık Kazı Alanı (Orjinal- Ocak 2018)

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulaması yapılan arkeopark projesi kapsamında ilk olarak giriş kapısı ve meydan düzenlemesi, bilgilendirme ve sergilerin yer aldığı karşılama binası, atölyelerin yapılabileceği çocuk kazı evi binası ile kazıdan çıkarılan buluntuların saklanacağı depo yapıları inşa edilmiştir (Şekil 11, Şekil 12). Kazı alanlarının daha yüksek bir kottan algılanabilmesi için gözetleme kulesi yapılmıştır. Çocukların kazı yapmayı deneyimleyebilmeleri için yapay bir höyük içerisinde kazı alanları oluşturulmuştur (Şekil 13). Bazı önemli açmaların ve çocuklar için tasarlanan kazı alanının dış etkilerden korunabilmesi için birbiri ile uyumlu üst örtüler tasarlanmıştır. Tarih öncesi yaşam biçiminin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla deneysel sunum yöntemi örneği olan Neolitik Köy Canlandırması, Kalkolitik Köy Canlandırması inşa edilmiştir.

Şekil 11. Aktopraklık Arkeoparkı Giriş Kapısı (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 12. Aktopraklık Arkeopark Karşılama Binası (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 13. Aktopraklık Arkeoparkı Yapay Höyük Alanı (Orjinal- Ocak 2018)

Neolitik Köy Canlandırması, höyükteki ilk yerleşimi temsil eden bir çiftçi köyüdür. Buradaki evler kazı verileri doğrultusunda 3-4 m çapında yuvarlak planlı şekilde 1/1 ölçekte inşa edilmiştir (Şekil 14). Kalkolitik Köy Canlandırması ise hendeklerle çevrilidir (Şekil 15, Şekil 16). Buradaki evlerin iç mekânları da düzenlenmiştir (Şekil 17). Arkeolojik alanlar gibi kırsal mimarinin de yok olması sebebi ile alana yakın bir bölgede varlık gösteren terk edilmiş Eski Kızılelma Köyü de arkeopark alanı tasarımının bir parçası haline getirilmiştir. Eski Kızılelma Köyü'ndeki 6 konut yerinde belgelenmiş ve sökülerek arkeopark alanına taşınmıştır (Şekil 18, Şekil 19). Köyün canlandırıldığı bölge olarak Neolitik ve Kalkolitik Dönem'i birbirinden ayıran dere yatağı seçilmiştir. Birçok farklı zaman diliminin canlandırmasına ev sahipliği yapan Aktopraklık Arkeoparkı'nda zaman dilimlerini birbirine bağlayan tüneller ya da köprüler bulunmaktadır. Alanın içerisinde tabelalar ve aydınlatma elemanları ile desteklenen gezi güzergâhları da düzenlenmiştir. Ayrıca proje kapsamında arkeoloji ve arkeoloji ile ilişkili bilim dalları üzerinde çalışan çeşitli uzman ve öğrencilerin deneysel çalışmaları ve çeşitli arkeolojik uygulamaları gerçekleştirebilmeleri için ve konaklamaları için çeşitli mekânların tasarlanması öngörülmüştür (Karul, 2010).

Şekil 14. Aktopraklık Arkeopark Neolitik Köy Canlandırması (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 15. Aktopraklık Arkeopark Kalkolitik Köy Maketi (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 16. Aktopraklık Arkeopark Kalkolitik Köy Canlandırması (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 17. Aktopraklık Arkeopark Kalkolitik Köy Canlandırması (Orjinal-Ocak 2018)

Şekil 18. Aktopraklık Arkeopark Kızılelma Köyü Canlandırması (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 19. Aktopraklık Arkeopark Kızılelma Köyü Yapıları (Orjinal- Ocak 2018)

Bursa Aktopraklık Arkeoparkı Türkiye'nin ilk arkeopark denemelerinden bir tanesidir. Alanda farklı sunum teknikleri ve deneysel arkeoloji uygulamalarının denenmesi arkeolojik alanı dinamik bir alan haline getirmektedir. Dönemlerin sıralı anlatımı ve sunumu ziyaretçilerin eski zamanları algılamasını kolaylaştırmaktadır.

Stonhenge Arkeoparkı da Dünya'daki Arkeopark uygulamalarının en önemlilerinden biridir ve çalışma kapsamında da bir yurtdışı örneği olarak konuya dâhil edilmiştir. Stonehenge Arkeolojik Alanı İngiltere, Wiltshere'de bulunmaktadır. Alanda varlık gösteren taş çemberin oluşumu Neolitik insanlara kadar uzanmaktadır (Cengiz, 2016). Keskiyle yontulmuş, düzgünleştirilmiş, dik konumundaki otuz taştan oluşan ve dik duran taşların üzerine yerleştirilen lento taşlarını içeren ve böylelikle çember şeklinde kapı boşlukları oluşturan kalıntılar alanın en dik kat çekici, anıtsal bölümüdür (Şekil 20).

Şekil 20. Stonehenge Çemberi -İngiltere (URL-6)

2009 yılında hazırlanan bir proje ile taş blokların yakınında mevcutta konumlanan taşıt parkı ve tesislerinin kaldırılması kararı alınmış ve Stonehenge'in 1,6 kilometre batısında yeni bir ziyaretçi merkezi inşa edilmiştir (Şekil 21). Arkeolojik alana getirilen bu ek yapı alanın tarihi niteliğine saygılı şekilde inşa edilmiştir, anıtın olduğu noktadan ziyaretçi merkezi algılanmakta, bu sayede tarihi buluntuların mekânsal algısı korunmaktadır. Yeni ziyaretçi merkezinde; tanıtım, sergileme ve eğitim olanaklarının verilebildiği mekânlara yer verilmiştir. Stonehenge ziyaretçi merkezinde 250'den fazla kalıntı sergilenmektedir. Ziyaretçiler bu sergi alanlarında bulunan bazı eserlere dokunarak temas kurulabilme olanağına sahiptir. Ziyaretçi merkezinde üç boyutlu sunum teknikleri ile bilgilendirme yapılmaktadır. Ziyaretçi merkezinin ana salonu; buluntuların üç boyutlu olarak bütünlenmiş halinin izletildiği dairesel salondur (Şekil 22). Bu salonda, izleyiciler merkezde konumlanarak animasyon yöntemi ile çember şeklinde dizilmiş taşların arasında olma duygusunu görsel, işitsel verilerle deneyimlemektedirler. Görsel ve işitsel sunum teknikleriyle alanın yıllar boyunca değişimi; Stonehenge'den öncesi ve sonrasında çevrenin farklılaşmasını deneyimleme alanları bulunmaktadır. Ziyaretçi merkezinde geçmiş dönemlere ait çeşitli insan canlandırmaları da sergilenmektedir. Bunların yansira ziyaretçi merkezi; kafeterya, ticari birimler, bilet gişesi, tuvaletler ve araç parkları gibi işlevler ile donatılmıştır (Cengiz, 2016).

Şekil 21. Stonehenge Ziyaretçi Merkezi (URL-7)

Ziyaretçi merkezi ile Stonehenge Çemberi arasındaki ulaşım sorunu proje kapsamında çözüme ulaştırılmıştır. Bu ulaşım; yürüyüş parkurları, bisiklet yolları ve ziyaretçi merkezi tarafından çalıştırılan motorlu araçlar ile sağlanmaktadır.

Şekil 22. Animasyon ve 3 Boyut Görselleştirme (URL-8)

Alanda; ziyaretçi merkezinin yan tarafında beş adet Neolitik Ev'in canlandırması bulunmaktadır. Bu evler 2006-2007 yılında yapılan kazı çalışmasından elde edilen verilere dayanarak yapılmışlardır. Evlerin yapım yöntemleri ile ilgili bilgilendirmelere yer verilirken, eski gelenekler ve yöntemler ziyaretçilere aktarılmaktadır. Deneysel arkeoloji uygulamaları Neolitik Köy Canlandırması'nda ve çevresinde gerçekleştirilmektedir. Ziyaretçiler, eski zamanlarda insanların nasıl beslendiğini, nasıl yaşadığını deneyimlemektedir (Cengiz, 2016). Ayrıca Stonehenge çemberinin tarih öncesi devirlerde nasıl inşa edildiğine dair ve taşların nasıl taşındığına dair deneysel uygulamalar da burada gösterilmektedir (Şekil 23).

Şekil 23. Neolitik Evlerin Canlandırması ve Taş Taşıma Tekniği (URL-9)

Stonehenge Arkeoparkı, Dünya'da en çok ilgi gören arkeopark alanlarından bir tanesidir. Burası alan yönetimi ve planlama bakımından diğer alanlara örnek olabilecek seviyededir. Genel yerleşim planı, peyzaj düzenlemesi ve mimari açıdan olumlu özelliklere sahiptir. Aynı zamanda alan içerisinde uygulanan sunum yöntemleri ve eğitim programları çok verimlidir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Geçmişte yaşayan toplumların kültürlerini, yaşantılarını anlamamızı sağlayan arkeolojik miras, yerel değerlerin ötesinde evrensel değer taşımaktadır. Bu kültürel mirası, koruyarak gelecek nesillere aktarmak tüm insanlığın ortak görevidir. Arkeolojik miras alanlarını korumak için alanın potansiyelleri ve analizleri doğrultusunda doğru alan yönetimi yaklaşımı belirlenmelidir. Arkeolojik buluntular mümkünse

yerlerinde sergilenmeli ve kamuya açılmalıdır. Makale kapsamında ele alınan 'Arkeoparklar' da eserlerin buldukları yerde sergilenerek ören yerlerine erişimi arttıran ve bu alanların kamu ile bütünleşmesini kolaylaştıran bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu koruma modeli, arkeolojik alanlara karşı farkındalığın artması, bulguların doğru algılanması ve anlamlandırılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Arkeoparkların; arkeolojik buluntuların korunması, alanın sürdürülebilirliğinin sağlanması, eserlerin sergilenmesi, kamunun bu konuda eğitilmesi, alanın kültür turizmüne açılması gibi hedefleri vardır. Arkeopark alanlarında bu hedefler doğrultusunda çeşitli uygulama ve etkinlikler yapılmaktadır.

Arkeopark tasarımlarında ören yerlerinde çevre düzenlemesi projeleri yapılmakta, koruma çatıları, laboratuvarlar, ziyaretçiler için gezi güzergâhı, bilet gişesi, ıslak hacim, otopark, kafeterya, sergi birimleri gibi tesisler inşa edilmektedir. Arkeopark alanlarında teknoloji kullanımı, deneysel arkeoloji canlandırmaları, simülasyonlar, sanal gerçeklik uygulamaları bu alanların çekiciliğini ve algılanabilirliğini arttıran sunum yöntemleridir. Tüm bu uygulamalar, beraberinde getirdiği dinamizm ile arkeopark alanlarını diğer arkeolojik alanlardan ayırırken arkeolojiye yönelik eğitsel ve turistik olanaklar yaratmaktadır.

Arkeopark oluşumları, katılımcı politikalar ile ulusal ve uluslararası düzeyde koruma olgusuna katkı yapmayı amaçlamaktadır. Arkeolojik alanları daha iyi anlamak bu alanlara karşı bir kamu bilinci oluşturmakta ve bu alanların korunmasını sağlamaktadır. Arkeoparklar buldukları bölgede yaşayan halkın da alana katılımını ve alana ilgi göstermesini amaçlayan yönetim anlayışına sahiptir. Yerel halkın katılımı ve bu alanların kültürel turizm aracılığıyla bölge üzerinde çekim alanı yaratıyor olması yerel halka ekonomik katkılar sağlamaktadır. Bunun neticesinde bölge halkı üzerinde koruma bilinci oluşturulmakta ve bölge halkının alana olan ilgisi artmaktadır.

Bir arkeolojik alan yönetimi ya da bir sunum yaklaşımı olan arkeoparklar son dönemlerde gelişmiş ülkelerde çok fazla tercih edilen bir yönetim anlayışı haline gelmiştir. Ülkemiz yani Anadolu coğrafyası da arkeolojik açıdan çok zengin bir coğrafyadır. Bu bölgede bulunan arkeolojik alanlardan arkeopark olgusunu yaratmaya uygun olanların dönüştürülmesi ülkemize koruma, eğitim, kamu farkındalığı, turizm açısından fayda sağlayacak, toplumun arkeoloji bilimine, kültür varlığına bakış açısını değiştirecek, toplumun geçmişi anlamlandırmasına ve tarihi anlamasına fayda sağlayacak, arkeolojik alan ve buluntuların korunması gerekliliği bilincini oluşturacaktır.

Kaynaklar

- Bayraktar, S. (2010). Kentsel Alanda Arkeolojik Park Tasarımı: Küçükalyalı ve Saraçhane Arkeolojik Parklarının Değerlendirilmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 165s, İstanbul.
- Cengiz, M. (2016). Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağı Yapısına Yönelik Arkeolojik Restorasyon Çalışmaları. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 140s, İzmir.
- Colin,R. and Paul, B.(2017). Arkeoloji Anahtar Kavramlar (88-94). Çev. Somuncuoğlu, S. İletişim Yayınları, 360s, İstanbul.
- Derin, Z. (2010). İzmir Yeşilova Höyüğü'nde Yeni Bir Eğitim Yöntemi: Zaman Yolculuğu. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 8/2010, 263-274.
- Eres, Z. (2009). Tarih Öncesi Kazı Alanlarında Koruma Ve Sergileme Kavramının Gelişimine Kısa Bir Bakış. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 7/ 2009, 119-130.
- Eres, Z. Özdoğan, E. ve Demirtaş, A. (2010). Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi: Yaklaşım, Uygulama Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 8/2010, 183-200.
- Eres, Z. (2016). Arkeolojik Kazı, Koruma, Sergileme ve Toplum İlişkisi- Kırklareli'nde Tarihöncesi Arkeolojik Alanlar Üzerinden Bir Deneyim. Eres, Z. (Ed.), Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar (115-156). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 257s, İstanbul.
- Eres, Z. Özdoğan, M. (2016). Kültür Turizminde Arkeolojik Mirasın Yeri. Eres, Z. (Ed.), Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar (157-196). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 257s, İstanbul.

- Karul, N. (2007). Aktopraklık: Kuzeybatı Anadolu'da Gelişkin Bir Köy. Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular (387-392). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Karul, N., Avcı, M.B., Deveci, A. ve Karkiner, N. (2010). Bursa Aktopraklık Höyük'te Kültür Sektörünün Oluşturulması: Çok Yönlü Bir Proje, TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 8/2010, 241-262.
- Kortanoğlu, M.S. (2013). Arkeolojik Alanların Korunmasına ve Sunumuna Yönelik Modern Müdahaleler. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 11/ 2013, 51-69.
- Köksal, Ş. (2014). İzmir Smyrna Agorasında Gezi Güzergahlarının Planlanması, Mozaikli Alan Üzerine Koruma Çatısı Önerisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 170s, İzmir.
- Zeren, M.T. (2010). Arkeolojik Alanlarda Koruma Çatıları ve Gezi Platformlarının Düzenlenmesi Kriterleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 12(2), 55-64.
- URL-1. Exarc. Erişim Tarihi: 04.01.2018, www.exarc.net
- URL-2. Exarc. Erişim Tarihi: 06.05.2018, UCD Deneysel Arkeoloji Okulu Uygulamaları https://exarc.net/sites/default/files/vikinghouse_kopie.jpg
- URL-3. Exarc. Erişim Tarihi: 06.05.2018, UCD Deneysel Arkeoloji Okulu Uygulamaları https://exarc.net/sites/default/files/img_2969.jpg
- URL-4. Kırklareli Projesi. Erişim Tarihi: 10.05.2018 <http://kirklareliprojesi.org>
- URL-5. Kırklareli Projesi. Erişim Tarihi: 10.05.2018 Aşağıpınar Höyüğü Neolitik Köy Canlandırması <http://kirklareliprojesi.org/toplum/asagi-pinar-acik-hava-muze-projesi/>
- URL-6. English Heritage. Erişim Tarihi: 03.05.2018 Stonehenge Çemberi - İngiltere <http://www.english-heritage.org.uk/>
- URL-7. Archdaily. Erişim Tarihi: 28.04.2018 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi <https://www.archdaily.com/461242/stonehenge-visitor-centre-denton-corker-marshall/52b3ae38e8e44ec6f60000c5-stonehenge-visitor-centre-denton-corker-marshall-photo>
- URL-8. English Heritage. Stonehenge Müzesi'nde Animasyon ve 3 Boyut Görselleştirme Uygulaması <http://www.english-heritage.org.uk/visit/places/stonehenge/things-to-do/#Section1>
- URL-9. Stonehenge Neolitik Evlerin Canlandırması ve Taş Taşıma Tekniği https://2.bp.blogspot.com/-xXZ9IL27SLI/Vh7DhMVf5ji/AAAAAAAAAKBU/EqrAkqYleMk/s1600/IMG_3547.JPG